

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YEMİN

DEĞİŞİK ÖRNEKLERİ ve AÇIKLAMARIYLA

Y E M İ N

Prof. Dr. Zeki BAŞAR

Zeynep, 20 Nisan 1981

Rektörlüğünüzün kibar,
ayrışık memurlerinden
işlerine

günler dileğiyle ve mutlu
A. Zeynep

▼

Kalite Matbaası, Ankara - 1978

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://raney.org>

İ Ç İ N D E K İ L E R

— I —

1 — Yeminin Tanımı	1
2 — Batinilerin Koydukları Koşullar	3
2 — Derebeylerin koşulları	3
2 — Padişahın davranışı karşısında Burgund Dukası	3
2 — Yezid Bin Müellifin kanlı andındaki koşul	3
4 — Yakın Tarihimizden Bir Örnek	4
4 — Toplumumuzda Yemin	4
7 — Diğer Örnekler Arasında	7
8 — Yeminin Önemi	8
9 — Mekkeliler Andı	9
10 — Mazlumları Koruma Andı	10
10 — Hz.	10
11 — Yeminle ilgili Hadisler	11
12 — Yeminle ilgili hadislerin açıklamaları	12
13 — Arapça Yazılı Hadisler	13

— II —

14 — Eski Çağlarda Ant	15
15 — Folklorik Antlar	16
17 — Açıklamalar ve Örnekler	18
17 — Yer çizme veya bir nesne kurtme ile and	18
20 — Genç Şaman Andı	21
21 — Kırgız - Kazaklarda Ant	22
21 — Başkurtlarda Ant	22
21 — Oğuz Kahramanlarının Antları	22
21 — Alp Kazan Andı	22
22 — Beyrek Andı	23
22 — Tanrı Yargısı	23

— III —

23 — Tuz - Ekmek üzerine Yemin	24
25 — Söz, Kargıma, kargışlama, lanetleme	26
25 — Söz	26
25 — Kargımak	26
26 — Lanetleme	27
26 — Türklerde söze verilen önem	27
27 — Açıklamalar	28
28 — Urarto lanetlemesi	29
29 — Değişik tarihi antlar	30
30 — Açıklamalar	30
31 — Kurban Kanlı Ant	32
31 — Başka bir förmül	32
31 — Cepni Andı	32
32 — Yezidilerde Yemin	33
33 — Yezidilik	34

— IV —

36 — Oğuz Amannameleri	37
37 — Açıklama	38
38 — Dede Korkutda Formüller	39
38 — Dede korkut	39
39 — Değişik Antlardan Örnekler	40
40 — Hz. Davud'un Andı	41
41 — Yezidbin Müellefin Andı	42
43 — Haccacın sözleri	44
43 — Yeminli Emir	44
44 — Şeyh Şamile Verilen Söz	45
45 — İttiatcıların Yeminini	46
47 — Sivas Kongresi Yeminini	48
51 — And içenlerden ve içilen antlardan örnekler	52
55 — Değişik Örnekleri ve Deontolojik Kurallarıyla Tıp Yeminleri	56
58 — Eski Rus kadın doktorları andı	59
58 — Sovyet Birliği Doktora andı	59
59 — İstanbul Tıp Fakültesi Diploma Yeminini	60
59 — Atatürk Dış Hekimliği Fakültesi Andı	60
61 — Tıp Andları	62
64 — Eski Tıp Antları ve yapılan uygulama	65
64 — Ant türkleri ve deontolojik kural farkları	65

66	Günümüzün yabancı memleketlerinden örnekler	67
66	Memleketimizden örnekler	69
69	İçerikleriyle Tıp Antları	70
71	Konunun Kısa tartışması	72
73	Sonuç olarak	74
76	Hekimlik ve hekimler üstüne	77
79	Bilimsel tıbbın kurucusu hipokratın özlü sözlerinden örnekler	80
80	— Hipokratın günümüzde geçerli olan 24 vasiyeti	81
81	— Hekim ve filozof Aristonun tavsiyelerinden örnekler	82
81	— Özlü sözler	82
82	— İbni Sina	83
82	— İbni Sinanın Ruh Kasidesinin Tercümesi	83
82	— Yine İbni Sina'dan	84
85	— Ebu Bekir Zekeriya Razi	86
85	— Ebu Bekir Zekeriya Razi'den Örnekler	86
86	— Ebu Nasr Farabi	86
87	— Birunlu Ebu Reyhan	88
88	— Nizami-i Aruzi	89
89	— Mevlanadan Örnekler	90
90	— Kısa Bahisler	91
91	— Paracelsus	92
93	— Amborise Pare	94
93	— Herman Boerhaawe	94
93	— Philippe Ricord	94
93	— Claude Bernarde	94
94	— Lister	95
94	— William Ozler	95
95	— Diğerleri Diyorlarki	96
95	— İbni Şeriften	96
95	— Hekim Hacı Paşaya göre tabib	96
97	— Tabip Şerafettin Sabuncuoğlu	98
97	— Emir Çelebi	98
98	— Tabip Şifai	99
98	— Prof. Dr. Adnan Adıvar	99
98	— Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam	99
99	— Hekimlerin sınavdan geçirilmeleri hakkında	100
99	— Selim II'nin hükmü	100
100	— Ahmet III'in cahil hekimler hakkındaki hükmü	101
101	— Prof. Dr. Zeki Başar'ın basılmış eserleri	103

Ö N S Ö Z

Bir süre önce ele alıp işlediğimiz andiçme konusu;

TARİHTE - TIP TARİHİNDE Y E M İ N

adlı bir kitap haline getirilmiş ve 1973 yılında Atatürk Üniversitesi'nde basılmıştı.

Kitapta yer verilmiş olan örneklerden biriside «Kuran Kursları Yemin»i idi. Bu yemini sömürmek isteyen birkaç fanatikten birisinin, (Binatlı) bir gerici gazetede yazdığı yazı ile riyasız kişiler kışkırtılmak istenilmişti. Gerçekte bilimsel bir amaçla hazırlanan bir eserde benzerleri gibi tamamen objektif olarak ele alınmış olan bir yemin metni amacından saptırılarak tahrik edilmişti. Bu yolu tutan Binatlı ve arkadaşları gibi maksatlıların bizzat o kişiler yani sağ duyu sahibi uyanık insanlarımız tarafından reddedilmiş olmaları, hemen herşeyi kendi açılarından değerlendirmek çabası gösteren çıkarıcılar ve destekçiler için hazin. fakat toplumumuz açısından sevindirici olmuştu. Zira kışkırtılmak istenilenlerimizin bu tutumu kötülük, kirlilik ve gerilik yanlısı olanların, diğer bir deyimle patron'ların, kabakçıların, derviş vahletî'lerin... zihniyetini taşıyan tuzaklarına artık düşülmediğini göstermekle umut verici olmuştur.

İşte elinizdeki bu mütevazı kitap böyle bir yoldan geçmiş olan bir eserin ikinci cildini teşkil etmektedir. Bu durum. bundan

daha evvel'de yukarda adına değindiğimiz kitabımızın çok rağbet görmesi yemin konusunda yeniden çalışmalarımıza etken olmuştur.

Kitabın neleri ve hangi yeminleri içerdiği giriş yazısında özet olarak anlatılmıştır. Okuyucularıma yararlı olabilirsem yorgunluklarımı unutmuş ve kendimi, emeğimin payını almış sayarak sevinmiş olacağım.

Kitabı hazırlarken içten yardımlarını gördüğüm Doç. Dr. Fahrettin Kırğızoğlu, Doç. Dr. Zekeriya Kitapçı, Doç. Dr. E. Konukçu ile Dr. İbrahim Canan ve yeminle ilgili hadislerin ve açıklamaların yazılmasında yardımlarını gördüğüm Dr. Kuddisi Bingöl'e teşekkürü borç bilirim.

Ayrıca Özlü emeklerini esirgemeyen sekreterlerim Mine Ötügen ile Ahmet Yılmaz'a teşekkür ederim.

Prof. Dr. Zeki BAŞAR

G İ R İ Ő

Yeminiñ genel olarak insanların vicdanında ve birbirleri ile olan ilişkilerinde önemli bir yeri vardır. Yerinin ve öneminin derecesi ise folklor, tarih, tıp tarihi alanlarında sayıları çoğa varan formüllerin belirmiş olmalarından ve bunların pratikte geniş ölçüde rağbet görmelerinden anlaşılıyor.

Bizim toplumumuzda ve hatta bireylerimizin günlük yaşantılarında etkin bir yerinin bulunduğu ise, uygulamadaki kuralların çokluğundan ve bunların kurumlaşarak (Müesseseseleşerek) sosyal bakımdan birer güvence halini almış olmalarından öğreniliyor.

Gerçekte yemin; tarihimizde antlaşmanın, bir kısım örgütlerimizde sözleşmenin en geçerli bir belgesi olmuştur. Aynı zamanda yemine devlet hayatında, devrim davasında, adalet ve yönetim dallarında dayanan bir temel öge gözü ile bakılmıştır. Bütün bu özelliklerinden ötürü tarihte ve tıp tarihindeki rolünü inceleyip saptamayı konu edinip bir kitap haline getirmeyi gerekli görmüştük. Atatürk Üniversitesi Rektörlüğünce 1973 de yayınlanan kitabımızın pekçok ilgi görmesi bizi yeniden yemin konusunda uğraşmaya itmiş oluyor. Elbetteki belli bir amaca yönelik olarak sürdürdüğümüz çalışmalarımızın kimi yönleriyle yararlı olacağını umarak yeniden hazırladığımız bu mütevazi kitapta

Tarihte — Tıp Tarihinde Yemin adıyla evvelce okuyuculara sunulan önceki kitabımızda yer verdiğimiz konuların ve çeşitli yemin örneklerinin tekrarından genel olarak sıkılmış bulunuyoruz. Burada daha çok ilk kitabımızda yer verilmeyen konulara değinilmiş ve bırakılmış durulmalarına özen gösterilmiştir.

Bu cümleden olarak antların koşulları üzerinde durulup açıklamalar yapılmış ve örnekler verilmiştir. Toplumumuzda yemin konusuna değinirken (Amanname)'nin ne olduğu anlatılmış ve bazı örjinal örnekler verilmiştir.

Ayrıca Mekkeliler andının bir sureti verilmiş olup Hz. Muhammed (S.A.V.)e yapılan biatlarda nelerin üzerinde durulduğuna dikkatler çekilmiştir. Yeminle ilgili hadislerden verilen örneklerin açıklamaları yapılarak anlaşılır hale getirilmeleri sağlanmıştır.

Eski çağlarda içilen antlarla folklorik antlardan çok sayıda örnek verilmiş ve aynı zamanda «Söz verme» nin önemine değinilerek «Kargıma, gargışlama, Lanetleme»'ler hakkında bilgi sunulmuştur.

Çeşitli tarihi antlardan ve destanlardan söz edilip açıklamalar ve aynı zamanda yezidilerin durumlarına kısaca değinilmesi unutulmamıştır.

Değişik antlardan söz edilirken de Hz. Muhammed «s.a.v.»ın Yemen ve Bahreyn ahalilerine gönderdikleri mektuplar, Hz. Davud ile Yezid Bin Mühelleb'in antları ve Haccacın sözleri, emevi halifesi Ömer Bin Abdülaziz'in «Yeminli emri» hakkında bilgi verilmiştir.

Bir tür yemin gibi kabullenilmesinden dolayı önem taşıdığı için tarihi bir kişiliği olan Şeyh Şamile verilen «Söz»ün konu edinilerek üzerinde durulmuş ve biraz bilgi verimesi gerekli görülmüştür.

Ayrıca yakın tarihimizin örjinal belgesi olan ittihatçılar andı, Sivas kongresi andı gibi örneklerle yer verilmiştir.

25 - 30 Eylül 1977 günlerinde İstanbulda toplanan «I. Medikal Deontoloji Kongresi'ne sunduğumuz bildiride önemli yanlarıyla konu edinilen tıp antlarının, kitabın içeriğini zenginleştirecek nitelikte olduğu düşünülerek ayrı bir bölüm halinde eklenmeleri uygun görülmüştür.

DEĞİŞİK ÖRNEKLERİ VE AÇIKLAMALARIYLA Y E M İ N (*)

YEMİNİN TANIMI

Yemin etmek, arı türkçe ile andıçmek demektir. Bütün İslam-Türk topluluklarında ortak olduğu bildirilen and ise:

«Bir kimsenin verdiği sözü tutması veya bu sözün doğruluğuna başkalarını inandırması için kuraışmış olan veyahut yasal olarak belli edilmiş bulunan sözleri tekrarlayıp hareketleri yapmasıdır».

Genellikle ALLAH adına söz verme, doğrulama veya yatsıma (İnkâr) için yapılan yemine «Kasem» denilmektedir. Kasem bi-

(*) Sözlüklerde açıklamalar ve birbirlerine benzer şekilde tanımlamalar vardır. Bunların başlıcaları şunlardır:

- 1 — Kamus-u Türki, Şemseddin Sami,
- 2 — Resimli Kumus-u Osmani, Ali Seydi:
- 3 — Kumus-u Osmani, Mehmet Salahl
- 4 — Lehçe-i Osmani, Ahmet Vefik (Paşa)
- 5 — Ahtari-i Kebir, Mustafa b. Şemseddin Ahtari
- 6 — Lügat-i Çağatay ve Türk-i Osmani, Şeyh Süleyman Efendi-i Buhari
- 7 — Farsça - Türkçe Sözlük, İbrahim Olgun - Çemşit Drahsan
- 8 — Büyük Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ferit Devellioğlu
- 9 — Büyük TürkçeSözlük, Hayat
- 10 — Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu
- 11 — Türk Hukuk Lügatı, Türk Türk Hukuk Kurumu
- (1) Ömer Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali. S. 402.

çimindeki yeminin Allah'ın bilinen kutsal adlarından veya nite-liklerinden başkası üstüne yapılmayacağı bildirilmektedir. Bu-
nunla Allah'tan başkasının yani peygamberler veya kâbe üstüne
veyahut yaratık ve varlıklardan herhangi birinin başına, hayatına
yemin edilmeyeceği ileri sürülmektedir. (1)

Durum böyle olmakla beraber pratikte «söz ve hareket» for-
mülleriyle uygulanan yeminde ve yeminin yapılmasında insan-
ların geleneklerinin, din ve mezhep inançlarının, ahlak kuralla-
rının, genel anlayışlarının ve yaşadıkları dönemlerdeki değer öl-
çülerinin payı ve etkisi vardır.

Örneğin, müslüman olan Acemler «bihakkı hüda» «bihakkı
peygamber» «bihakkı kuran» diyerek yemin ettikleri gibi mezhep
farklarından ve diğer özelliklerinden olacak «bihakkı penç» diye-
rek Hz. Muhammed, Ali, Fatime, Hasan adlarına yemin etmek-
tedirler. Yine bunlar kendilerini zor durumlardan kurtaracağına
inandıkları imam Mehdi (Sabihi zaman) adına da yemin etmekte-
dirler.

Mezhep ve yaşantı farkı gösteren diğer müslüman topluluk-
ları arasında değişik uygulamaların yer alıp rağbet gördük-
leri de şüphesizdir.

Çoklukla bizde Allah, kuran, din, peygamber, namus, nikâh,
ekmek, tuz, bayrak, silah (tabanca, kılıç, tüfek) üzerine yemin
ediliyor. Örneğin 23.Haziran.1919 Cuma günü Havza'da, Mustafa
Kemal'in karşısında büyük bir kalabalık halinde toplanan halk,
vatan ve milleti kurtaracaklarına, silahı olmayanların balta, kaz-
ma ve sopalarla düşmana saldıracaklarına «Dinleri, nikâhları ve
namusları» üzerine yemin etmişlerdir.

Eski çağlara ve hatta bu çağların çok daha ötelere uzayan
yemin yalnız topluluklarca rağbet görmüş değildir. Değindiğimiz
gibi bu toplulukları oluşturan bireylerce fakat çok defa farklı
kapsamlarla uydurulmuş ve değişik pratiklerle uygulanmış olan
yemin formleri de vardır. Belli bir amaçla yapılan her bir ant
için açık veya kapalı bir şekilde belirlenen koşulların söz konusu
olduğuda unutulmamalıdır.

Antların Koşullarından Örnekler :

Belli bir amaçla yapılan hemen her bir ant için açık veya ka-
palı bir şekilde belirlenen koşullar söz konusudur.

Değindiğimiz gibi kutsallığına inanılan, saygınlığı ve gerçek değeri kabul edilen yaratık veya varlıklar adına veyahut geçerliliği söz götürmeyen kavramlar üstüne belli sözler söylenip hareketler yapılmaktadır.

Batınilerin koydukları koşullar :

İlk akla gelen ve konumuzla yani koşullar veya koşullu ant-larla ilgili bir örnek olduğundan Batini'lerden öncelikle söz ede-ceğiz. Şii mezhebinin bir kolu olan İsmaili ye andırmakla beraber mitolojik dönemin ilkel hurâfelerini yaşatmaya çalıştıkları ileri sürülen Batıniler, yeniden mezheplerine girenlere yemin yaptırırken Mezhep sırlarının ifşa edilmesini, mezhep arkadaşları-ndan hiçbir şeyin saklanması istemektedirler.

Formüller vermek suretiyle yemin örneklerini çoğaltmak ka-bildir.

Derebeylerin Koşulları;

Yukarda değinmiş olduğumuz Derebeyleri, tabi ilişkilerinde-ki uygulama bunun diğer bir örneğidir. Bilindiği üzere tabiliğe giren kimsenin göreceği işlerin konuları ayrı ayrı açıklanarak yemin edilmesi usulü vardır.

Padişahın Davranışı Karşısında Burgund Dukasının Koşulu;

Türklerle Haçlılar arasında yapılan Niğbolu (1396) savaşın-da, Fransızların Burgond dukası korkusuz jean (1371 - 1419) Yıl dırım Beyazıt'e (1360 - 1403) esir düşmüştür. Padişah tarafından serbest bırakılan Jean Yıldırıma karşı silah kullanmayacağını şart koşarak and içmiştir.

YEZİD BİN MÜHELLEBİN KANLI ANDINDAKİ KOŞUL;

«Eğer bana zafer müyesser olursa (Curcan türklerinden) a-kan kanlarla öğütülen undan yapılan ekmeği yiyinceye kadar oradan hiç bir yere ayrılmıyacağıma ve onların boyunları üzerin-den kılıcımı hiç bir şekilde kaldırmıyacağıma ALLAH'a yemin ederek söz veririm»*

Yakın Tarihimizden Bir Örnek;

Türk istiklal davasını ilan eden ulusal and (Misaki Milli) içerdiği altı madde ile önce belli edilen şartları kabul etmiştir. Sonrada bu şartları milletimizin adına, dünya milletlerinin gözleri önüne sermiştir. Bunun gibi yüce bir amaç olduğu söz götürmeyen milli mücadelemizin başına geçen Mustafa Kemalın «gaye-i istiklaliyenin istihsaline kadar tamamiyle milletle birlikte fedakârane çalışacağımıza mukaddesatım namına yemin ettim. Artık benim için Anadoludan hiç bir yere gitmemek katidir.» Bu örnekte M. Kemal Yemininin koşullu olduğunu ve kabul ettikleri koşullardan ayrılmıyacaklarına açık olduğunu ve kabul ettikleri koşullardan ayrılmıyacaklarını açıklayıp anlatmış oluyorlar demektir.

TIP Tarihinden Üç Örnek;

Tıp çevresinin çok eski olan «Hipokrat Andında, istekleri üzerine olsa dahi kimseye zehir verilmeyeceği, hiçbir kadına çocuk düşürme tavsiyesinde bulunulmayacağı, hasta ve ailesinin sırlarının saklanacağı, tıp hocalarına saygı gösterip gereğinde yardım edileceği» ve başka konulara yer verildiği görülüyor.

— Ortaçağda yapılan Montpellier (muhtemelen 12. yüzyılda kurulmuştur) andında «yoksullara parasız bakılacağı, tıp hocalarına hürmet ve minnet duyulacağı...» biçiminde koşullar vardır.

— Laennec (1781 - 1826) andında «Tababetin şerefine sadık kalınacağı, ilmin gelişmelerinin izleneceği, bulaşıcı hastalara gitmekten kaçınılmayacağı, meslekdaşlık ilişkilerinde dürüst ve nazik olunacağı» gibi birçok koşullara yer verilmiş ve bunlara uyulması için and içilmiştir.

Toplumumuzda Yem'

Gerçekler, değindiğimiz gibi olmakla beraber toplumumuzun insanları ve örgütleri arasından farklı pratikler vardır. «Söz ve hareket» formülleriyle uygulanan yeminde ve yeminin yapılmasından insanların geleneklerinin, din ve mezhep inançlarının, ahlak kurallarının genel anlayışlarının ve yaşantılarının aynı zamanda yaşadıkları dönemlerdeki değer ölçülerinin payı ve etkisi olduğuna değinmiştik.

Mezhep ve yaşantı farkı gösteren diğer müslüman toplulukları arasındada değişik uygulamaların 'yeri olup rağbet gördükleri' topluhsızdır.

Bizde, evvelce değindiğimiz gibi çoklukla Allah, Kitap (Kuran), din, iman, peygamber, namus, nikah, tuz bayrak. silah (Tabanca kılıç tüfek) üzerine yemin ediliyor. Örneğin 23 Haziran 1919 Cuma günü Havzaya gelen Mustafa Kemal'in karşısında büyük bir kalabalık halinde toplanan halk, vatan ve milleti kurtaracaklarına silahı olmayanların balta kazma ve sopalarla düşman saldıracaklarına» dinleri nikâhları ve namusları» üzerine yemin etmişlerdir. (11)

Yine bizde. kimi kişilerin konuşur veya sorulanları cevaplandırırken belli bir alışkanlıkla sözlerinin doğruluğunu kabul ettirmek amacıyla folklorik formüllere faziasıyla başvurdukları görülüyor. Dinleri, imanları, nikahları üzerine ant içenler az değildir. Tek erkek evladının, gençliğinin hatta gözünde değeri olan her bir şey için veya tuz, ekmeği kastederek nimet üzerine yemin ednelerde vardır.

Hatta bazı kimseler bir elleriyle bıyıklarının uç tarafından tutarak kaba bir konuşma ile «bunlar itin kıcında bitsin» demek suretiyle'de sözlerinin doğruluğuna inandırmak istemekte ve yani bir tür söz verme yapmaktadırlar. Halkımız arasında mahalli gelenek ve inançlara göre vücuda getirilmiş olan çeşitli formülleri, tekrarlamak suretiyle yemin yapanlar da az değildir. Bütün bunlardan başka savaş antlaşması «II. Sultan Murat ile Macar Kralı Ladislas'ın Segedin Antlaşması» (12) örneğinde olduğu gibi değişik antları da vardır.

Yeminin toplum açısından derinliğine değinmiştik. Bizde nednli rağbet gördüğünü ve ne kadar çok eskiliği bulunduğunu ise folklorik antları gözden geçirirken ve destanlardan örnekler verirken yakından görmüş olacağız. Burada yakın tarihimizde ve günümüzdeki antlara değinmekle yetinmiş olacağız.

Yakın tarihimizden örnekler vermiş olmak için'de Amannameler (Emannameler)e değinip yer vermiş olacağız.

(11) Sürreyya Şehitoğlu Milli Mücadelenin Maddi Kaynakları S. 45.

(12) Doç. Dr. Zeki Başar. Tarihte-Tıp Tarihinde Yemin S. 221 Sevinç Matbaası Ankara. 1973

Aman (Eman)ın, sözcük olarak anlamı bağışlama. korkusuzluk olduğuna ve aman vermek bir suçlunun kusurunu hoş görmek, bağışlamak anlamına gelmektedir. Amannameler ise galiplerin, yenilmiş olanlara veya işgal edilen bir şehir halkına, şüphesiz önerilenlere uymaları şartıyla verilen birer teminat veya (Teminatname) oluyor demektir.

Osmanlı Türk deyimleri ve terimleri sözlüğü yazarı Mehmet Zeki Pâkalın Amannameyi şöyle tanımlıyor:

«Teslim halinde mal ve canlarına dokunulmayacağına dair muhariplere verilen kâğıt hakkında kullanılır bir tabirdir. Eminlik, korkusuzluk, müsaade demek olan Arapça eman ile mektup, bir taraftan diğer tarafa yazılıp gönderilen kâğıt manasına gelen Farsça name'den terekkebden bu ıstılahın manası «güvenlik kâğıdı» demektir. Yazılı olarak veya olmayarak verilen amanlara «aman verildi» denildiği gibi dayanma imkânını göremiyerek amanla teslim olmak istenilme haline de «aman istedi», «aman diledi» denilir.

Amanname ile ilgili diğer orjinal bir örneği de Prof. Uzunçarşılıdan almış oluyoruz. (13) Rahmetli Profesörün Osmanlı devleti teşkilatına methal adlı eserinde verdiği (S. 30) örnek veya açıklamalar şöyledir:

Hükümdar gazab ettiği bir vali veya amiri affederse ona aman kâsesi verir veya gönderirdi. Kâseyi alan şahıs, kâsedeki şerbeti içer ve memnuniyetinden dolayı eğlenceler tertip ederdi; mesela Selçuk ümerasından (Alpkuş) Halife Raşidbillah ile birleşerek Selcuk Hükümdarı Mes'ud'un ismini hutbeden çıkartıp sultanın yeğeni Azerbeycan valisi Melik Davut bin sultan mahmud bin mehmed bin melikşah) adına hutbe okutmuşlardı. Mes'ud, Halife'ye galebe edince ümeraya ve bu meydanda gazab ettiği Alpkuş'a da aman kâsesi göndermişti.

Keza (H. 535, M. 1140) senesinde sultan Mes'ud. Bağdat sahnesi (Bihruz)'a da bir aman şerbeti yollamıştı; yine aynı suretle (H. 530 - 1135) senesinde yine Sultan Mes'ud, Arab rüessesasından olan (İbn Dübeys)'e ümeradan (Sarsar) vasıtasıyla bir aman kâsesi göndermiş ve Arap Reisi bunu ağılıyarak ve titriyerek içmiş ve sultanın gönderdiği ata binerek huzura kabul edilmişti.

Diğer örnekler arasında :

Yakın tarihte yapılmış I. ve II. Meşrutiyet antları Sadrazam ve Şeyhülislam antları vardır. Bunlara Kuvai Milliyetçiler andını da ekleyebiliriz ki metni şöyledir:

«Hilafet ve saltanat ve vatan ve milletin istihlasi

ve istiklalinden başka bir gaye takip etmeyeceğime vallahi ve billahi yemin ederim».

Cumhuriyet döneminde içilmiş ve zamanla dil bakımında değiştirilerek içilmekte devam olunmuş bulunan Reisi Cumhur ve Cumhurbaşkanı, Mebus ve Milletvekili, kurucu meclis antları vardır.

Ayrıca komitecilere, mili birlikcilere ait olan antlarda vardır.

Adalet andları arasında Hukuk ve Ceza mahkemelerinde içilen antlar, Avukat antı, Sandık, ilçe, il ve yüksek seçim kurulları başkan ve üyelerinin içtikleri antlar vardır.

Eğitim antları arasında ise körpe gençler, kuran kursları, Gençlik, hemşirelik, öğretmen okulları, polis koleji gibi çeşitli eğitim kurumlarının, harbiye dahil yüksek okulların ve birçok fakültelerin antlarına yer verilebilir. Ancak bütün bunların metinlerine ait örnekler 1973 de Atatürk Üniversitesince yayınlanan;

Tarihte - Tıp Tarihinde

Y E M İ N

adlı kitabımızda yer verildiği için burada tekrar etmekten sakınmış oluyoruz.

-
- (13) Bildirilen kaynak'ın Atatürk Üniversitesi Kütüphane memurlarından Ali Bayram tarafından düzeltilmiş şekil aşağıda verilmiştir.

Prof. Uzunçarşılı yukarıda verdiği malumata mehzaz olarak İbnu'l-Cezire'nin «El-Muhtazam fî Tarihi'l Mülük ve'l Ümem» isimli eserle nin 8. cildini vermektedir ki. elimizde bulunan 1359 H. tarihinde Haydarabad Mataatu Daireti' l-Maarifi'l-Osmaniye baskılı Muntazam' ın 9. cilt 217. sayfada İbnu'l-Ceziri aynı mevzuu anlatmaktadır.

Yeminin Önemi;

İleride verilecek ant türlerinden anlaşılacağı üzere yemin kutsal bir güvence olarak sürüp gelmiştir. Herşeyden evvel bireylerin vicdanlarına yerleşmiş, sonraarı'da kurallaşarak toplumlarca inanılan ve pekçok kullanılan bir müessese halini almıştır.

Gerçekte çok tanrılı dönemde mabudlara, sonraki dönemlerde tanrının yüce sıfatlarına yapılanlardan başka peygambere, aynı zamanda Acemlerce «Bihakkı Penç» denilerek Hz. Muhammed, Ali Fatime, Hasan, Hüseyin adlarına ve iman mehdi adına and içilmiştir.

Ayrıca birçok milletlerin farklı inanış ve değer ölçülerine, yüceliğinden şüphe etmedikleri, geçerliliğine inandıkları, saygınlığını kabul ettikleri birçok yaratık ve varlıklardan başka çeşitli araç ve gereçlere yemin etmişlerdir. Bunlar hatırlanacak olursa pekçok kullanıldığına değindiğimiz yemin için bir değil birçok ve hatta sayısız formüllerin mevcudiyeti kabul edilmiş olacaktır.

Görüldüğü üzere yemin insanla birlikte tarihin derinliğinden kopup gelmiştir. Bunun içindir ki Milletlerin ve devletlerin, toplumların ve bireylerin ilişkilerinde özel bir yeri olan sözün, sözleşmenin ve antlaşmanın temel ögesi olmuştur.

Bütün bunların, ilkellerden ençok gelişmelere kadar insanların ve toplumların bireyleri arasında veya bunların oluşturdukları büyük - küçük topluluklarca başvuru ve uygulama bulunan yemine sınır çizmenin ve belli bir biçim vermenin mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

Bilindiği üzere yemine yer ve önem vermeyen milletler yok gibidir. Özellikle Arapların, söylemek istedikleri her şeye doğrulamak için sözlerine herhalde bir yeminle başladıkları görülüyor. (14)

Gerçekten Hz. Peygamber'de söylediklerini pekiştirmek, ehemmiyetini, kesinliğini artırmak için konuşmalarına çoğu kez

-
- (14) Suayti, el-İtkan Fi Ulum i Kuran'da: Yeminden maksad ifade edilen haberi takviye ve isbattır» der. (İtkân, Mısır, 1306, 2, 133) gelişimini edebi bir zaruret olarak izah eder. Der ki: «Zira Kur'an Arabca olarak gelmiştir? Araplar arasında bir ifadenin takviye edilmesi için yeminin kullanılması onların âdetlerinden biri idi. «Kuşeyri'de şu açıklamayı ilave eder: İki sebeple bir şeyin adına yemin edilir. 1 — Ya faili ve üstünlüğü, kudsîyeti sebebiyle, Allah'ın Sina dağına anarak yemin etmesi gibi (Kur'an 5, 2)

yeminle başlamıştır deniliyor. Genel olarak kullandığı yemin formülleri şunlardır:

Vallahi, Ruhumu elinde tutan (Allah'a) kasem ederim ki (15)

Hayır kalpleri, dilediği gibi çeviren (Allah'a kasem ederim El, (16) çoklukla kullanılan bu yemin formüllerinden başkaları da vardır.

Yeminin önemi sebebiyle Hz. Peygamber (s.a.v) yeminde kullanılacak formülleri de tasrih ediyorlar. Cahiliye (İslam öncesi) devrinde kullanılan şekilleri yasaklıyorlar. (17) İmamü Nevevi Cahiliye yeminlerinin yasaklanış sebebini şöyle izah eder. Alimler bu yasaklamaya sebep olarak yeminin, adı ile yemin edilen eya veya eşyanın ululuğunu ve onun hürmetini gerektirmesini gösterilmiştir. Halbuki asıl ululuk ve hürmet Allah'a aittir, başkası buna layık olamaz. (16)

MEKKELİLER ANDI;

Allaha yemin ederiz ki hepimiz.. mazlum ile birlikte zalime karşı, bu zalim, mazlumun hakkını verinceye kadar bir el gibi olacağız. Bu birliğimiz, denizde bir tüyü ıslatabilecek kadar su kalıncaya dek ve Hira ve Sâbir tepeleri yerinde durdukça ve (mazlumun) iktisadi durumunda eşitliğe tamamen riayet edilinceye kadar devam edecektir»

Açıklaması :

Hz. Peygamber'in gençliğinde, Haram aylarda cereyan eden Ficar savaşları sırasında pek çok kan dökülüyor. Savaşlar bittikten sonra bunun ızdırabını azaltmak için Mekkenin ileri gelen iyilik sever kişileri şövalye sınıfı kurmaya karar veriyorlar. Bu amaçla zengin ve itibarlı bir kimse olan Abdullah ibni Cüd'

(14) Yahut faydalılığı sebebiyle yine Cenab-ı Hakkın zeytin ve incirli yemin etmesi gibi (Kur'an 95, 2) Suyûti yemin üzerine başkaca kıymetli açıklamalar verir. (İtkan 2, 133)

(15) İbnü Mâce 11 Kitap, 1. Bab.

(16) İbnü Mâce 2091, Hadis; Buhari 97. Kitap 11 Bab. 1 Hadis

(17) Bafari 83. Kitap. 7 Bab. 1 Hadis; İbnü Mâce 2094 Hadis

(16) Nevevi. Şerhü Müslim. 11, 105.

an'ın evinde düzenlenen törene gene ihtiyaç Mekkelilerden oluşan büyük kalabalık katılmış ve yukardaki andı içmişlerdir. (17)

Yine yeminin Araplardaki önemini belirtmek için Hz. Peygamber'in (s.a.v) suçluya, «İhtilaf anında» yemin teklif ettiğinden sözedebiliriz (19). Keza bir şey ifade ederken herhangi bir soruya cevap verirken, söylediklerinin doğruluğunu te'yid ve karşı tarafın itimadını te'min için sözlerine yeminle başladıklarına çokca rastlanılmaktadır.

MAZLUMLARI KORUMA ANDI:

«Mazlumlari koruyacağımıza ve haksızlari müdafaa etmeyeceğimize yemin ederiz.»

AÇIKLAMASI:

Henüz bu bisetten önce Mekke'de yapılan bir yemin şekli olup «Hilf'ül—Mudûl» adı verilmektedir.

Mazlumlari korumayı ve zalimlerden haklarını almayı, kimseyi mağdur etmemeyi amaçlıyan bu yeminin mekkeliler arasında yapıldığı ve sadık kalındığı öğreniliyor.

Yemin törenine katılanların Zemzem suyu içmeleri ve aynı zamanda Kâbe-i Muazzam'ın etrafına bu sudan serpilmesi adeti varmış. Yemin'i Hz. Muhammed'in methettiği bildiriliyor. (*)

Hz. Peygamber (s.a.v.) e Biat;

Hz. Peygamber (s.a.v) kişiler islâma girdikçe onlarla «İtaat yemini» diyebileceğimiz bir akitte bulunuyorlar ki, buna kısaca biat denilmektedir. Bu şekilde bağlanma sırasında onlardan bazı hususlarda söz alıyorlardı. Bu (şartlar), şahıstan şahısa az çok değişebiliyordu. Mukaddin koştugu şartlar, bu ciddi aktın muhtevasını teşkil etmesi hasebiyle. müminler nazarında büyük bir önem taşıyordu. Sözü geçen biat yani bağlama sadece erkeklerle değil kadınlar'da yapılıyordu. Şu farklı'ki, erkeklere biatta yer verilen musafaha (El sıkıştırma, tokalaşma) burada mevcut değildi.

Hz. Peygamber'in (s.a.v) Medineli müslümanlarla yaptığı ilk Akabe biatının burada örnek olarak ele alınması yerinde olacaktır. Orada şöyle demişlerdi:

(17) Prof. Muhammed Hamidullah.

(18) Müsl'im, 30 Kitap, 1. Bab 1-aHdis

(19) Buhari, II. Kitap, 10 Bab, 1-Hadis

(*) Yazır, Elmalılı Hamdi; Hak Dini Kur'an Dili 10 c.1. s. 870 İstanbul, Matbaa-ı Ebüzziya, 1935.

Halla, Allaha şerik koşmama,
Hırsızlık yapmama,
Zina etmeme,
Çocuklarımızı öldürmeme,
İltira etmeme,
Halka isyan etmeme

İftlari üzerine biat edin. Bu ahde sadık olanların mükâfatı Allah üzerindedir. Bunlara en ufak bir riayetsizlik eden, bu dünyada cezasını çeker. Dünyada çektiği ceza onu günahından temizlenmiş olur. Eğer, bu suçlardan birini işleyen kimseyi Allah gizlerse (Suçu aleniyet kazanmazsa) durumu Allah'a kalmıştır. Dilerse affeder, dilerse (öbür dünyada) cezalandırır (20).

Bazı Sahabe'nin rivayetlerine göre, Hz. Peygamber (s.a.v) onlarla biat sırasında başka şartlar da ileri sürmüştür. Örnek olarak aşağıdaki biatlardan söz edebiliriz.

- Hakikati söylemek şartı üzerine biat,
- Kardeşlerini kendisine tercih etmesi üzerine biat,
- Her müslümana nasihat etme şartı üzerine biat.
- Cihad'dan kaçmama şartı üzerine biat,
- Göç etme şartı üzerine biat,
- Olanak üzerine itaat ve söz dinleme şartı üzerine biat (21).

YEMİNLE İLGİLİ HADİSLER,

Yeminle ilgili hadisler Binbirhadis kitabından seçilerek alınmışlardır.

Bunlar terbiye, saygı, genel ve ticari ahlak, hukuk bakımından ve diğer çeşitli konularda günümüzün yaşantısındaki uygulamaların aksaklıklarını belirlemekten başka uyarıcı nitelik taşıdıklarını açıklamalarımızı okuyanlar kabul etmiş olacaktırlar. Kısaca değinecek olursak;

Ana - babaya karşı gelmenin, yalan yere yemin etmenin, bir sivri sineğin kanatı kadar hak yemenin Allaha şirk koşmak kadar büyük günah sayıldığı görülmektedir.

Diğer taraftan bir şey satarken daha doğrusu genel olarak alış - veriş yaparken yalan yere yemin etmenin ne derece doğru

(20) Nesai, Cilt 7, S. 138 - 152

(21) M. Şembeddin (Günaltay) Harafattan Hakikat S. 124 - 133)

olmadığı aynı zamanda kefaretle af edilmeyecek beş kusur arasında yani haksız yere adam öldürmek,ırza tasaddide bulunmak, iftira etmek gibi büyük günahların yanısıra yer verilmiş olmasından anlaşılıyor.

Bu satırları, özellikle sayfalarımızda yer verdiğimiz yeminle ilgili hadislerin açıklamalarını okuyanlardan çevrelere göz atanlar olacaktır elbet. Bu gibiler maalesef ünvan, sıfat, mevki, makam sahibi olan birçok kimselerle uydurma kılık kıyafetle dış görünüşü ön plâna almak isteyen din istismarcılarının, geçmişlerini maskalemek çabası içerisinde bulunan türedilerin çokluğunu görerek huzursuz olacaklardır Bunlardan herbirinin yalan yere ne denli yemin yaptıklarını, vicdansızca iftiralara saptadıklarını görerek derin derin düşünmüş olacaklardır. Düşünmekle ve nefret duymakla önce bu zâvallıların uyarılmalarına çalışılmalıdır. Sonrada dinden, imandan. haktan, hukuktan. adaletten, eşitlikten, memleket ve milletten ulu orta söz etmeyi çıkar yolu yaptıklarını açıklayarak çevrelerini aydınlatmayı vicdan ve memleket borcu saymış olacaktır. *Sonuç olarak -*

Yeminle İlgili Hadislerin Açıklamaları :

209) Cenab-ı Hak sizi babanız ile yemin etmekten yasaklar.

Mesela, bazı kişiler «babamın veyahut evladımın veya senin... vb.» saygın olan bir şeyin «başı için» gibi yemin etmeğe alışkındırlar. İşte buna benzer yeminlerin İslâm dünyasında yasak olduğunu, bunlara hiç yemin edilmemesi gerektiğine, ancak zorunlu olarak yemin etmek icabettiği durumlarda, yeminin Allah'ın adı üzerine olması gerektiğine bu ve diğer hadisler delil getirilmiştir. 251) Büyük günahların en büyüğü. Allah'a ortak koşmak, ana ve babaya karşı gelmek, yalan yere yemin etmek ve bir de, bir sivri sineğin kanadı kadar dahi olsa, birinin hakkının diğerinin üzerine geçmesini sağlamak için yargıç önünde Allah'ın adını anarak yemin etmektir.

Hadis açıklayıcıları, yeminin bu türünü «Yemin-i gamûs (yalan yere kasden edilen yemin) den sayıyorlar. İşte bu gibi büyük günahlar insanın kalbinde kıyamete kadar yok olmayacak bir kara leke bırakır.

305) Aman aman, sakın ha!... Bir şeyi satarken çok yemin etmekten sakınınız. Zira bu durum başlangıçta size bir mali yarar sağlarsa da, sonra tümünü mahveder.

٢٠٩ - إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَنْهَاكُمْ أَنْ تَحْلِفُوا بِآبَائِكُمْ

٢٥١ - إِنَّ مِنْ أَكْبَرِ الْكِبَائِرِ الْإِشْرَاقَ بِاللَّهِ وَحُقُوقَ الْوَالِدَيْنِ وَالْيَمِينِ
الْغَمُوسَ وَمَا حَلَفَ حَالِفٌ بِاللَّهِ يَمِينَ صَبْرٍ فَادْخَلَ فِيهَا مِثْلَ
جَنَاحِ بَعُوضَةٍ إِلَّا جَعَلَتْ نُكْثَةً فِي قَلْبِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ

٣٠٥ - أَيَّاكُمْ وَكَثْرَةُ الْحَلْفِ فِي الْبَيْعِ فَإِنَّهُ يُنْفَقُ ثُمَّ يَمْحَقُ

٤٠١ - الْحَلْفُ حَنْتٌ أَوْ نَدَمٌ

٤١٤ - خَمْسٌ لَيْسَ لهنَّ كَفَّارَةٌ الشَّرْكُ بِاللَّهِ وَقَتْلُ النَّفْسِ
بِغَيْرِ حَقٍّ وَبُهْتُ الْمُؤْمِنِ وَالْفِرَارُ مِنَ الرَّحْفِ وَيَمِينُ
صَابِرَةٍ يَقْتَطَعُ بِهَا مَالًا بِغَيْرِ حَقٍّ

٢٤٧ - كُلُّ يَمِينٍ يُحْلَفُ بِهَا دُونَ اللَّهِ شِرْكٌ

١٠٠٠ - الْيَمِينُ عَلَى نِيَّةِ الْمُسْتَحْلِفِ

Yine hadis açıklayacaklarına göre, bu yeminden kastedilen, bir şeyi satarken doğru yere yemin etmektir. Aksine yalan yere yemin ise yasak ve gûnahtır.

401) Yemin eden kişi, ya batıla yönelendir veya pişman olanıdır.

Yalan yere yemin eden. dinin yasakladığı bir işi yaptığı için günah işlemiş olur. Diğer taraftan «Falan işi yapmayayım» falan yere gitmeyeyim...» diye yasak olmayan bir şeye yemin etti ise, hareket hürriyetini bu yemin ile kısıtladığı için bilahare ettiği yemine pişman olur.

414) Beş şey kefareî (bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan veta tutulan şey, ceza) ile affettirilecek suçlardan değildir: Birisi Allah'a ortak koşmak, ikincisi haksız olarak birisini öldürmek, üçüncüsü bir mü'mine (ya malını çalmak, yahut ırzına su-i kasıta bulunmak, veyahut hakkında bir yalan söz söylemek suretiyle) iftira etmek (bühtan etmek), dördüncüsü savaştan kaçmak beşincisi yalan yere yemin ki, o yeminle birisinin malını haksız olarak elde etmek veya malının bir miktarını kesmek kastedilir.

Bu yemin yargıç önünde yapılan yemindir. Yemin eden kişi bunu yaptığı taktirde yargıcın kararı ile hasmından bir mala sahip olur...

627) Allah'ın dışında (her hangi bir şeye)edilen her yemin, Allah'a ortak koşmaktır.

Bu hadisin anlamına «senin başın için», «Babamın yahut evladımın başı için şeklinde edilen yeminler de dahildir. Zira insana göre Allah'tan aziz, O'ndan daha yüce ve kıymetli bir şey olmaz ki, onun üzerine yemin edilsin. Eğer buna rağmen edilirse, ona göre «Allah'tan daha aziz olan başka şeyler de var...» demek olur ki, tabiiyetle şirk gerçekleştiremez mi?

Bir Yemin (Karşısındakinin) yemin etmesini isteyen kişinin niyeti üzerindedir.

Herhangi bir şahıs, birisinin yemin etmesini isterse, yemin o isteyen niyetine bağlıdır. Yoksa yemini eden kişi, niyetini öteye beriye çevirmekle, yemini tevîl edemez. «Ben yemin ederken falan şeyi kasetdimiştim» diye teselliye yol yoktur.

ESKİ ÇAĞLARDA AND

Eski çağlara ve hatta bu çağların çok daha ötelerine uzayan and (yemin) yalnız topluluklarca rağbet görmüş ve belli kurallara bağlı kalmış değildir. Değindiğimiz gibi bütün bu toplulukları oluşturan bireylerce de fakat çok defa ilkeleri kapsayan ve değişik yollarla uygulanmış olan yemin formülleri vardır.

Tanrı adına Yapılan Bir Yemin Örneği :

Genel hukukta büyük bir yeri olan yeminin kadın hukukunda yanına kargış ve lânetlemeyi'de alarak ayrı bir önem kazandığı görülüyor. Bir örnek verelim :

Bilindiği üzere Kur'anda zina şiddetle reddedilmiştir (En-am, 151) Bu durumda karısını zina ile suçladığı halde kendisinden başka tanığı olmayan ve doğan çocuğunu'da bu yüzden reddetmek isteyen koca ne yapacaktır? sözlerinin doğruluğuna dair dört kez üst üste :

— Tanrı hakkı için yemin ederim,

— Tanrı hakkı için yemin ederim,

— Tanrı hakkı için yemin ederim,

— Tanrı hakkı için yemin ederim, diyerek ant içerecek, son bir kezde «Tanrının lânetine uğrayayım» diyecektir.

Kadına gelince dört kez :

— And içerimki, kocam yalan söylüyor,

— And içerimki, kocam yalan söylüyor,

— And içerimki, kocam yalan söylüyor,

— And içerimki, kocam yalan söylüyor, diyerek vebir kezde «Tanrının lânetine uğrayayım sözünü söyleyecek olursa cezadan kurtulmuş olur deniliyor. (*)

(*) — Cemil Sena. Hz. Muhammedin Felsefesi. Sayfa : 446. Remzi Kitapevi İstanbul. 1975

Ant, ilk zamanlarda inançlara dayalı olarak kişiler, kabileler, devletler arasında karşılıklı şekilde yani «Kardeşleme, dostlaşma töreni» biçiminde uygulanırken, zamanla bu usulün dışına taşılmıştı. Dışa taşmakla kalınmamış, çeşitli alanlarda ve aynı zamanda Hukuku da içine alan dallarda kendine özgü nitelikler kazanmış, kurallaşmış ve kurumlaşmıştır.

Kurumlardaki özellikler ise, kuralların ve pratiklerin daha çok farklılaşmasına yol açmıştır. Sümerlerin su, Hintlilerin ateş, eski Yunanlıların Styks «yer altı suyu» örnekleri arasında Babilin ünlü kralı Hamburabinin (M.Ö. XX. yy.) yemine değinen kanunlarına, Mısır Kralı II. Ramses ile Hitit kralı III. Hattusuilin «Kardeşlik ve sürekli Barış»ı amaçlayan kadeş antlaşmasına ve birde bilimsel tıbbın kurucusu olarak ün salmış ve tarihi yemi-niyle 20. yüzyıl tıp dünyasında dahi yaşama şansına ulaşmış olan Hipokratın (M.Ö. 460 — 370) antlarına yer verebiliriz.

Diğer değişik antlar arasında; Hun Hakanı ile Çin elçileri Çan ve Mın arasındaki dostluk sözleşmesine, Bizans tarihçesi Menender tarafından kayıt ve M. VI yüzyılda yaşayan Avarlara maledilen ayrı bir and formülüne değinilebilir. Eski türk geleneklerini iyi bildiği belirtilen Kâşgarlı Mahmud'un demirle ilgili başka bir formülü ve bir kısım kanlı antlarla değerleri'de bu örnekler arasındadırlar.

Bunlardan daha evvelde falklor alanında belirip uygulana gelmiş olan antlara öncelik tanıyıp yer vermemiz gerekiyor. Görüldüğü üzere çevrelerin inançlarına, değer ölçülerine, geleneklerinin özelliklerine göre saptanmış, yöntemleri belli edilmiş ant türleri oluşturulmuştur. Oluşturulan bu değişik türdeki antlar ise, kuşaktan kuşağa gelmiş ve halk yığınları arasında geniş ölçüde rağbet görüp uygulama alanı bulmuşlardır.

Folklorik Antlar :

En eski dönemlerde ant (Yemin) çokluklar devletler, kabileler veya kişiler arasında yapılan (kardeşleme ve dostlaşma) töreninden ibarrettir, denmişti.

Türk folklorundan anlaşıldığına göre kardeşlikteki uygulama şöyle yapılmış: Kardeş olmak isteyen iki kişi, soydaşları huzurunda kollarını keserek bir kaba (anda ayağı) kanlarını akıtıyorlar. Aralarına kılıç, ok veya başka bir silah koyarak bu kabdaki kana kırmızı süt veya şarap karıştırarak beraber içiyorlarmış. Sonra silahlarını, atlarını değiştirip duruma göre kız kardeşlerini birbirlerine vererek (antlı adaş) oluyormuş. Moğol döneminde bu törene «Anda» denmiş. «Anda» terimi türk lehçelerinden kır-gızca «Dünür» şeklide muhafaza edilmiş. (Makaleler ve İncelemeler)

Bizlerin ve özellikle bizlerden evvelki kuşakların okul sıralarında iken kan kardeşi olduklarımız çocukla görülmüştür. Tören, kanatılan parmak uçları karşılıklı birbiri üzerine bastırıp kanlarının karışmasını sağlamak veya kanayan kısımları karşılıklı emmekten ibarettir. Çocuksu görünen bu uygulamaların derin bir tarihi olduğu anlaşıyor. Örneğin İskitlerde dostlaşma töreninde görülen kan karıştırma usulü tür boylarında tarih boyunca devam etmiştir. Hatta Osmanlılar devrine ait Edebiyatta «Kan yalaşıp dost olmak «motifine» rastlanıldığı görülüyor. I. Selim devri şairlerinden Ahi'nin bir şiirinde şöyle denilmektedir.

Okların can almağa tirinle yoldaş oldular.

Sinelerde kan yalaştılar kardeş oldular.

Bütün bunlardan öyle anlaşıyor ki; antla yapılan törenlerden başka kargış formülleriyle doğrulanan dostluk ve kardeşlik törenleri'de vardır ve çoktur. Sonraları bunlar birbirine karışmış ve kargıştan ibaret olan törene'de ant denilmiştir.

Kabile teşkilatının kuvvetli olduğu çağlarda antlı (dost olma) töreni bireyler arasında değil, boy başbuğları tarafından kabilelerinin iştiraki ile yapıldığı bildiriliyor. Bu çağın antlaşmasının önemli unsurları arasında kanın, silahın, hediyein ayrı ve özel bir yer aldıkları görülüyor. Bunlardan başka eskilerin ayı derisi, ayı kafası gibi çeşitli nesnelere de yer verdikleri saptanıyor. Diğer taraftan tüfek namlısı, bıçak yalamak, süngü ucu öpmek, tırnak yalamak şeklinde pratikler yaptıkları saptanıyor. Ateş önünde tanrıların, koruyucu ruhların «Çocukların beşiksiz hayvanlarını ahırsız bırakması ve birde evlattan mahrum edilme-

leri. gözlerinin köi, kulaklarını; sağır edilmesi» kabilinden sözleri tekrarladıkları görülüyor.

Şimdi bütün bu unsurlara neden önem verildiği ve herbirinin uygulamadaki yerinin ne olduğu yolunda kaynaklara ve örneklerle dayalı olarak bazı açıklamalar yapalım. Bundan daha evvelde eserinden örnekler vereceğimiz. A. İnan'ın bu alandaki görüşlerini vermiş olalım. Rahmetli müellif (Çoban değneği, yay, ok balta, bıçak, kılıç) ve diğer türden araçlara, and törenlerinde birinci derecede önemli araçlar gözüyle bakılmasını, ilkel toplulukların üretim hayatlarında oynadıkları rollerle izah edilebileceğine değinmektedirler.

AÇIKLAMALAR VE ÖRNEKLER

İlkel anlayışa göre kan ve can aynı şeydir. Kanları birbirlerine karışan kimselerin hayat ve ölümlerinin'de birbirine bağlanmış olduğuna inanılmaktadır. Bundan dolayıdır ki kardeşleme andı töreninde kan en önemli bir unsur olmuş görünüyor. Silah, kılıç, mızrak, ok, balta... türklerin gerek (Anda) ve gerekse (Kargışlı ant) töreninde görülen en önemli araçlardır. Türklerde yalnız silah üzerine yapılan dostlaşma andı'da vardır. Karşılıklı hediye alıp verme işinde çoklukla silah, at, giyim eşyası bş... değiştirme adeti rağbet görmüştür. Türk ve Moğolların anda törenlerinde 'de bütün bunlar tercih olunmuşlardır.

Dünürlerin birbirlerine çeşitli hediyeler göndermeleri, karşılıklı ziyafet vermeleri dostlaşma, kardeşleşme törenlerinde yapılanlarla ilgili görünüyorlar. Günümüzde Erzurum ilinde yeni hısımlar arasında bu adetin yaşadığı güncel gözlemler arasındadır. Daha çok erkek tarafından olmak üzere karşılıklı hediyeler alınıp verilmekle kusur edilmek istenilmediği görülüyor. Karşılıklı fakat daha çok kız tarafından olmak üzere yemek yani ziyafet vermek işinde yerli ailelerden birçokları titizlik göstermiş oluyorlar.

Yer Çizme veya bir nesne kertmeyle Ant : S. 329

Dedekorkut hikâyelerinden birinde Oğuz usulü antda kılıçla yerin çizildiği, bunun gibi Manas destanı kahramanlarından Al-manbert'in düşmanlarından öç alacağından and içerken bıçakla yeri çizdiği bildiriliyor. Ayrıca Oğuzlarda dünür olmak için beşik kertme adetinin bulunduğu öğreniliyor.

İlimizde beşik kertme suretiyle henüz kundaktaki veya çok küçük yaştaki çocuklarını ileride evlenmeleri şartıyla nişanladıkları adeti vardır.

Bu adet her ne kadar çok azalmış isede yakın yıllara ait bazı örneklerde yok değildir. Bunlardan oldukça eskiye ait olan birisi Horasan ilçesinin Azap köyünde yapılmıştır. (*)

Folklorda görülen «Kargış» töreninde değindiklerimizden başka unsurlara da yer verildiği görülmektedir. Bir kısmına yukarlarda işaret ettiğimiz ayı kafası, ayı derisi, kaplan derisi, at kafası yırtıcı kuş pençesi bunlardandır. Bu konuda değerli bilim adamı rahmetli Abdulkadir İnönü şunları bildiriyor: (S. 329)

Altaylıların ve Yakutluların ant «Kargış» töreninde görülen bu unsurlar totemcilik devrinde kalma adetlerdir.

Totem, canileri, yalancıları sevmez, onları cezalandırır. Bildirildiğine göre totemleri kaplan olanlar, en muhteşem ant törenlerini kaplan derisi üzerinde yapıyorlarmış.

Altaylılar ayının canilere ceza vereceğine inandıkları gibi, bütün kuzey kavimlerinde ayı'ya karşı saygı gösterme adeti vardır. Bu adet Sibiryaya taraflarından Norveç köylerine kadar yayılmıştır. Altaylılarda ve Yakutlularda ayı adı tabu sayılan kelimelerdendir. Yakutlar ayı'ya (Büyük baba) yahut (Dağ efendisi), Altaylılar ise (Baba), (Büyük Han) derler, deniliyor. Yakutluların ayı kafası bulunmadığı zaman at kafası üzerine and içtikleri (S. 329) bildiriliyor.

Umumiyetle türk kavimlerinde atların kafa tasları yere atılmaz. Fakat bir sırıga geçirilerek dikilir. Bu adet Altaylılardan taa İstanbula kadar gelinmiştir. Çin kaynaklarına göre aynı adet Gök-türklerde de vardır. Eski türk şamanlığında at kafasının mubarek nesne sayıldığı şüphesizdir.

(*) Horasan ilçesi Azap köyünde Hacı Esat kızı Fatma Ulusoy (D. 1903) henüz çok küçükken komşu zars köyünden Bekir oğlu Seyfi Bayraktar'a beşik kertmesi usulüyle nişanlanmıştır. Araya giren I. Cihan savaşının (1914 - 1918) kaç göç yıllarından sonra köylerine dönen taraflar, beşik kertmesi şeklindeki yeminlerini, kızlarının isteğince tercih ederek düğün yapmışlardır. Bu adetin çok seyrek örnekler halinde uygulama alanı bulduğunu sanıyoruz.

— Tırnak yalama adetinin şimdiye kadar yalnız Kırgız - Kazaklarda tesbit edildiği bildiriliyor. Yırtıcı tırnaklı bir totemle ilgili olması muhtemel görülüyor.

Unsurlarına değindiğimiz ant, sadece sözden ibaret olup söylenenin doğruluğuna inandırmak için değildir. Yapılan bir hareketle, örneğin baş parmağı bükülmüş yerinden ağzına sokmak suretiylede söylenen sözün doğrulanması istenmiş olabiliyor .Bunun gibi tek bir hareketin hem söze kuvvet vermek ve hemde hayret ifade etmek için kullanıldığı bildiriliyor. Bizans elçisine çıkışan Göktürk Hakanı, yalancılığı yüzüne vurup imparatorla aynı bir ip üzerinde oynadıklarını söyliyerek; «On türlü diliniz var ama, hileniz birdir» dedikten sonra on parmağını ağzına sokmuş olması, görüşümüzün yahut sözlerimizin tarihi bir kanıtı oluyor. (22)

— Yenisey kaynaklarından yaşayan Salcaklar yemin ederlerken «gün, ay görüyor» diyerek tüfek namlusunu yahut yüzünü yalarlarmış. Sonra ayı kafası bulunan kabdan su içip «Bu suyu içtiğim gibi ayı beni yesin» derlermiş.

— Yine Altaylılardan ant içenler, eski zamandan kalma bir çakmaklı tüfeği tutup «İşte ay, işte güneş, işte silah. Ben bu silahı yalıyorum. Eğer suçlu isem güneşi gözüm görmesin, bu silah beni öldürsün» derlermiş. Eski zamanda tüfek yerine ok ve yay kullanılmıştır.

— Ayı andı; yakutlardan and içecek kimsenin evine ayı kafası getirilir ve yanan ocağın üzerine konurmuş. Ateş üzerinde bir kabda yağ bulunurmuş. Ant içecek, ateşe karşı dizleri üzerine oturup «Eğer yalan söylersem bu yağ karnımı delsin. Ayı beni yesin. Ayı kafasını ısıracağım gibi oda beni ısırsın» diyerek kafayı ısırmış.

— Yine Yakutlularda ant töreninde kılıç yahut tüfek gibi silahları öpmek adeti varmış. *Süngü* ucunu öpenlerde bulunuyormuş.

— Yakutluların ant formülleride ateş, ayı yahut at kafası, çeşitli tanrı ve koruyucu ruhlardan söz ediliyor. Bu alanda bir formülün tercümesi şöyledir :

(22) L. Ligeti. Bilinmeyen iç Asya. I. Cilt. S, 89 Çeviren S. Karatay

«Bu alevli ateş babamızıñ önünde aygır (Yahut ayı) kafası üzerine oturarak yukardan aş (yemek) dökerek ant ediyorum: Yaktığım ateş hiç bir zaman sıcaklık göstermesin ve yanmasın.

Yer sahibi (İlah) doğan çocuklara, beslenen hayvanlara lütuf etmesin. Doğan çocuklarımız beşiksiz (Yuvasız), beslenen hayvanlarımız ağılsız kalsın.

Kara (Karanlık) orman sahibi Baybar-Lan Toyon iyi avlardan mahrum etsin. Batun ieyensit hiçbir türlü talih ve kısmet etmesin.

Eğer ben yalan söylüyorsam, lütuf ettiği evlat ve hayvanlardan mahrum etsin. Eğer söylediklerim yalan ise gören iki gözüm kör olsun. İştien iki kulağım tıkansın. Söyler dilimden mahrum etsin. Tutan ellerim tutmaz. Yürür ayağım yok olsun. Bende torba gibi sürükleneyim.

Bütün akrabam ve benim gibiler beni tahrik etsinler. Yaşadıklarım bana küfür etsinler.

Bu aydın dünyada yaşamayayım. Sözlerimin hakikat olduğuna and ediyör ve ateşe döktüğüm yemekten yiyorum.» S. 320 — 321).

Genç Şaman Andı :

Genç Şaman bir dağın tepesine çıkarılıyor. Halk toplanıyor. Dokuz delikanlı ve dokuz kız, genç şamanın sağında ve solunda yer alıyorlar. Yemin edecek genç şamana cübbesi giydirilip eline at kolları ile süslenmiş bir âsâ veriliyor. İhtiyar şaman, çok uzun olan ant formülünü söylüyor. Genç Şaman'da söylenenleri tekrarlıyor. Abdülkadir İnan'ın (Makaleler ve İncelemeler) adlı eserinde (S 321) kısmen yer verilmiş olan bu yemin aynen şöyledir.

«Düşkünlerin koruyucusu, yoksulların babası, öksüzlerin anası olacağıma söz veriyorum. Yüksek dağ tepelerinde bulunan ruhlara saygı göstereceğime, onlara canla, başla hizmet edeceğime and içiyorum. Bu ruhların en büyüğü, en kudretlisi, üç cins ruhlar üzerinde hakim olan dağ tepesinde yaşıyan ve şamanların «Suostugannah Ulu - toyor» dedikleri tanrıya, onun büyük oğlu lu uygul — toyan'a karısı Uygul — toyor hatun'a, küçük oğlu Keke — Çuorantoyan'a onunu karısı keke Çuoran — hatun'a ve bunların sayısız aile üyelerine ve uşaklarına saygı göstereceğime

ve hizmet edeceğime ant içiyorum. Bu ruhlar insanlara türlü hastalıklar gönderirler; ben bu hastalıkları sarı at kurban ederek iyi etmeğe söz veriyorum»

Kırgız - Kazaklarda Ant :

Bunların saptanan andlarında maruf olanları

Kılıç

Tüfek

Bıçak yalamakla çoban değneği ve kamçı sapı üzerinden atlanmakla ant içiliyormuş. (S. 322)

Andın daha esaslı olmasını isteyen davacılar, suçlunun kefenlenerek mezarda «yalan söylersem canım çıksın »demesini tek-lif ederlermiş. Demircinin körüğü üzerine ant içmek adeti de var-mış.

Kırgız — Kazaklarının antları şöyle niteleniyor :

«At sürüleri, çobanın değeneği ve kılıcın sapı üzerinden atlamaz; demircinin körüğünü ulu sayar, servet ve şamanın körü-ğün lütfu sanır; iki adam davalarsa suçlu sayılan adam ant içerek göge bakıp tırnağını yalar, işte şu mezara var, tüfeğe(eli-ni) vur. Haksız isem tüfek seni vursun, diyerek tüfeğini ulu sayı-yor.

Başkurtlarda Ant

Başkurtlarda silah üzerine yapılan ant en büyük andlardan sayılır. (Silah üzerine ant içmeğe) mecbur edilen suçlu itiraf eder ve ant içmeye yanaşmazmış.

Oğuz Kahramanlarının Antları

Dedekorkut hikâyelerinde görülen Oğuz kahramanlarını ant formülleri «kargış» dan ibarettir. Kur'anı Kerim üzerine «el vu-rup ant içmek» in ancak XII. hikâyede sözü geçtiği ve son devir-lerde aldığı mana ile olduğu bildiriliyor.

Alp Kazan Andı

Alp Kazan'ın inagı, Beyrek Kazan'a asi olmayacağına şöyle ant ediyor: «Ben Kazan'ın nimetini çok yemişim, bilmezsem gözü-

me dursun. Kara koç kazılık atına çok binmişim, bilmezsem bana tabut olsun, güzel kaftanlarını çok giymişim, bilmezsem kefenim olsun, al bargâh otağına çok girmişim, bilmezsem bana zindan olsun.» S. 323

Beryek Andı

Kılıcıma doğranayım, okuma sancılayım, yer gibi kertileyim Toprak gibi savurulayım, sağlıklı varacak olursam Oğuz'a gelip seni helallığa almazsam.

Tanrı Yargısı (S. 324)

«Gerçek ile yalan»ı «suçlu ile suçsuz»u ayırdetmek için «tanrı yargısına başvuruyormuş»

Tanrı yargısına müracaat edilirken «kargış» islamiyetten önce Arap yeminlerinden biridir. Araplar buna mübahale derlermiş. Necranlı Hiristiyan Araplarla peygamberlerin İsa hakkındaki münakaşaları münasebetiyle «mübahale» Kur'an'da zikredilmiştir. Mubahele karşılıklı lanetleşme boynuna geçeceğine inanırlarmış. Binane Araplarda ve Türklerde olduğu gibi muayyen kültür merhalesinde başka kavimlerde de olmuştur. Mesela İslavlardada yemin manasını ifade eden (Klyatva) kelimesinde aslında kargış anlamında olduğu bildirilmektedir. (S. 324)

Avrupa'da XII. yüzyılın sonlarına kadar tatbik edilmiştir. Tanrı yargısının daha mülayim şekli İslamiyetin zuhurundan önce Araplarda tatbik edilen mübahale, türk kavimlerinde tatbik edilen ve mahiyeti itibariyle Arapların mübahalesiyle aynı olan «Karganma» lanetlemedir. Dâva bakıldığı esnada, ansızın gelen misafirlerin hakemliğine başvurmak ve onun verdiği karara baş eğmek tanrı yargısının, zamanına göre, en makul şeklidir. Bu gelenek Yakut'ların bir kolu olan Dolganlarda son yıllara kadar devam etmiştir. Kutlu savılan misafirlerin hakemliğine müracaat edildiğini bizzat sayın müellif A. İnan, Kırgız - Kazaklarda müşahade etmiştir. Gerek tarih kayıtlarında ve gerek folklor materyallerinden pek açık olarak anlaşılmaktadır ki eski devirlerde «suçlu» ile «suçsuz» gerçek ile yalanı ayırd - etmek için Tanrı yargısına müracaat edilirken ant içmemişler, fakat karganmışlardır. Yani kendi kendilerinin, evlatlarının soy - soplarnın üzeri-

ne tanrının lanetini (kargışını) çağırmışlardır. Yalan söylüyor-
sam «gözüm kör olsun, evladımın ölüsünü öpeyim...» gibi «ant-
lar» eski devirlerde tatbik edilen kargışın kalıntılarıdır ki bugün
ancak folklor materyali kıymetini haizdirler. Merhum müellif A.
İnan yukarılarda anlatılan ant formüllerinin hepsinin kargışlar-
dan ibaret olduğunu ve bunlara eski devirlerde «Ant, denilmediği
ni ayrıca açıklamış bulunuyorlar. (S. 325)

Yine eski türklerde bıçak atlamak adeti varmış. Büyük teke
bıçağı bulunmazsa değenek atırlarmış. Bıçak söylenmesi icab
etmeyen en önemli iş için atlanırmış, ortaya bir kılıç getirilerek
«bu sırrı saklayacağımdan yahut bu işi göreceğimden bu bıçağı
atlıyorum» denirmiş. Atlanıp bu en büyük yemin yapılınca o iş
mutlaka görülür ve o sır mutlaka saklanırmış. Bıçağı atladıktan
sonra (söz verdiği) işi görmeyen, (sır) saklamayan en adi adam
sayılırmış.

Tuz - Ekmek Üzerine Yemin,

Tuz - Ekmek halkımız arasında kutsal bir nimet sayılmak-
tadır. Bu sebeble Tuz - Ekmek kasedilerek (Nimet beni çarpsın)
veya (Ekmek gözümü kör etsin) biçiminde yapılan yeminler var-
dır.

Ayrıca (Tuz - ekmek) bir bakıma kutsal bir teminat aracı
olarak görülmüştür. Savaşlarda yenilen tarafın işgale uğrayan
şehirlerinin hemşerilerinden temsil yetkisinde olan bir gurubun
galip tarafın komutanlarına anahtar veya tuz - ekmek ile karşılan-
maları adet olmuştur. Bunu, boyun eğme anlamına yorumlayarak
milli haysiyetle bağdaştıramayanlar olduğu gibi çoklukla mal, can
ve ırz güvencesi açısından ele alıp uygulanmasında sakınca gör-
meyenler de vardır.

Örneğin 1828/29 Türk Rus savaşında General Pavloviç'e şeh-
rin anahtarı götürülmüştür. I. Cihan savaşı yıllarında Erzurum
'un yine 16 Şubat 1916 tarihinde düşman eline düştüğü görülmek-
tedir. İşgalden birkaç gün sonra gelen Rus Çarınının amcasının, 30
kişilik bir gurup tarafından Karskapı dışında karşılanarak (Tuz -
ekmek) götürüldüğü saptanmaktadır. (22)

(22) Prof. Dr. Z. Başar Ermenilerden Gördüklerimiz S. 102 Ankara Basım ve
Ciltevi Ankara 1924

Konu ile ilgili genel tarih örnekleri de vardır. Fethedilen şehir halkının toptan şehir dışına çıkarak galipleri selamlamaları adeti Cengiz Han tarafından sık sık uygulandığı bildiriliyor.

İngiltere kralı III. Edward'ın fethettiği bir kale şehir halkının temsilcileri boyunlarına zincirler takılı durumda (Teslim alameti olarak) gelip merhamet dilemişlerdir. (23)

Sipahilerle Sekmanlar arasında çıkan bir düşmanlığı 1634 ölen Abaza Mehmet Paşanın (Tuz - ekmek) üzerine yaptığı bir yeminle çözüme bağladığı görülüyor. Hikayesi şöyledir: (24)

Bilindiği üzere ikinci Osman'ın intizamı bozulan Yeniçeri ocağına islama girişmesi üzerine Yeniçeriler tarafından öldürülmüştür. Bu kötü davranışa karşı çıkan Paşa padişahın intikamını almak amacı ile eline geçirdiği Yeniçerileri öldürtmüştür' İstanbula yürüdüğü sırada Tokat'a gelirken sipahilerle sekbanlar cirit ve cengâverlik oyunları göstermişlerdi. Sekbanlar, sipahilerin **kazanmalarını** onurlarına yediremediklerinden silaha sarılıyorlar.

Abaza Paşa, emrindeki kuvvetlerin parçalanmasından endişelenerek bozulan intizamı şu yeminle yerine getiriyor.

İki askeri tefrik eden mesafenin ortasına bir ağaç dikiliyor. Üzerine ekmek ve tuz, bunların ortasında bir kılıç ve mushaf konuluyor. İki takımın rüesası sıra ile gelerek daimi ve «na kabul-i ihlal bir ittifak» üzerine kalem ediyorlar. Yeminin tabiri muhafaza olunmuştur. Hain kılıca uğrasın, ekmek tuz kendisine zehir olsun.

Bu merasimden sonra sipahiler hasımlarını memnun etmek için direklerin altından geçmişlerdir.

Yine Tuz — ekmek üzerine söylenmiş deyişlerde vardır. Bunlardan bir, iki örnek sunuyoruz. (25)

(23) a.e.k

(24) Prof Dr. Şükrü Elçin Edebiyatı Araştırmaları S. 77 Dİİ. Matbaası Ankara 1977

(25) Prof Dr Şükrü Elçin Halk Edebiyatı Araştırmaları. Dİİ Basım ve Foto Milm İşletme Müdürlüğü Matbaası Ankara 1977.

Ne tuz, ekmek bilür ol ne konşılık
Tamarında yokdurur hiç doğrılık

Tuz ekmek yediğim kavim kardaşlar
Nedir bu feleğin ettiği kan ile yaşlar
Gözümden akıttım kan ile yaşlar
Gelin hellalaşalım ben gider oldum.

Gevheri der olma herkese yakın
Hiç sayan kalmamış tuz - etmek hakkın
Zamane dilberine aldanma sakın
Heman bir yüzünün gülmesi vardır.

SÖZ, KARGIMA, KARGIŞLAMA, LANETLEME

And içmek, ileri sürüldüğü şekilde ve bir bakıma «söyleneni takviye veya isbat» anlamına alınacak olursa, bütün bu söz verme, kargıma, kargışlama ve lanetlemelerin duruma göre yemin geçerliğinde olabileceklerini veya olduklarını söylemek hatalı olmayacaktır.

Bunlardan herbirini ayrı ayrı fakat kısaca tanımlayarak konuya genel anlamında açıklık kazandırmak isteriz.

SÖZ;

Sözcüklerle isteklerin anlatılmasıdır. Aynı zamanda özünde bir tecrübe veya nasihatın izini taşıyan sözlerde vardır. «Ata Sözleri» gibi.

Söz, bir anlaşma, uyuşma güvencesi olarakta kullanılmıştır ve kullanılmaktadır. Örneğin «Sözmü? Söz...» demenin bir tür karşılıklı ant içme anlamına gelmesi gibi. Ayrıca halk sektöründe kız alıp vermenin belli bir aşamasında değişmez bir formül olarak uygulanan «Söz Kesme»nin pratikte gerçek bir antdan farksız olduğu yani taraflarca titizlikle uyulduğu görülmektedir.

KARGIMAK (KARGAMAK)

Bir kimsenin, Allahın veya insanların sevgi ve ilgisinden yoksun kalması demektir. Aynı zamanda nefrete uğraması, kötülük-

lerle karşılaşması anlamınıda taşımaktadır ki bu taktirde bir karış anlamına geldiği söylenebilir. Bununla beraber pratikte «Tanrı Yargısı» şeklinde uygulama alanı bulması, farklı açıdan ele alındığını gösteriyor. Arapların «mubahale» lerinin yani karşılıklı kargışlamalarının bu alanın ayrı bir örneği olarak hatırlanması gerekiyor.

Sözünde durmayan, haksızlık yapan, yolsuzluğa sapan kimselerin işlediklerinin cezasını mallarında veya canlarında bulmalarını, Allahın gazabına, insanların nefretine uğramalarını dilemek demektir. Bu cümleden olarak kullanılan kargışlı, sözünden Allahın ve insanların nefretine uğrayan yani huzur, sükûn, rahat yüzü görmeyen kimse anlaşılmaktadır. Halkımızın deyiimiyle bunlar iki yakası bir araya gelmemiş olanlardır.

Folklorik andların birçokları örneğin Alkazan, Beyrek Andları kargış esasına dayanmaktadırlar. Kırgız - Kazaklara ait olan ayrı bir formüle bu örnekler arasında yer verilebilir. Kefenlenerek bir mezara götürülen bir suçlunun «Yalan söylersem canım çıksın» demesi şeklinde yapılan bir uygulama bulunduğunu ayrıca kaydetmek isteriz.

LANETLEME

Sözcük olarak Lâ-net, Allahın mağrifetinden yani günahların bağışlamasından mahrum kalmak demektir. Bu açıklamadan anlaşılacağı şekilde lanetleme, lanet okuma, telin etme anlamına gelmektedir.

Daha açıkcası lanetleme ile kişiler kendi kendilerinin evlatlarının soy soplalarının, değer ve önemine inandıkları herşeyin üzerine Allahın lanetini çağırıyorlar.

Lanetleme, ya Türklerde «Karginma», Araplarda «Mubahale» denilmektedir. Genellikle gerçekte yalanı suçlu ile suçsuzu ayırmak için «Tanrı Yargısı» formülüne başvurduğu görülmektedir. Mubahalenin Kuran-ı Kerimde zikredildiği bildiriliyor.

Türklerde söze verilen önem;

Bir tür yemin olan söze türklerde ne denli önem verildiği Uy-gur harfleriyle yazılmış Karahanlılar dönemine ait tarla senet-

lerinden (1080 — 1090), daha doğrusu senetlerin geçerliliğini sağlamaktaki ciddiyetlerinden anlaşıyor. Yarkend civarında Rabul kazasında yapıldığına değinilen bu işleme ait senetlerden söz edilirken bu belgelerin genel tanımlarıyla tarihlerine değinilmek suretiyle şunlar bildiriliyor.

Satanın, satın alana verdiği teminatın ifade tarzı dikkate değer: satış tarihini geciktirenin sözü hükümsüzdür veya bizden sonra oğlumuz, kızımıza, karımıza akrabamıza ve herhangi bir kimseye dışarıdan bu şahitleri hayal imiş gibi gösterecek bir tesir bulunursa, bu hükümsüzdür; kendi şahitleri de yalandır.

Ayrıca senetlerin ayrıntıları ile ilgili olarak şu hususların saptandığına değiniliyor:

— Senetler tarla satanların ifadelerine göre düzenlenmiştir. «ben sattım» tarla için yer ve bazan da bük kullanılmıştır.

— Satılan tarlanın dört hududu komşu tarlaların sahipleri- nin adıyla belirtilmiştir.

— Yarmak ile hesaplanan tarla fiyatının sık sık kaydedildi- ne göre ödemeler taksitle yapılmıştır.

— Şahitler (tanık) ad ve unvanlarıyla senedin sonuna ya- zılmıştır.

Açıklamalar :

Değinilen dönemin kültür durumu üzerine açıklamalar yap- mak üzere Selçuklu Araştırma dergisinde (IV) yayınlanan (Bi- lilen En Eski İslam Türkçe Metinler) başlıklı yazının girişini ay- nen alıyoruz :

«Türklerin X .yy ortalarında ^{zel} Satuk Buğra Han zamanında İslam dinine Batı Türkistan'da girdikleri bütün kaynaklarca ka- bul edilmektedir. Fakat bu olay, tarihin akışına büyük etkisi ol- maksızın aslında bu tarihten çok daha gerilere götürebilir. Daha Emevilerin son zamanları ile Abbasilerin ilk devirlerinde kadınlı- erkekli, türk asıllı esirler, Ön Asya'da halife ile devlet ileri gelen- lerinin saraylarında büyük bir değer taşıyordu; fakat bunların henüz türk dili ve türk kültürünün alın yazısına yön verecek

bir gücü ve yoğunluğu yoktu. Zaten bu türk kitlelerinin asıl türk kültür merkezi olan Ötüken-Tarım bölgesinden çok uzakta. Ön Asya'da arapçanın önderliğini yaptığı islam kültürü içinde, kendisine benzeyen bir kültüre itmesi, uyarması olmaksızın, birden bire kendini bulup VIII — IX yy. larda bir türk kültürü yaratmasına imkân yoktu. Anzâk X. yy. dan itibaren Kâşgar ve yöresinde, türk unsuruna dayanan siyasi birlikler kurulduktan sonra ilk türk İslam kültürü doğmaya başlamıştır. Herhalde bu ilk devirlerin edebi ürünleri Kâşgarlinin Divanında örnek olarak verdiği çeşitli konuları işleyen destan parçaları ile atasözleri olmalıdır. Öte yandan bunların daha X yy'da yazı ile tesbit olacağını ileri sürmek için'de hiç bir sebep yoktur. Kâşgar yöresindeki bu ilk müslüman türkleri ile burkancı ve mani dini kültürünün son temsilcisi olan Hoço uygarları arasında din ve dünya görüşü ayrılığı dolayısıyla nesiller boyu süren kanlı çatışmalara rağmen Karahanlılarla başlayan ilk türk-islam kültürünün kaynağı işte budur. Hoço'daki burkancı uygar çevresinde aramak gerekmektedir.

Yazının konusu olan tarla satış senetlerinde kullanılan uygar yazısı bunun en açık delili olarak gösteriliyor».

URARTO LANETLEMESİ

«Bu kitabeyi kim siler bozarsa, kim tahrip ederse, kim bu yazıta herhangi kötülükte bulunursa, kim, bu işi (Tahribi) ben yaptım derse o kimse (Urartu ülkesi baş tanrısı) yok edilsin, güneş ışığından mahrum edilsin, öldürülürse bir hiç haline getirilsin.»

Açıklama :

Urartolar, Hürriyet ve Etiler gibi M.O. yüzyıllarda yaşamışlardır. Bir aralık başkentleri Van olmak üzere devlet kurmuş olan Urartoların ülkesinin sınırları Erzincana kadar genişlemiştir. Erzincanın 15 Km. doğusuna düşen Altıntepede yapılan kazıda meydana çıkarılan ve Urartolara ait olduğu bildirilen bir müstahkem şehir kalıntılarını 1964 yılındaki incelemelerimiz sırasında görmüştük.

İşte bu devletin krallarından birisi olup M.Ö. 806 - yılları arasında hüküm sürmüş olan Menua, Sarıkamış dolaylarına düşen

Diau ülkesi üzerine yürüyüp zaferi sağlıyor. Ülkenin kralı Utuparşi ise teslim olup haraç vermeyi kabul ediyor.

Bu olayı saptayıp savaşı anlatan ve anılan ganimetlere değinen kitabe büyük bir kayalığın dik olan yüzünün bir yerine kazılmış oluyor.

Kitabenin yukarıda örneği verilen bir paragrafında görüldüğü şekilde lanetleme yapılmıştır.

1967 den itibaren Erzurum il sınırları içerisinde daha çok tıbbi ve mistik folklor konularında incelemelerimizi sürdürürken görüp tesbit ettiğimiz bu kitabe çivi yazısı ile yapılmış olup 36 satırdan ibarettir. Her ne kadar elle yapılmış bir kopyasına dayanılarak 1880 den beri ilim çevrelerince bilindiği ileri sürülüyor isede, Horasan ilçesinin Çığırkum sınırları ilçesinde bulunan yazılı taş kitabesinin ilk defa sağlıklı şekilde fotoğrafının çekilmesi ve ayrıca bulunduğu işin boyutlarının ölçülüp saptanması tarafımızdan yapılmıştır.

Kitabeyi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi Sümeroloji kürsüsü öğretim üyesi Prof. Dr. Kemal Balkan türkçeye çevrilmiştir. Bu konuda yazdığımız resimli bir makale Erzurum 23 Temmuz Fuar dergisinin ikinci sayısında «1973» yayınlanmıştır.

Değişik Tarihi Antlar ;

Eski türklerin And içmeleri yani yemin etmeleri hakkındaki tarihi bilgilerin milat öncesi I. yüzyıla ait olduğu bildirilerek bazı örnekler veriliyor. Bunlardan birisi şöyledir:

«Han ve Hunlar bir sülale teşkil ederler : Nesiller boyunca birbirini aldatmazlar, birbirine saldırmaz, hırsızlık vukuunda birbirine bildirirler. Hırsızları cezalandırırlar, zararları öderler, iki taraftan birine düşman saldırırsa askerleriyle yardım ederler. Bu andı kim bozarsa Tanrı'nın cezasına çarpsın, nesiller boyunca bu andı'nı cezası altında inlesin»

Açıklaması :

Yeminden sonra, adları geçen Hakan ve Çin elçileri No-Şuy ırmağının doğusundaki Hun dağına çıkıp bir beyaz at kurban kesi-

yorlar. Hakan seferlerde kullandığı kılıcını eline alarak ucunu şaraba batırıyor ve bu antlı (Yeminli) şarabı Yüeci hanı'nın kafatasından yapılmış kapla içiyor.

Bu hun hakanı Huhanye ile Çin elçileri Çan ve Mın arasında yapılan karşılıklı dostluk ve kardeşlik sözleşmesi de Çinliler tarafından tesbit edilmiştir. Sözleşmeyi doğrulayan andın tercümesi yukarıda verilmiştir. Diğerleride şöyledir :

— «Tan sülalesinden Gökoğluna onbin yıl; Uygur hakanına da onbin yıl. Her iki hükümdar karşılıklı barış içinde bulunsunlar, hangisi bu sözleşmeyi bozarsa savaşta canı çıksın. Soy, sopy yok olsun»

Açıklaması :

Bunun VIII. yüzyıla ait bir Çin kaynağının uygurlularla Çin komutanı arasında yapılan bir antlaşma törenini anlattığı bildiriliyor. Sözleri Çinli komutanı söylemiştir.

«Sava üzerinde köprü kurmakla Romalılara karşı zarar vermek niyetinde isem, ben Bayan mahvolayım; bütün Avarlar mahvolsun, gök üstümüze yıkılsın, gök tanrının ateşli okları bizleri öldürsün, dağlar ve ormanlar başımıza yıkılsın: Sava suyu taşarak bizleri yutsun»

Açıklaması :

VI. Yüzyılda yaşayan Avarlara maledildiği bildirilen bir ant formüldür. Tarihçi Menander tarafından kaydedilmiştir. Bu ant Bizans ile Avarlar arasındaki sözleşmeyi doğrulamak için içilmiş dir. Menandere göre, Avar hakanı bayan yukardaki sözleri söylemiştir. (S. 318)

«Andımı bozarsam kadın şalvarı giyeceğim olsun, beni buğday gibi biçsinler, yüzüm altın gibi sararsın»

Açıklaması :

Türklerin gelenek göreneklerinden söz eden İslam müelliflerinden X. yüzyılın ilk yarısında eser yazan ibn ül Fakih'in verdiği örneğe bakılırsa türkler bakırdan yapılmış bir şekil önünde ye-

min ederlermiş. Bu şeklin önünde su dolu bir kap bulunur, Suyun içine altın ve bir avuç buğday atarlarmış. Kabin altında bir tañe kadın şalvarı bulundurarak yemin ederlermiş.

«Gök girip kızıl çıksın»

Açıklaması :

Kırgız, Yabaku, Kıpçak ve daha başka kabilelerin halkları ant içerlerken yahut sözleşilerken kılıcı yanılamasına önlerine koyarlar. «Bu gök girsin, kızıl çıksın» derlermiş. Buda sözümde durmazsam kılıç kana bulansın, demir benden öcünü alsın.» demekmiş. Çünkü onlar demire saygı duyuyorlarmış.

Türklerin yemin geleneklerinde ünlü bir kişinin yaşam ve organları üzerine and içildiği görölmektedir.

« Sencer başı için,
Sencer gözü için,
Sencer canı için» gibi...

Kurban Kanlı Ant :

1750/60 yılında Kırgız - Kazaklarla kalmak Torgavutlar barış antlaşması yapıyorlar. Bulanık denilen su kıyısında alını işaretli boz bir aygır ile karabaşı bir koç kurban kesip ellerini kana bastırıyorlar. Böylece antlaşmış oluyorlar.

Başka Bir Formül :

Baş parmağının bükülerek «Bu antdır, filan işi yapmadım» yahut yapmama deniliyor. Bunun anlamı'nda yalan yere yemin edilmediği gibi yeminden sonra bozan olmadığı bildiriliyor. Bunun anlamı; Eğer yalan söylersem bunun gibi kambur olayım» demekmiş.

Cepni Andı :

Ahıl Baba, Pahı Baba, Güvende şeyhi, vazalarak Şeyhi, Türk eri, Horoz evliyası ocağına gümgüm tabanca sıksınmı?» (*)

Sözü edilen bu andın bir grup kızılbaşlar arasında uygulandığı bildiriliyor.

Bu kargış formülü veya şartlı antla karşılaşan Görelerin yüksek köylerinde, Körtün'de oturan Kızılbaşlar mutlaka işin doğrusunu söylerlermiş.

Açıklaması : (26)

Çepniler, oğuzların boylarındandırılar. Türk ilinden İran'a göçüp orada Kızılbaşlığı benimsemişlerdir. Yalnız uslu durmayıp huzur bozdukları için İran hanlarınca istenilmeyen kişiler olmuşlardır. Bu durum üzerine (100.000) kadarı göç edip Anadolu'ya gelmişlerdir. Gelenlerden çoğu Giresun (Tirebolu, Görele, Büyük Liman) olmak üzere Trabzon dolaylarına, İzmit ve İzmir taraflarına ve Balıkesir'e gitmişlerdir. Başvurulan Kaynağa bakılırsa (26).

İzmittekiler yerli türklerle kaynaşıp erimişler isede Balıkesir ve İzmirdekilerin Çepniliklerini korudukları bildiriliyor. Trabzon dolaylarında hocaların ve sünnilerin, derebeylerin ilgileriyle kızılbaşlık kalmamıştır. Giresun'un Tirebolu'nun Görele'nin köylerinde izlerine raslananların bulunduğu bildiriliyor. Yalnız bilgi veren kaynak 1339 larda yani 1903 tarihinde Giresun'da basılmış olan 24 sayfalık çok mütevazı bir kitaptır. Tahmin olunurki günümüze dek geçen 75 yıllık süre içerisinde izlerine raslananlar'da yerli halkla karışıp tamamen kaynaşmışlardır.

Yezidilerde Yemin :

Yezidilerin yemin yaptıkları ve yeminlerinde Türkler, Hristiyanlar, Yahudiler gibi belli formülleri kullandıkları görülüyor.

(26) Tirebolu H. Alpaslan

Trabzon havalisinin çok eski zamanlardan beri türk olduğunu bildiren vesikalar. Giresun Basımevi. 1339. Giresun.

(*) Mehmet Arif eski yazılı «Bin bir Hadis» kitabında «1325 Kahire Tabi» 892 nolu hadisi 18 sayfa'yı dolduracak kadar geniş bir yoruma tabi tutmuştur. Özellikle sünnilik - şii'lik dolayısıyla 12 imam ve Masonluk konuları üzerinde durmuştur.

Ayrıca bektaşiliğe değinmek şubelere ayırdığını ve özellikle Kızılbaşların, Çıra püflerin, vazalakların bu şubelerin mensuplarından olduklarını bildirmektedir.

Merhum müellif bunların aralarında «Mürşit» ve «Rehberi» usulünün geçerli olduğunu, Hz. Ali yi «Mürşit» ve Hz. Muhammedi Rehber tanıdıklarını açıklamaktadır. Ayrıca birde «Hızır» larının bulunduğuna, hızi'ra ait olup kutsal «Araca değnek» bu değneğin tarikat kurallarına uyulmayanlar çarptığına inanıldığı bildiriliyor. (S. 407)

Ama yemin metinlerini veya formüllerini saptamak malesef mümkün olamamaktadır.

Açıklama :

Yezidi yemini ile ilgili yukardaki not Puşkin'in (1799 - 1837) «Erzurum Yolculuğu» adlı kitabından alınmıştır.

Yemin metni ve uygulaması hakkında değinildiği gibi bir bilgi edinmek mümkün olamamıştır. Bununla beraber yezidlik ve yezidilere ait bazı açıklamalar yapılmasının isabetli olacağını sanıyoruz.

Yezidilik :

Kimi tarihi kaynaklara göre yezidlik, yezid (645 - 683) adına kurulmuştur.

Yezid, ilk emevi halifesi Muaviyenin oğlu ve bu devletin ikinci halifesidir. Babasının öümü üzerine 680 yılında yerine geçmiş isede, halifelliği kabul edilmek istenilmemiştir. Özellikle Hz. Ali'nin oğlu Hüseyin ile Kûfeliler karşı çıkmışlardı. Bu yüzden yezid-den aldığı emirle Kûfe valisi Kerbelada Hüseyini kuşatıp teslim olmasını istemiş, kabul etmeyince de öldürtmüştür.

Yezid Kerbela olayına sebep olmaktan başka Mekke ve Medineyi yaktırıp yıktırmıştır. Bu yüzden bir taraftan islam dünyasının nefretini kazanırken diğer taraftan Suriye ve Lübnanda kendisini beğenenler çıkmıştır. Bu şekilde bir araya gelenler «yezidliği» kurmuşlar ve kendilerine de yezidi adı verilmiştir.

Diğer bazı kaynaklara göre yezidlik, hariciliğin ibadiyye (İbraziiyye) mezhebinden ayrılan 4 önemli koldan birisi olduğu ve Basralı Yezid Bin Ebi Eniset-Ül Harici tarafından kurulduğu bildirilmektedir. (İnanç Sözlüğü).

Ayrıca dillerinin kürtçe olduğuna değinilen yezidilerin şeytana taptıkları, asılları kürtçe yazılmış olan Meleki Tavus (152 satır). Karakitap (109 satır) adlı iki de kutsal kitaplarının bulunduğunu bildiriliyor.

Bu kitaplarda, «diğer din kitaplarının yanlışlıklarla dolu olduğuna, her çağda yeni bir peygamber geleceğine, Meleki Tavu-

sun bütün yezidleri koruyacağına, evrene ve yedi günde yedi melek yaratıldığına» yer veriliyor.

1828 Türk - Rus savaşına katılarak Erzuruma kadar gelmiş olan Puşkin mezhep mensuplarıyla ilişki kurmak suretiyle derlediği anlaşılan bazı bilgileri adı geçen eserinde toplamıştır.

Puşkin yezidiliğin maniheizim ile müslümanlığın ve eski İran dininin karşılığı olduğuna değiniyor. Ayrıca dillerinin kürtçe olduğunu açıklayarak okuyup yazmanın yasak olduğu ve kitaplarının bulunmadığını kaydetmiş oluyorlarsada gerçeklere biraz ters tüştüğü görülüyor.

İnanç ilkelerinin başından «Şeytanın» dostluğunu sağlamak geldiği ve bunun için gereğinde silaha sarılmak icap ettiği bildiriliyor. Yezidilerin dilinde şeytanın adı olmadığını, onu anmak için «büyük Şeyh» denildiği kaydolunuyor. İnançlarına göre Allah'ın emrettiği, fakat emrin yerine getirilmesinin şeytanın gücüne kalmış olduğu açıklanıyor.

Oruç tutmayan, namaz kılmayan, kurban kesmeyen ve bayramları söz konusu olmayan yezidilerin sabahları güneş doğacağı sıralarda تنها bir yere giderek diz çöküp toprağa kapanma adetleri olduğuna değiniliyor. Yalnız Ağustos ayının (10) unda her taraftan küme küme gelen erkek, kadın ve kız yezidilerin hep bir arada ve Şeyh Adıyyin (yezidi ulularından Şeyh Adıyy XII. yy. yaşamıştır) mezarı başında toplanıp tören yapmaları adetlerinin olduğuna, bunun için de yiyip içtikten sonra ışıkları söndürüp şafak sökünceye kadar sessizlik içerisinde kaldıklarına değiniliyor.

Yezidlerin başkanları, mezhebin kurucusu Şeyh Adıyyin mezarını koruma görevini yüklenen aşiret reisi oluyormuş. Yezidilik ise bir aşiretten ibaret olmayıp bir kaç aşirete bölündüğünden her birinin başına ayrı bir reis bulunuyormuş, reislerin her zaman Şeyhin torunlarından olması gerekiymiş.

Şeyhe büyük saygı ve bağlılık duyulduğu eski gömleğinin veya bir parçasının elde edebilmesinin ahiret mutluluğunun en büyük teminatı sayılmasından anlaşılmaktadır.

(Fakiran) Karabaş adını taşıyan, Şeyhin yanından ayrılmayan köçek veya köçek denilen kimsenin tavsiyesine göre iş ve iş-

lem yapıldığı anlaşıyor. Zira yalnız bu kimsenin şeytandan (vahi) alabildiğine inanılıyor. Kanı veya görüşüne başvuran köçek ise, bir süre uykuya yattıktan sonra aldığı vahiye göre cevap veriyor.

Adetleri arasında mavi renge yer vermemek (şeytanın hoşuna gitmediği için), daima beyazı tercih etmek vardır. Öyleki Karabaşlık giyip kara sarık sarmalı ve kara cübbe taşımaları adet olan satrapların dahi iç giysileri beyaz olmaktadır. Bu kara giysili satraplara uğur getiren elçiler gözüyle bakılarak saygı gösteriliyor. Gereğinde hastalara çağrıldıklarında ellerini hastaların boyunları ve omuzları üzerine koymakla yetinmelerine rağmen büyük bahşışlar alıyorlar. Bunların, öte dünyadaki mutluluklarını sağlamak üzere ölümlere çağrılmaları adeti vardır. Ayakları üzerine diktikleri ölümlerin hastalarda olduğu gibi boyun ve omuzlarına duktan sonra giydirmelerine müsaade eriliyor. Sonra sağ elleriyle ölüye vurarak kendi dilleriyle «Cennete git» diyerek daha büyük bahşışları hak etmiş oluyorlar.

Mahşer gününde silah elde cennete gideceklerine inanan yezidiler bıyıklarını makasla düzeltmeleri yasak olduğundan tabii halde uzatıyorlar.

Yezidleri konu edinen Bedri Kayabalın bir yazısında (*) Güneydoğu Anadolu'da İdil'e bağlı Kivah köyünde yezidilerin Türkiye'deki lideri Pes-i Min İsmail ile görüşüğünü bildirerek şunları anlatıyorlar:

Sayıları yüzbinden fazla olan yezidilerin merkezi Irak'ta Hayn Sıfın kasabasıdır. Bu kasaba Sincar dağlarında, Musul vadisindedir. Kasabanın yakınında Şeyh Adıyy (Ölümü 1165. Musul köylerinden Laleşde gömülüdür) tapınağı vardır. Eylülün 15 — 20 sine rastlayan günlerde burada toparlanarak tören yaparken kutsal kitaplar (Karakıtap, Akkıtap) okunup sonra Flüt, darbuka benzeri çalgılar çalınarak oynuyorlar.

İnanç ve adetlerine göre, yezidiler değil kuran okuyup namaz kılmak, dinleyip seyretmeyi dahi günah ve haram sayıyorlar. Ölümlerini yıkamadan sarıp sarmalıyor, kalplerine ve gözlerine Şeyh Adıyy'in mezarının toprağından koyduktan sonra yüzü doğuya ge-

(*) — Milliyet Gazetesi 22 - 23 Ocak 1971

mek üzere gömölüyorlar. Ölü gömüldükten sonra üst üste üç gün ziyafet verip neşideler okumaktan başka yedisinde ve kırkında törenler yapıyorlar.

Tapınaklarında meleği temsil eden Tavus veya Horoza benzen heykeller bulunduruyorlar. Ama bunlara değilde güneş, ay ve yıldızlara tapıyor ve doğuya yönelerek günde üç defa çöküp kalkma şeklinde ibadet yapıyorlar.

Erkek çocuklarını doğduktan sekiz gün sonra sünnet ettirdiklerine, hatta bizdeki «Kirve» sözcüğünün yezidilerin «Krif ve» sözcüğünden geldiğinin ileri sürüldüğüne değiniliyor.

İnançları gereği geyik, balık eti bakla, marol yemiyorlar...

Destanlardan örnekler :

Oğuz Amannameleri,

Oğuz Destanında, oğuzun Kıl-Barak ile savaşı bölümünde bir tür amannamelere raslanıyor. Bunlardan birisi şöyledir: Oğuz, Kıl-Barak ülkesine dokuz atlıyı elçi olarak göndererek diyordu:

«Pekçok şehir ve ülke bize il olup itaat etmiş, vergi vermeyi kabul etmişlerdir. Eğer sizde illiği ve vergi vermeyi kabul edip söz verirsiniz ne alâ; aksi halde savaş ve döğüşe hazır olunuz ki hemen geliyoruz».

Diğerleri'de şunlardır :

«Buraya geldiğimizi herhalde işitmiş olacaksınız. Ulaştığımız her ülke, bizden ne emredilmişse yerine getirdi. Geçtiğimiz yerlerde zaptetmedik bir ülke boyun eğmeyen ve itaat yolunu tutmayan bir hükümdar bırakmadık. Eğer şimdi siz, kendi isteğinizle bize il olursanız cevap göndererek kulluk göstermelisiniz yoksa savaşa hazır olun; Biz de bu elçilerin hemen ardından geliyoruz.» Bu haber onlara erişince Oğuz'un elçisine her türlü saygıyı gösterdiler. İtaat ve kulluk yolunu tutup hediye olarak dokuz kır at gönderdiler».

Dermen vilayetindeki işlerini tamamlayan Oğuz şu haberi gönderiyor.

«Sizin görmüş olduğunuzun asıl büyük kısmı burada -gidip onu görün. Eğer bize karşı koyabileceğinizi düşünüyorsanız savaşılm. Yok eğer karşı koymaya gücünüz yetmiyecekse itaat yolunu

tutmaktan gayrisi yoktur. Mal ve hazne olarak vergi kararlaştırıp her yıl güvenilir kişiler ve elçilerle bize gönderin. Kesinlikle bilmeniz gerek ki, ordum sizin düşüncenize sığıdığından daha büyüktür. Siz belki su ve ateşi düşünüyorsanız bilmediğiniz ki, biz geldiğimiz yerlerde kaç tane derya (Büyük ırmak) geçmişiz. Sizin derya ve sularınızın askerim nazarında kıymeti yoktur. Onlar bunları kolaylıkla, atı sal yerine ve kırbaçı kürek yerne kullanarak bir sal yaparlar geçerler ve ülkenizi alt üst ederler».

Oğuzun huzuruna varan Frenk heyetine söyledikleri: «Sizin görmüş olduğunuz bu azıcık askeri mankala (öncü) olarak göndermiştim. Şimdi ordumun asıl büyük bir kısmı burada gidip onu görün diyor.

Açıklama :

Oğuz Destanı'nı açıklamak için önce destan nedir, sonrada Oğuz kimdir sorularını cevaplandırmış olacağız.

Destan nedir? Belli belirsiz bir tarihi olgu veya olayı duruma göre milli, dini veya mitolojik açıdan anlatan veyahut ulusların, kahramanların, yiğitlerin savaşlarını, başarılarını toplumun hayal gücü ile dile getirip anlatan ve çocukla manzum olan bir tür hikâvedir.

Oğuz kimdir? Önce türklerin büyük boylarından birinin adıdır. Örneğin Selçuklular, Osmanlılar, Orta Asya Türkmenleri Oğuz boylarındandırılar. Diğer taraftan ve konumuz açısından Oğuz, türk mitolojisinde ününden ve başarısından söz edilen bir kahramanın adıdır. Anlatılanlara bakılırsa Oğuz Han doğumundan itibaren olağanüstü haller göstermiştir. Yine olağanüstü başarılarla türkleri birleştirip Asya kıtasına egemen kılmıştır. Kimi görüşlere göre ise, Oğuzhan bir hayal kahramanı olmayıp Hun hükümdarı Metenin efsaneleştirilmesidir.

Oğuz destanının islamdan önce ve sonraya ait olmak üzere iki çeşidi bulunduğu değiniliyor isede daha çok ve hatta tamamiyle islamiyetten önceki olayları anlattığına muhakkak gözüyle bakılıyor. Fakat Reşid-üd din, e dayanak olan şeklin tesbit olunduğu zaman çevrenin müslüman türklerle dolu olduğu bildiriliyor. Reşideddinin yararlandığı nüsha Selçukluların Şah-Melik ile mücadelelerine ait kıssa ve rivayetlerin ayrıntılarıyla bilindiği zaman

tesbit olunmuştur. Fakat bunlarla birlikte X. yüzyıldaki birçok efsanelerde araya geçmiştir, deniliyor.

Ayrıca destanın kahramanı biri «Batı Türkistan ve Önasyadaki Oğuz» diğeri «Ortaasyadaki ve Uzakdoğudaki Oğuz» olmak üzere iki rivayet şeklinde gelişip biçimlenmiştir. Orta Asyada Cengiz evladının islamiyeti henüz kabul etmemiş olanları için destanın uygurcasının XIII. yüzyılda yazıldığı tahmin olunmaktadır ve bu destan Doğu rivayetini yansıtmaktadır. (27)

Dede Korkutta Formüller;

Dedekorkut kitabının kendine özgü diliyle «Sabır kazan tutsak olup oğlu uraz çıkarlığı boyu beyan İDER» başlıklı bölümde (S. 113) şöyle bir yemin formülüne rastlanmaktadır. (28)

Tekür aydır: Kazan Big üzerimize yağı geldi, bu yağıyı üzerimizden ayırır isen seni koyu virelüm didiler. Hem haraca muti olalım, sen dahi and içkim bu bizim ile yağılığa gelmeyesin dediler. Kazan aydur: Vallah, billah toğrı yolu görür-iken eğri yoldan gelmeyelüm didi. Kâfirler Kazan eyü and içdi diyü sevindiler. Tekürçerisin divrüşüp meydana geldi, çadır tikiçürdü. Kâfir leşkeri Kazana geyim getürdiler. Kılıç ve süngü ve çomak ve sayir senk aletin geydürüp tonattılar.

Ayrıca dede Korkut hikayelerinden birinde (Kılıçla yer çizilerek) oğuz usulü bir ant formülü verilmiştir.

Bundn başka Dede Korkut kargış esasına dayanan ant formülleri vardır.

DEDEKORKUT :

Dedekorkut, Korkut Ata adında bir Oğuz Ozanıdır deniliyor isede, yaşadığı dönem ve yaşantısı hakkında kesin bilgi yoktur. Ayrıca tarih ve destan yönleri bulunan bir türk kahramanı olarak

(27) Rod. Prof. Dr. Zeki Velidi Tekan - Oğuz Destanı - Reşideddin Oğuz Namesi Tercüme ve Tahriri. İstanbul 1972

(28) — Doç. Dr. Muharrem Ergün Dede Korkut Kitabı S 113

Ankara Üniversitesi Basımevi. Türk Kültürü Enstitüsü. 1964

tanımlanmaktadır. Bu kahraman kendi adını taşıyan hikayeleri dönemine göre Türk Edebiyatının en güzel nesir örnekleri sayılmaktadır.

Anadoluya gelirken Oğuzların getirdikleri sözlü destan kaynaklarının yeni olaylardan esinlenerek doğdukları V. veya XV. yüz yılda yazıldıkları bildirilmektedir. Hikayelerde genel olarak yaşıntıları, töreleri, inançları, savaşları dile getirilmiştir.

Değişik Antlardan Örnekler :

Düruma göre sözlü veya yazılı söz vermelerden, güvencelerden veya güvence ve önerilerden yemin niteliğinde olanlar vardır. Hz. Muhammed'in Yemen, Bahreyn'in fetihleri sırasında o yerlerin ahalisine yazdıkları amannameler veya mektuplarda bunları dandırırlar.

Fütühül Büldan adlı eserin ifadesiyle, Tanrı Elçisi tarafından yazılan mektuplardan örnekler sunmak isteriz: (29)

Tanrı Elçisi, Yemen ahalisine yazdığı mektupta: «Bizim gibi Namaz kılan, kiblemize yönelen, kestiğimiz hayvanların etlerini yiyen kimse müslümandır. O kimse Tanrı'nın ve elçisinin himayesindedir. İslamiyeti kabule yanaşma yanlar verdiği (Cizye) öderler» (S. 115)

Behreynin fethi sırasında Hacerdeki Eşpez adını taşıyan köye «ki Espezli» ler ata tapıyorlardı. Tanrı elçisi hicretin 8. yılında bura ahalisini islamiyeti kabua çağırılmıştır. Bunlardan birçokları müslüman olmuş, olmayanlarda aracı olarak gönderilen Ali ile barış yapmışlardır. S. 129

H. Muhammed'in Bahreyn ahalisine gönderdiği mektup:

«Tanrıyı ululadıktan sonra: «Siz namaz kılar, zekât verir, Tanrı ve Elçisine halken inanır; hurmalarınızın mahsulünden on da birini, ekinlerinizden yirmide birini verir, evlatlarınızı mecusi yapmazsanız; siz antların anılan şartları üzerine emniyet içinde-siniz. Ancak ateşgedeler, Tanrı ve elçisinin emriyle yıkılacaktır.

(29) Baluzure Kutubül — Buldan Çeviren: Kadiri Ugan Maarif Kitabevi
sayfa: 115, 129, 130, 195, 280, 1955 İstanbul

Şam (Dimişk) şehrinin fethi sırasında baş papaz'ın Halit'e vaitte bulunduğunu hatırlatıp ricade bulunmaları üzerine şu ahdı yazıyor:

«Esirgeyen, yargılayan Tanrı'nın adıyla başlarım. Bu mektup Halid bin Velid'in Dimişk ahalisi adına yazdığı aman kâğıdıdır. Halid şehre girdiğinde ahalisine aman verecek, mallarına, kiliselerine dokunmayacak, şehrin surları yıkılmıyacak, evlerine kimse iskân edilmeyecektir. Bu şartlar dahilinde onlar. Tanrının muhafazasında, elçisi'nin himayesindedir. Kafa vergilerini ödedikleri müddetçe halifeler ve müminler, onlara ancak iyilikle muamele edeceklerdir.» S. 195)

El Cezire, Ebu Ubeyde öldükten sonra İyaz bin Ganem tarafından fetheldilmiştir. Ruha'ya gelen İyaz'a ahali barış ve aman isteğinde bulunmuşlar. İstediklerini kabul ederek şu aman mektubunu yazdığı görülüyor.

«Esiryegen, yargılayan tanrının adıyla başlarım. Bu vesika Ruha Piskoposu adına yazılmıştır. Olgunluk yaşına gelen her erkekten nüfus başına bir dinar ve iki müd buğday ödemek şartıyla, şehrinizin kapısını açtığımız taktirde; şahıslarınız, mal, mülk ve size tabi olanlar emniyet içinde bulunacaklardır. Bundan başka yollarını bulamayanlara yol göstermek köprüleri yolları onarmak, müslümanlara dostluk size yükseltilmiştir. Bu vesikanın doğruluğuna tanrı tanıktır. Tanrı'nın tanıklığı yeter.»

Hiz. Davud'un Andı :

Hiz. Davud, oğlu Süleymanın annesinin taht konusunda kendisine başvurduğunda şöyle demiştir:

Badiseba, benim sevgili eşim yine; «ALLAH'ın önünde and ederim ki ben öldükten sonra tahtıma oğlum Süleyman oturacaktır». Ben andımdan dönmedim, böyle olacaktır. Gerçektende dediği oluyor ve hemde Süleymana peygamberlik veriliyor. (30)

Açıklaması :

Hitti Uray'ın dul karısı Badiseba-yı Hz. Davud almış dünyaya getirdiği oğlan çocuğunun adı Süleyman konmuştur.

Hz. Davud'un ihtiyarlayıp düşünleşmesi üzerine oğlu Adoniye Solon'un krallığını ilan etmesi üzerinde Badiseba, kocasının huzuruna çıkarak; sen bu yalancı dünyadan göçtükten sonra öbür oğulların sevgili oğlun Süleyman ile beni suçlu bulacaklar, belkide bizi yok edecekler. Çünkü sen bizi onlardan çok sevmiştin. Buna karşılık Hz. Davud yukardaki sözleri söyleyip sureti verilen yemini yapmıştır.

Yezid Bin Mühellebin Andı :

«Eğer bana zafer müeyyesser olursa, onlardan (Curcan türklelerinden) akan kanlardan üğütülen undan yapılan ekmeği yiyinceye kaçır oradan hiçbir yere ayrılmıyacağıma ve onların boyunları üzerinden kılıcımı hiç bir şekilde kaldırmıyacağıma ALLAH'a yemin ederek söz veririm».

Açıklaması :

Emevi halifelerinden Süleyman bin Abdülmelik devrinde Horasana vali olmak imparatorluğun iktisadi gücüne hakim olmak demektir. Kısa bir zaman için olsa dahi Horasana vali olarak gelenler sonsuz bir servet ve zenginliğe kavuşuyorlardı.

Yezid Bin Muhalleb'e gelince o Kuteybe hayatta olduğu müddetce silik bir komutan olarak yaşamıştı. Halbuki kendisine göre Kuteybeden çok daha büyük komutandı. Öyle şeyler yapılmalıydı ki Kuteybenin askeri şöhreti sarsılmalı ve kendinin dahi kabiliyetli bir komutan olduğu ortaya çıkmalıydı. Bunun için de. Kuteybenin fırsat bulupta bir türlü ele geçirmedikleri CÜRCAN VE TABERİSTAN'ı fethetmeliydi. Bu taktirde askerlik şan ve şöhreti bir anda bütün imparatorluk hudutlarını kaplamış olacaktı.

Yezidi bin Mühellep bu emeline ulaşmak için, Harzem ile Gürkân arasında bulunan DAHİSTAN türklere üzerine yürüdü. Şehri baştan başa yağma ettikten sonra 14.000 masum Türkü de kılıçtan geçirmiştir (31)

(31) Rt — Tâberi, VIII. S. 120

Büyük tarihçi Taberi, Yezid'in Horasana vali olarak geldikten sonra GURCANI ele geçirmekten başka bir gayesinin olmadığını söylemektedir.

Dahistan ve Taberistanı cebirle ele geçirdikten sonra diyebilirizki Yezid sadece mallarını yağma ve canlarına kasdetmek için GURCAN türkleri üzerine yürüdü. Yukarda da belirtildiği gibi o Gürcana çok önem veriyor Ve orayı ele geçirmek için herşeyi göze alıyor. Çünkü bu şekilde askeri şöhreti tamamlanacaktı. İbn Cerir, Yezid'in daha yola çıkmadan önce yukardaki şekilde yemin ettiğini bildiriliyor.

İşte böyle bir haletı ruhiyye ile hareket eden Yezid, Gürcana yürüyor. Büyük bir kuvvetle şehri kuşatıyor. Yezid'in tüyler ürperten vahşetinden korkan türkler kalelerine çekilerek şehri savunmaya karar veriyorlar. Kuşatma yedi aydan fazla devam ediyor. Haîkın canını dişine takarak yaptığı mücadeleler bir sonuç vermiyor. Hiç bir yerde en ufak bir yardım alamıyorlar. En nihayet Yezid son defa bir karşı saldırıya geçiyor. Arap askerleri surları aşarak şehre girmeye muvaffak oluyorlar.

Fatih Arap komutanı şehre girince, bütün erkeklerin bir araya getirilmesini emrediyor. Gençlerini esir alıyor, eli silah tutanların hepsini kılıçtan geçiriyor. Gececeği yolun sağ ve soluna dört fersah (yaklaşık olarak 24 km) uzunluğundaki bir mesafeye dar ağaçlarının diktirtirerek bu türkler astırılıyor. Diğer taraftan şehri Araplara istediği gibi yağma ettiriyor.

Şimdi sıra Allaha karşı yapılan Yemindeki sözün yerine getirilmesine gelmişti. Bu maksat için 14.000 kişi ayırdı. Onları Gürcanın vadilerinden biri ENDERHİZ'e doğru sevkettirdi. Aki-betlerinin ne o olacağından ve niçin toplattırıldıklarından tamamen habersiz olan bu zavallı türkler Enderhiz vadisine gelince orada durduruldular. Ondan sonra Yezid Araplara dönerek;

«Bunlardan isteyenler intikamını alsın emrini verdi»!

Enderhiz vadisinde kendilerini savunacak en küçük bir silahları olmıyan bu esir türklerle araplar büyük bir hışımla çulluyorlar. Her bir arap bir hamlede dört beş türkün işini birden bitiriyor. Yezid 14 000 kişiyi böyle feci bir şekilde kılıçtan geçirdikten sonra tepeler gibi yığılıp kalan bu kafa, kol ve gövdeler

üzerine doğru suyun mecrasını değiştiriyor. Kanların karıştığı su ilerde bir değirmene ulaşıyordu. En sonunda Yezid bu kanlı suyun üğütüdüğü unlarda yapılan ekmeklerden yiyiyor ve böylelikle Allaha karşı yaptığı yemin yerini bulmuş oluyor.

Haccacın Sözleri :

«Ey ahlaksızlar, bölücüler Allaha yemin ediyorum ki ben şu anda olgunlaşmış ve koparılma zamanı gelen bazı kelleler görüyorum. Sarıklarla sakallar arasında akacak kanları sanki seyrederek gibi oluyorum.» (32)

Irak valisi Haccac yukardaki yeminli ve şartlı tehdit konuşmasını... tarihinde Cuma günü camide yapmıştır. Bu yemin fazlasıyla etkili olmuştur:

Açıklaması :

Kûfe müslüman arap devletinin ikinci hükümet merkezidir. Hz. Ali hilafet merkezini kûfeye nakletmişti. Fakat kûfeliler daha sonraki olaylarda Ali beyte karşı gereken samimiyeti göstermemişler. Şamın karşısında oldukları için Emevilerin de hiç bir zaman hoşuna gitmemişlerdir. Böylece Kûfe ve halkı islam tarihinde bir süre kargaşa ve karışıklıkların merkezi olmuştur. O kadar ki hilafet Emevi hanedanına intikal edince de kûfeliler emevi halifesine biat bile etmemişler ve onları saymamışlardır. Fakat Iraka vali olan Haccac bir cuma günü tedbili kıyafet ederek büyük camiye gelmiş, minbere çıkmış yüzünü örten maskeyi kaldırarak kûfeli Arapların en büyük hareketleri yağıdırarak yukardaki sözleri söylemiştir. Bu tehditten sonra Kûfe halkı yola gelmiş ve halifeyi biat etmeyen kir tek kişi bile kalmamıştır.

Yeminli Emir :

«Şüphesiz Allah, Hz. Muhammedi bütün insanlığa hidayet için göndermiştir. Yoksa vergi tahsildarı değil.

(32) El cahız el Baeyan vet - Tabyin Kahire, 1948 II. S. 137

Hayatım yedikudretinde olan Allaha yemin ediyorum ki Ömer bütün insanların kendi eliyle müslüman olmalarına herkesten daha gayretlidir.» (33)

Böylece aşağı türkistanda birçok türk, islam dinine girmişlerdir.

Abid. zahit bir kişi olan Emevi halifesi Ömer bin Abdülaziz vergi uygulamasını kötüye kullanıp sızlanmasına yol açan valilere yukardaki yeminli emri göndermiştir.

Emevi halifelerinden Ömer b. Abdülaziz ^{abid} ve zahitliği ile tanınmıştır. O, halife olunca vergide reform niteliğini taşıyacak değişiklik yapmış ve müslüman olan muhtedilerden vergi almayı kesinlikle yasaklamıştı. Fakat halifenin bu adilane hareketine halkın elinde, avcundan ne varsa vergi adı altında toplamaya alışmış olan emevi valileri özellikle muhtedilerin vergiden muaf tutulmalarına şiddetle karşı koymuşlardır. Onlara göre müslüman olanlar vergiden muaf tutulacak olurlarsa devlet vergileri azalmış olacaktır. Ömer b. Abdülaziz bu valilere yazdığı emirnamesinde aynen yukardaki sözleri söylemiştir.

ŞEYH ŞAMİL'E VERİLEN SÖZ :

(Dağıstanın ikinci imamı Avar Hanları sülalesinden Hamzat Beydir. Gazi Muhammed'e biat ederek ihtilal saflarına atılmış ve Gazinin son büyük yardımcısı, Şeyh Şamilin'de ülkü arkadaşı olmuştur.

Hamzat Bey, camide düşmanları tarafından tabancayla yaralanmıştır. Yaralı olarak sığınıp saklandığı kalede ele geçirilerek gaz dökülmek suretiyle diri diri yakılıp öldürülmüştür

Hamzat Bey'in feci ölümünden sonra Şamil, İmam olunca, tek bir şart ileri sürmüştür. İleri sürülen bu şart âdeta kapalı bir yeminle karşılaşmış daha doğrusu kesin bir söz verme ile cevaplandırılmıştır.

— Şamil «İmamlığı kabul ederim. Yalnız bir şartla» demişti. Millet şarta değil, ölüme razıydı. Hep bir ağızdan: «Kabul» diye haykırıyorlar.

(33) Kitapçı Zekeriya The Türks in the Work of et Cahız Beyrut, 1972, S. 76

Şamil; kılıcı kadar keskin, bakışları kadar tatlı, imanı kadar sıcak hitabetine başvurarak: «Çar ordularına karşı yapılacak bu yeni mücadelenin şimdiye kadar yapılan savaşlara benzemeyeceğine, kabile ve baskın muharebeleri değil, Çarın zengin techizatlı orduları gibi büyük birlikler teşkil ederek, Harp fenninin bütün icaplarına göre hazırlanarak kat'i zafere kadar çarpışacağını» bildirdi.

Harbi sanat ve ölümü eğlence tanıyan kartal sürülerinin şarttan ve tehditten pervaları yoktu. Şamili dinliyenlerin harb iş-tahları kabardıkça kabarıyor, kükrer gibi:

— Kabul kabul: Sen ne dersen, her ne dilersen kabul: «diye haykırıyorlar» önümüze babamızın mezarı çıksa, son hürriyetimiz kâfir elinde rehin kalsa yine senin arkandan ayrılmayacağız: diye en yiğit sözlerle and içiyorlardı.

Nihayet Şamil, o mühim ve tek şartını bildirmişti:

— «Son derece şiddetli hareket edeceğim. Buna tahammül edeceğinizi ve asla şikayet etmiyeceğinizi vadeder misiniz?

Naipier Meclisi geniş bir nefes almışlar, Şamilin ileri sürdüğü şartı her dağlı tarafından canla başla kabul edilemeyecek bir şey olmadığını görerek Allaha şükretmişlerdir...

Mürşidle Ümmet arasındaki bu tarihi anlaşma ve andlaşma bu suretle sona ererken Dağıstanın bin bir hürriyet ve istiklal mücadelesine hız veren ve bayrak açan aziz naipier tekbir ve tehlil getirerek yerlerinden ayaklanmışlar; Kafkasyanın kutlu ve son imamına büyü bir aşk ve iman içinde birer biat edip ellerini kaimalarının kabzalarına götürerek emrine kayıtsız şartsız mühayye olduklarını bildirmişlerdir.) (34)

İttihatcıların Yemini :

«İşte Kur'an-Kerim el basarak yemin ediyorum ki sizlere ihanet edecek olursam hançer ve tabancanıza layık olayım. Meşrutiyeti istihsal edinceye kadar Abdülhamit idaresine karşı gücünün yettiği kadar mücadele edeceğime ve cemiyetin idareyi yıkıncaya kadar vereceği kararlara fedakârca itaat edeceğime, şayet bu mukaddes maksadın istihsalından evvel tevfiik olunursa cemiyetin

(*) Tarık Müntaz Göztepe, İmam Şamil Tın Matbaası. İstanbul. 1961

esrarına dair etlerim kemiklerimden ayrılıncaya kadar işkenceye maruz kalsam dahi hiçbir şey ifşa etmiyeceğime dinimin, namusumun ve şerefimin üzerine yemin ediyorum. Yeminime hanis olduğum taktirde kanımı. canımı şimdiden helal ederim»

Açıklaması :

Durum şöyle oluyor. Kurmay öğrencisi Halil «Halî Paşa» bir arkadaşından aldığı Keçicizade İzzet Paşanın kaybolmuş fırsatlar «Les Occasions Perdues» adlı harp tarihi bakımından önemli kitabını bitirip devletin ne olacağını düşündüğü sırada yat borusu çalmış El—ayak çekildikten sonra yeğeni Enver ile (Enver Paşa) birlikte çağrılıp bir yüzbaşı refaketinde yıldız sarayına götürülmüş ve özel yıldız mahkemesi önüne çıkarılmışlar. 12 kişiden oluşan bu padişah mahkemesinin hakimi, serhafiye gürcü Kadri Bey imiş.

Mahkeme önünde; «Geçen bayram selamlığında padişaha suikastla suçlanmışlar. Bu şekilde gece bir kaç kez sorguya çekildikten sonra «Şevket meab efendimiz sizi bu seferlik af buyurdular. Serbestsiniz, diyorlar. (Perdenin arkasında bulunan sultan Abdulhamit sorguya çekilenleri dinlemiş)

İlk yıl sonra Kurmay okulunu bitirip (1904), Makedonyadaki üçüncü orduya verilmiş. Çolukla Makedonya dağlarında başgösteren çetelerin bastırılma ve yok edilmeleriyle görevlendirilmiş. Selanikte Feriî Paşanın karargâhında bulunmuş. Kapatılan meclisin yeniden açılması söz konusu oluyormuş. Bir akşam arkadaşı vali deçeşmeli İsmail Hakkı ile görüşüp memleket meseleroini konuşmuşlar. Arkadaşlarının söylediklerine aklı yatmış saray nüfuzunun yıkılması, yeniden milletin kudreti elinde toplaması... bu işi başarmak için Selanikte kurulmuş olan cemiyete girmesi önerilip kendisine yardımda bulunulacağı bildirilmiş o da kabul etmiştir.

Sonraki günlerde jandarma yüzbaşısı Canbulat İsmail kendisine tanıtılmış. Arkadaşlığında bulunarak cemiyete girmesi için gerekli olan yemin merasimine götürecekmiş. Ayrıca gereken herşeyi yapmakta yardımcı olacakmış. Bir akşam üzeri Selanikte Tramvayla Yalılar semtine gelip birkaç sokak döndükten sonra

bir köşede durmuşlar. Hava iyice kararmış. Arkadaşı müsaadesini alarak bir mendille gözlerini bağlamış. Birlikte biraz daha yürükten sonra 3-5 basamaklı bir merdiven çıkıp durmuşlar. Burada kolundan çıkan arkadaşı Canbulat İsmail kulağına şunları fısıldamış:

«İçeri gözlerin bağlı olarak gireceksin. Ben burada kalacağım» Sana gözlerini açabileceğini söyledikleri vakit dediklerini yaparsın.

Bu anda, birisinin her dinleyeni heyecanlandıracak şekilde ağır ağır tane tane konuştuğunu duymuş, uzun süren hitap şu cümlelerle bitirmiştir:

«Meşrutiyetin istirdadı gibi mukaddes bir gaye için kurulmuş olan cemiyete girmek üzere olan sizin hakkınızda yapılan tahkikat neticesinde lazım olan bütün vasıfları taşıdığınız tesbit edilmiştir. Cemiyet yeni ve kıymetkâr kardeşi ile iftihar edeceğini tebliğ eder.» Şimdi gözlerini açabilirsiniz.

Göz bağı açıldıktan sonra kapının karşısındaki divanın önünde uzunca bir masa, masa ile duvar arasında tepeden tırnağa kırmızı giysili ve yalnız gözleri açık olan kıpırdamadan beş kişinin dimdik durduklarını görmüş.

Masanın üzerinde bir tabanca Kuran-ı Kerim ve bir hançer dimdik durduklarını görmüş. Bunlardan orta yerdeki. (Kırmızı cübbeliler orta yerindekilerin uzunca boylu olanının sonradan Talat paşa olduğunu öğrenmiş) ağır ve tok bir sesle: «Otuzüç senedir bünye-i milleti hain kurt gibi kemiren istihdat idaresine karşı mazlum milletin intikamını almak için hazır olmalısınız.

— Evet tamamı ile...

— Verdiğiniz sözü önünüzde gördüğünüz Kur'an-ı Kerim tabanca ve hançerle teyid ve bunların üzerine yemin edermisiniz. Sorusuna cevap olarak örneği yukarıda verilen and içilmiş oluyor.

SİVAS KONGRESİ YEMİNİ

«Saadet ve selamet-i vatan ve milletten başka kongrede hiç bir maksad-ı şahsi taktip etmiyeceğime, vatanın bugün duçar

olduğu mesaib ve felaketin müsebbibi bulunan ittihat ve Terakki Cemiyetinin amal-i siyasiyesine hâdim olmayacağıma vallahi. bil-lahi» (35)

AÇIKLAMASI:

Metni verilen yemin «Teklif encümeni» tarafından önerilmiştir.

Burada eski bir yemine veya ittihat ve Terakki'ye ısrarlı bağlılık gösteren Mazhar Müfit Kansu'un kitabından (36) bazı paragrafları vermek isteriz.

«Bu formülün kabulü ve âzanın yemini muhakak ki kongre'ye bir rahatlık ve huzur sağladı. Çünkü, Kongre'ye gelen murahhasla arasında çeşitli partilere mensup olanlar vardı ve bunlar maksat yolunda bu yeminle vuzuh ve emniyete kavuşmuş olarak kendilerini tatmin edilmiş görüyor ve mesailerinin istikametini:

— Yalnız vatan için

Diye tarif edebiliyorlardı. Bu bakımdan yemin hem Kongre delegelerini bir istikamette ve bir fikirde derlemek, hemde hariçteki propaganda ve telkinleri önlemek yolunda faydalı ve tatmin-kâr olmuştu.

Ben, şahsen bu yeminin: (İttihat ve Terakki Cemiyetinin ihyasına çalışmıyacağıma) dair olan fıkrasına muarızdım. Çünkü vaktinde ittihat ve terakki'ye ve her fırsatta, her sahada onun menfaatine çalışacağıma yemin etmişim. Bu andımdan nükül etmeye sebep görmüyordum.

— Halihazır vaziyeti ve bu vaziyetin icaplarını kavırıyorum. Eibette ki, mesaimizin hedefi memleketi, milleti kurtarmak ve vatani tam istiklaline kavuşturmak olacaktır. Böyle bir gaye uğrunda savaşırken ittihat ve Terakki'yi ihya gayretini ayrıca sarfetmiyeceğimiz tabiidir. Bu anlayış ve takdir içinde bulunurken ayrıca bir taviz yapmaya ve yemin etmeye ne lüzum var?

Diyorum. Bu fikir ve mütalaamda da gerçekten musir ve sabittim. Bunun içindirki arkadaşlarımla:

(35) Uğur İğdemir Sivas Kongresi Tutanakları Ş. 18 T.T.K Basımevi Ank. 1969

(36) Mazhar Müfit Kansu. Erzurumdan Ölümüne kadar Atatürk'le beraber Cilt. S. 219, Türk Tarih Kurumu Basımevi Ankara, 1966

«Nihayet bu bir formaliteden ibarettir. Sürüden ayrılmak doğru olmaz.

Diyen ısrarlı tavsiyelerine rağmen yemin etmemiştim ve Kongre'de bu hareketim tek istisnayı teşkil etmişti.

Filhakika bu çok tehlikeli bir hareket tavrı idi. Fakat, kendince inat ve ısrarımdan haklıydım.

— Madem ki karar verdim. Yalnız vatanın ve milletin kuruluşu yolunda çalışacağıma ve İttihat ve Terakki ile herhangi bir münasebet muhafaza etmeyeceğim. Niçin ayrıca bir yemin ile bunu teyit edeyim. Yemin vicdanıma, irademe. söz ve kararına karşı ancak itimatsızlığın bir nevi ifadesi olur.

Diyorum. Arkadaşlar ve Kongre delegeleri samimeyimden herhalde şüphe etmedilerki bu müstesna ısrarım karşısında beni Kongre'den atmaya kalkışmadılar.»

Yeminini verdiğimiz sivas kongresi bilindiği üzere 4. Eylül 1919 tarihinde Atatürk'ün başkanlığında toplanmıştır. Kurtuluş savaşından önce toplanan ikinci kongre idi.

Erzurum kongre'sinde olduğu gibi Sivas kongre,sinde de Mustafa Kemal'in kongre başkanı olmasını istemeyenler çıkmıştır. Erzurum'dakilerden farklı olarak Sivas'takilerin «Rauf bey, Bekir Samibey, İsmail Fazıl Paşa» yakın arkadaşları olmaları haklı olarak Mustafa Kemal'i düşünmüştür. Nasılki bizzat Atatürk'ünde şöyle dedikleri görülüyor. «Benim riyasetimi mahzurlu görenlerde vardı. Fakat onların ne mahiyette insanlar olduğunu izah etmiştim. Bu defa en yakın arkadaşlarımdan, aynı zihniyeti izhar etmeleri beni düşündürdü. «Atatürk'ün bu sözleri Ulug İğdemir'in «Sivas kongresi Tutanakları» adlı eserinin önsözünde okunmaktadır.

Sivas kongresinde, bilindiği üzere başlıca iki önemli konu ele alınmıştır.

1 — Erzurum kongresi kararları görüşülüp kabul edilmiştir.

2 — Kongreye katılanlardan bazılarının hazırladıkları dilekeler görüşülmüştür. Bu arada Amerikan mandası görüşülüp şiddetle reddedilmiştir. Mebusların seçimi ve meclisin nerede toplanacağı gibi konular üzerinde durulmuştur.

Sırası gelmişken öneminden dolayı ayrıca değinmek isteriz. Diğer bir eserin (*) Sivas kongresi bölümünde (S. 219) kongrenin kabul ettiği yemin formülü başlığı altında aşağıdaki metnin verildiği görülüyor. (Saadet ve selameti vatan ve milletten başka hiçbir maksatı şahsi takip etmeyeceğime, İttihat ve Terakki cemiyyetinin ihyasına çalışmayacağıma, mevcut furuku siyasiyeden hiç birinin amalı siyasine hadim olmayacağıma vallahi, billahi)

Bu yemin formülü görüldüğü şekilde Uluğ İğdemir'in «Sivas kongresi tutanakları» adlı olup 1969 da basılmış olan eserinden alınan, yukardaki yemin metninden farklıdır. Ayrıca almaya gerek görmediğimiz Karahisar delegelerinin önermiş oldukları yemin metnine benzer tarafı yoktur.

(*) Mazhar Müfit Kansu. Erzurumdan ölümüne kadar Atatürk ile beraber Cilt 1 S. 219/ T.T.K. Basımevi Ank. 1966

Andiçenlerden ve İçilen Antlar'dan örnekler;

And (Yemin) bireylerin vicdanlarında bir istek ve bir gereksinim olarak doğmuş, çok geçmeden küçük - büyük birçok toplulukların bağlandıkları bir kural ve bir kurum (Müessese) haline gelmiştir. Yazılı hale getirilmiş olan yeminlerden herbiri aynı zamanda yazıldıkları dönemlerde yaşayan toplulukların kimi yönleriyle ahlak ve meslek anlayışlarını anlatan gerçek birer belge olmuşlardır.

Bu kurallara ve kurumlara devlet ve devletliler, siyaset adamları, kumandanlar, din ve tıp mensupları ve hemen herkes memleket millet farkına ve inançlarındaki ayrılıklara rağmen bağlanmasını bilmişlerdir. Konuyu daha anlaşılır hale getirmek üzere önceleri değindiklerimizden bazı örnekler sunmak isteriz.

1 — İsadan aşağı - yukarı 2000 yıl kadar evvel yaşamış olan Hammurabi, ünlü kanununda yemine yer vermiştir.

2 — İsadan 1293 yıl önce Kadeş antlaşmasını yapan Mısır Kralı II. Ramses ile Hitit kralı III. Hattusil ilahları adına and içmişlerdir.

3 — Artık iyiden iyiye ihtiyarlamış olan Peygamber Davudun huzuruna çıkan ikinci karısı Badı - Seba, öbür karısından olan oğulları tarafından kendisinin ve sevgili oğulları Süleymanın suçlanacaklarını söyler. Hz. Davut Allah adına yemin etmek suretiyle oğlu Süleymanın kendinden sonra tahta oturacağına dair teminat vermiş ve Badı - Sebayı tatmin etmiş olur, gerçekten sözleri de yerini bulur.

4 — Suriyenin batısında kurulmuş olan (M.Ö 1200) Fenike'de herhangi bir devletle savaşa girilmeden önce savaşı yönetecek komutanın and içmesi ve andını doğrulamak üzere birde çocuğunu kurban etmesi uyulan ve uygulanan geçerli bir alet olmuştur.

5 — Fenikenin devamından başka birşey olmayan Kartaca Tunus'da (Afrika) da kurulan (M.Ö. 814) bir devlettir. Karta-

1 — II. Balkan elektromikroskopi kongresi:

2 — I. Türkiye Tıbbi deontoloji kongresi,

3 — Tıp ve hemşirelik eğitim Simpozyumları,

4 — Tiroid hastalıkları simpozyumları ile

5 — Uluslararası Behçet hastalığı simpozyumuna yer verilmiş ve birde pek çok serbest bildiriler sunulmuştur.

calıların III. Pön savaşlarını yöneten ünlü Anibal'ın (M.Ö. 147-183) andına hile katması yüzünden başına gelmeyenler kalmamıştır. Yurttaşlarının kahrına uğramış, vaktiyle Alpleri aşarak yendiği Romalıların eline düşmemek için ülke ülke gezmiş ve sonunda intihar etmek suretiyle hayatına son vermiştir.

6 --- Pers - med savaşının yapan birinci Serhas (519 - 465) ile İsparta Kralı Leonidas (M.Ö. 508) ünlü Termopil geçidinde karşılaşmışlardır. Savaşta canlarını kurtarıp memleketlerine dönmek fırsatı bulan İspartalı askerler yeminlerine uymadıkları nedeniyle ve İsparta kanunları uyarınca öldürülmüşlerdir.

7 — Hun Hakanı ile Çin elçileri Can ve Mın dostluk ve kardeşlik sözleşmesini, içtikleri belli bir anda tamamlanmış oluyorlar. Andlarının Seremonisi içinde No-Şuy ırmağının doğusundaki Hun dağına çıkıp bir beyaz atı kurban ediyor ve yeminli şarabı Yüeci hanın kafatasından yapılmış kapla içiyorlar.

8 — Bir dağın tepesinde, genç erkek ve kızların arasında ve toplanan halkın huzurunda genç Şaman and içerken« Düşkünlerin koruyucusu, yoksulların babası, öksüzlerin atası olacağına yüksek dağ tepelerinde bulunan ruhlara saygı duyacağını» söylüyor.

9 — Yemin, öneminden ve sosyal fonksiyonundan ötürü Oğuz ve Manas destanlarında ve Dedekorkut hikayetlerinde özel formüller halinde yer almıştır.

10 — Müslüman Arap devletinin ikinci hükümet merkezinin sakinleri olan Kûfelilerin kargaşa ve karşılıklarını, Irak valisi Haccac bir cuma günü camide «Allah adına» yemin etmek ve koparılacak kellelerden çıkacak kanları sarıklarla sakallar arasında aktığını görür gibi olduğunu söylemekle önlemiştir.

11 --- Hz. Muhammedin yemen, Buhrey-in ahalisine müslüman olmaları için gönderdikleri mektuplar birer amannameden başka birşey olmayıp yeminli güvenceleri içermektedirler. Şamın fethi sırasında Halit bin Velidin Elcezireyi feth eden İyaz Bin Ganemin mahalli halka yazdıkları mektuplarda böyledir.

12 — Sıffin savaşı sırasında M. 647 (H. 37) Muaviye'nin hakeminin, Hz. Ali'ninkini kandırmasından çıkan olay nedeniyle Ali'den ayrılan Hariciler, Ali, Maviye, ve maviyenin vekili Amr-İbn-

ül-As'ı öldürme kararı alıp and içerler. İçtikleri anda bağlı kalan üç Hariciden birisi Küfe şehrine inerek camide namaz kılmakta olan Hz. Ali'yi yaralayarak ölümüne sebep olur. Şama giden ikincisi maviyeyi ancak zararsız bir şekilde yaralamış olur. Üçüncüsü de Muaviyenin vekilini öldürmek üzere Kahireye gider isede evinden çıkmayan Amr-İbn-Ül-As ölümden kurtulmuş olur.

13 — Bektaşiliğin kollarından sayılan Kızılbaşların, Çırapüflerin, vazalakların «Ahilbaba, pahil baba, vazalak şeyhi, Horoz evliyası ocağına güm güm tabanca sıkılmışmı?» biçimindeki yeminlerinin herşeyi çözmeye ve doğruyu söylemeye yettiği bildiriliyor. Ayrıca Hızırlarına ait olduğuna inanılan (Alacadeğnek)in tarikatın kutsal ve sihirli bir aracı olduğu kabul ediliyor.

14 — Çok önceleri kurulmuş olan İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları evvelce ilan ve hemen arkasından yok edilmiş olan I. Meşrutiyetin yeniden uygulanması için yıllar yılı çalışmışlardır. Bu Fırka (Parti) ye girenler Kuranı Kerime el basarak «Meşrutiyet istihsal edilinceye kadar Abdulhamit idaresine karşı güçleri yettiği kadar mücadele edeceklerine ve idareyi yıkıncaya kadar cemiyetin vereceği kararlara fedakâran itaat edeceklerine...» ant içmişlerdir.

15 — Yezid Bin Mühellep içtiği kanlı andı gerçekleştirmek için emevi halifelerinden Süleyman Bin Abdulmelik zamanında vali olunca, Curcan türkleri üzerine yürümüş, şehri yağma edip 14000 türk kılıçtan geçirmek suretiyle oluk oluk kan akıtmıştır.

16 — II. Sultan Murat'la Balkan devletleri arasında yapılan savaşlar sonunda imzalanan Segedin antlaşması sırasında koşullara bağlı kalacaklarına dair Sultan Murat Kuranı Kerim, Macar kralı Ladislas ise İncilî şerif üzerine and içmişlerdir.

17 — Temeşvar fatihi ünvanıyla ün yapan ve Sultan Yavuzun kızı Fatma Sultanın kocası Kara Ahmet Paşa yedinci defa Sadarete atanırken Kanuniden azledimiyeceğine dair yemine dayalı teminat alır. Bir müddet sonra damadı Rüstem paşanın yeniden sadrazam olmasını isteyen karısı Hurram Sultan ısrarları karşısında Ahmet paşanın azlı mümkün olmayacağından vücudunun ortadan kaldırılması düşünülmüştür. Paşanın «Katline değil azline yemin edilmişti» formülünün uygulanması anlaşılıyorki,

Kanuni için tarihçilerin, tarihlerin yaydıklarını ve genel olarak yazılanları okuyan herbir kimsenin hoş görmeyeceği bir uygulama yapılmıştır. *olmuştur*

18 - 19 Mayıs 1919 da Samsuna çıkıp Amasya'ya gelen Mustafa Kemal'in huzurunda büyük bir kalabalık halinde toplanan Amasya'lıların «Vatan ve Milleti» kurtaracaklarına dair «Dinleri, Nikâhları, ve namusları» üzerine and içmişlerdir. İçilen bu and, kurtuluşa başlayan Âtâtürk ve kendilerini izleyenler için büyük bir manevi destek olmuştur.

19 - 28 Ocak 1920 de Osmanli meclisinde içilmiş olan Ulusal and «Milli Misak»ın maddeleştirdiği koşullara bağlı kalınması, milli kuruluşa yönelenlerin yol almalarına etken olmuştur.

20 - 23 Nisan 1920 de Ankara'da toplanan Türkiye Büyük Millet Meclsinde «Vatan ve Milletin kurtarılması, istiklâlin sağlanması» için and içilmiştir. İçilen bu and mutlu günlere ulaşılmasının hem teminatı ve hemde müjdecisi olmuştur.

Değişik Örnekleri ve Deontolojik Kurallarıyla

T İ P Y E M İ N L E R İ

G İ R İ Ŗ :

Yemin konusunda sunduğum tebliğde düzenleme komisyonunca hazırlanmış olan Bildiri. Özetlerinde görüldüğü şekilde değişik örnekler üzerinde durulmuş ve dönemlere göre uygulanmış olan farklı kurallara değinilmiştir. Konu evvelce verdiğimiz yeminin tanımını ile ele alınmıştır ve şöyledir:

«Yemin; Bir kimsenin verdiği sözün doğruluğuna başkalarını inandırmak için kurallaşmış olan veya yasal olarak belli edilmiş bulunan sözleri tekrarlayıp hareketleri yapmaktır.» (*)

Bu tanım gösteriyor ki yemin etmek veya and içmek konusunda Allah adına söz vermekten ibaret olan «Kasem»ın değişik birçok türleri içine almaktan ziyade yemin türlerinden sadece birisi olarak nitelenmesini gerektirmektedir. Gerçekten sayıları çoğa varan tarihi ve folklorik yemin örnekleri, durumun, dediğimiz gibi olduğunu göstermektedir.

(*) Cumhurbaşkanı, Milletvekilli, Anayasa, Yüksek hakimler yeminleri, yasa ile belli edilmiştir. Ceza ve hukuk mahkemelerinde yaptırılan yeminler'de. Ayrıca nikâh. tuz, etmek, ana, baba, evlat, üzerine yapılan yeminlerde vardır.

Çokluğundan söz ettiğimiz bu örneklerde kutsallığına, saygınlığına ve geçerliğine değer verilip inanılan bazı alet ve kavramlar temel araç ve temel öge olarak kullanılmışlardır.

- Kutsal kitaplar,
- Bayrak, tuz, ekmek,
- Kılıç, kama, tabanca hatta değnek veya benzeri araçlar,
- Din, iman, namus, nikâh gibi kavramlar bunlardandır.

Ayrıca; Ana-baba ve evlat üzerinede «Babamın ölüsünü öpeyim, Anamın ölüsünü göreyim, biricik oğlumun, sevgili kızımın iyi gününü görmiyeyim diyerek...» de andıçılmaktadır.

Temel çizgilerine değindiğimiz bütün bu yemin veya and örneklerinin her çeşidinde bazı koşullara yer verilmiş ve belli bir amaç gülmüştür. Hemen her bir yeminin esasını teşkil eden koşul konusunda örnek olarak yine özetde bildirildiği şekilde mezhep esasına dayanan Batını yemini ile sosyal bir karakter gösteren Derebey'lerle Tabi'ler arasındaki yeminlerden söz edilmekle yetinilmiştir.

Gerçekte tıp dünyasının en eski ve tarihi andı olan Hipokrat yemininde. ortaçağ ve yakın zaman andlarında farklı koşullara olduğu kadar değişik kurallara'da yer verildiği görülmektedir.

Bütün bu hususlar;

- Eski tıp andları ve yapılan uygulamalar,
- And türleri ve Deontolojik kural farkları,
- Memleketimizden örnekler,
- İçerikleriyle tıp andları,

— Konunun kısa tartışması başlıklarını taşıyan kısımlar halinde ve ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.

Esasen Deontoloji bakımından üzerinde durulmalarını ve tıp fakülteleri andlarının yeni ve ortak kurallarla donatılmalarını gerektiren daha başka konularda vardır. Bunlarda bazılarına değinerek diyeceğiz ki:

Organ naklinin, deontolojik ve yasal ilkelerinin kesinlikle edilmesi gerekiyor.

— Suni (yapay) dölleme, ister evlilik içi, ister evlilik dışı yapılırsa tıp, tıbbi deontolojik, ahlak, hukuk, din, toplum ve ruh bilimleri açıklarından üzerinde durulmayı gerekli kılıyor.

— Uyuşturucu maddelerin kullanılmalarının yaygınlaşması,

— Psikolojinin işkence aracı olarak kullanılması da tıp ve tıbbi deontolojice ayrı ayrı ele alınacak konular oluyorlar.

— Bazı bakımlardan yani savaş araçları yapımına yönetilmekle insanlığın aleyhine kullanılan tekniğin, bu yönüyle geliştirilmesine çalışıldığına ve yöntemlerine göre değerlendirmeleri yerinde olacaktır.

Bütün bu saydıklarımızın, özellikle Nükleer silahların ve Nötron bombalarının yarattığı paniği biz hekimler elbetteki görmemezlikten gelemeyiz. İnsanların gittikçe artan endişeleri, bunalımları karşısında tıba, deontolojiye, bizlere ve tüm dünya doktorlarına düşen görevler vardır ve öyle sanıyoruz ki bütün bunlar az değildir.

Bilim ahlakının, bilimin insanlık yararına kullanılmasını gerektiğini, hiç bir zaman unutmadığımıza göre, gençlerimizin ve gelecek kuşaklarımızın bizlerden beklediklerinin az olmadığını kabul ederek çalışmış olacağız elbet. Sırası gelmişken değinmek isteriz. 1973 de yayınlanmış olan «tarihte tıp tarihinde yemin» adlı kitabımızın bir kısmında tıp yeminlerinden söz edilerek örnekler verilmiştir.

Konuya; M.Ö. 2000 yıllarına raslayan hükümlerle daha doğrusu günümüzden 4000 yıl kadar eskilere uzayan Hammurabi kanununun hekimlerle ilgili maddeleriyle girilmiştir. Bundan sonra tıp antlarının en eskisi olan Hipokrat yemininin Emile littré (1801-1881), Prof. Dr. Mustafa Münif, Prof. Dr. Adnan Adıvar, Dr. Hamdi Dilevurgun ve Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk tercümeleri verilmiştir. Bunlara Ortaçağ'a ait olan Montpellier, Laennec andları eklenmiş ve ayrıca sonraki yüzyılların andlarından örnekler sunulmuştur. Aynı zaman Türkiyedeki uygulamalara değinilerek Mektebi Tıbbiye'den söz edilmiş ve bizdeki eski and ile Etibba'ya ait tahlifname'nin örnekleri kitabın sayfalarına aktarılmıştır. Bunun gibi

II. Cihan savaşın—daki durum ve and konusundaki yazışmalar üzerinde kısaca durulmuştur.

Eski Rus Kadın Doktorlar Andı :

«Derin şükran hisleri ile, ilmin bir hekime bahşettiği hakları kabul ediyorum ve bana bu atanma ile verilen bütün ödevlerin tam anlamını biliyorum.

Bütün hayatım boyunca, şimdi dahil olduğum durumun şerefine leke sürmeyeceğim söz veriyorum. Bana gelen hastalara her zaman bütün gücümle yardım edeceğime, bana güvenle açılan aile sırlarını kutsal tutacağıma ve bana karşı gösterilen güveni kötüye kullanmayacağıma söz veriyorum. Tıp ilmini öğrenmeye devam edeceğime, bütün yeni buluşlarımı bilim dünyasının istifadesine sunacağıma söz veriyorum. Gizli ilâçların hazırlanması ve satılması ile ilgilenmeyeceğime söz veriyorum. Meslektaşlarıma dürüst davranacağıma ve onları gücendirmeyeceğime fakat hastaların yararına olduğu taktirde doğrudan doğruya ve yapmacık sahte tavırlar takınmadan gerçeği söyleyeceğime söz veriyorum. Güç vakalarda, benden daha bilgili ve daha tecrübeli hekimlerin tavsiyelerini alacağıma, fakat kendim bir konsültasyona davet edilirim bilinçli olarak hizmetlerine ve yasalarına hak vereceğime söz veriyorum.»

Sovyetler Birliği Doktor Andı :

«Hekimlik görevlerinin yerine getirilmesi için, hocalarımdın, meslekdaşlarımdın ve bütün halkımızın önünde resmen söz veriyorum.

Halk sağlığının korunması için, dürüst ve bilinçli olarak çalışacağıma ve insan kişiliğinin her yönde gelişmesini istiyeceğim.

Tıp öğrenmeye devam edeceğime, bütün gücümle onun gelişmesine yardım edeceğime, gerekirse, hocalarımdın tavsiye ve yardımlarına baş vuracağıma.

Hastaları seveceğime, onlara dikkatli ve ihtimamlı davranacağıma,

Hekimlik bilgilerini insan sağlığının zararına kullanmayacağıma;

Cemiyet için tehlikeli olmadığı takdirde, hastalar tarafından bana itimatla verilen bilgileri başkalarına iletmiyeceğime;

Halkın, Komünist partisinin ve Sosyalist devletin önünde, daima hekimlik mesleğine karşı sorumluluğumu hatırlayacağıma söz veriyorum».

İSTANBUL TIP FAKÜLTESİ

D İ P L O M A Y E M İ N İ

Hekimlik mesleği üyeleri arasına katıldığım şu anda, hayatımı tüm insanlığın iyiliğine adıyorum.

Yaşantım boyunca, hocalarıma gerekli saygıyı göstereceğime, hekimlik mesleği vicdanıma uyarak vekarla yerine getireceğime, hastanın sağlığını en önemli kaygım sayacağıma, hastalarımın sırlarını hiçbir biçimde açığa vurmayacağıma, hekimlik mesleğinin onurunu ve yerleşmiş soylu törelerini devam ettireceğime söz veriyorum.

Bütün meslektaşlarımı kardeşim sayacağım, Din, millet, ırk, parti yada sosyal sınıf ayrılıklarının hastamla görevim arasına girmesine izin vermeyeceğim.

İnsan hayatına, başladığı andan sonuna kadar, mutlak bir saygı duyacağım.

Baskı altında bile olsam, tıp bilgilerimi insanlık yasaları dışında kullanmayı kabul etmeyeceğim.

Bütün bunları yerine getireceğim, namusum ve şerefim üzerine, açıkca and ederim.

ATATÜRK DIŞ HEKİMLİĞİ FAKÜLTESİ ANDI

«Büyük tıp ilminin bir dalı olan Dış Hekimliği mesleği üyeleri arasına katılmakla onur duyuyorum. Sayın hocalarıma bana verip kazandırdıkları bilgi ve beceriyi belgeleyen diplomamın sağladığı yetkiyi her zaman Ulusum ve insanlık yararına kullanacağım. Hocalarıma karşı duyduğum ve gösterdiğim saygıyı yaşamım

boyunca içimde taşıyacağın. Meslektaşlarımla ilişkilerimde de-
ontolojik ilkelerden ayrılmayacağım. Mesleğimin uygulamalarını
yaparken hastaların sağlığına hizmet, vicdanımın baş kaygısı
olacaktır. Hastalarımın ve ailelerinin bana açıkladıkları sırlarını
başkalarına söylemeyeceğim. Teşhis ve tedavimi yaparken din,
milliyet, ırk, parti ve sosyal sınıf ayırımı yapmıyacağım. Tehdit
aitında kalmış olsam da mesleğimin kuralları dışına çıkmayaca-
ğım. Rapor içinde ve her türlü işlemde vicdan ve yasa sınırlarını
aşmayacağım. Hekimlik mesleğinin soylu geleneklerine bağlı ka-
lacak, ününü yücelteceğim. Bütün bu söylediklerimi yaparken
etki ve baskı kabul etmeyeceğime özgürce ve açıkça and içerim».

— İstanbul Tıp fakültesi andının,

— Dr. Adnan Adıvar “ ,

— İstanbul Dişhekimliği “

— İstanbul Eczacılık “

— Ankara Tıp Fakültesi “ ,

— Hacettepe Tıp fakültesi diploma ve mezuniyet andının,

— Ege Tıp Fakültesi andının,

— Atatürk tıp fakültesi andının süretleri tarihte - tıp tarihinde
yemin adlı kitabımızda verilmişti.

Yine Tarihte - Tıp Tarihinde Yemin kitabımızın bir başka
bölümünde yabancı memleketlerde (Avrupa, Asya, Amerika) ki
doktor antları konusu ele alınıp yapılan yazışmalar anlatılmıştır.
Bu cümleden olarak Birleşik Amerika, Almanya, Fransa, İngiltere,
İsveç, İsrail, İran ve Kanadadaki durum açıklanarak bazı örnekle-
r verilmiştir. Verilen örnekler arasında:

— Amerika tıp antlarıyla Almanyada tıp mesleğine giriş ve
tıp birliğine giriş antlarına,
İngilterenin:

— Edinburg,

Aberden,

— Glasgow tıp fakültesi antlarına,

— İsrail andına,

— İran yeminnamesine,

Kanadanın;
Quebec,
Dolhousie,
Western Ontario,
Monitoba,
Montreal Mc. Gill,
Ottowa,

Queen antlarına yer verilmiştir. Durum böyle olunca yeni baştan bütün bu antların suretlerinin bu kitabımıza aktarılmasının gerekli olmadığı kanısına varılmıştır.

Yalnız bu defa 800 yüzyıl öncesine ait olduğu bildirilen Ebu Ümran İbni Abdullahil Kurtabiyyül İsrail'in yemin duası ile değiştirilmiştir. ~~bazı~~ ve Yukarda adından söz ettiğimiz kitabımızda yer verilmemiş olan tıp antları sayfalarımıza alınmıştır. Sovyet Rusya antlarıyla İstanbul Tıp Fakültesi ve Atatürk Üniversitesi Diş Hekimliği fakültesi antları bunlardandır.

800. yüzyıl evveline ait olduğu bildirilen Yemin veya yakarış sonraki sayfalarımızda verilecektir. Burada Sovyet Rusya'ya ait olan eski ve yeni antlarla İstanbul Tıp Fakültesi ve birde Atatürk Üniversitesi Diş hekimliğinin yönetmeliğinde yer almış olan bir andın suretlerini sayfalarımıza aktarmış oluyoruz.

Tıp Andları

İsa'dan önceki döneme ait olan tıp andıyla ortaçağda ve sonraki yüzyıllarda uygulanan tıp andlarını «Tarihte Tıp Tarihinde Yemin» adlı kitabımızda vermiş bulunuyoruz. (*)

Burada, onlardan herbirini ayrıntılarıyla yeniden ele almayı gereksiz bir tekrarlama saydığımız için, sadece genel olarak değinmekle yetinmiş olacağız.

Adı geçen kitabımızda, eski çağdan Hipokrat andının metni ile ortaçağdan Meinonide, Montpellir antlarının ve birde yakın zamanlardan Laennec andının metinlerini örnek olarak verilmiştir.

Yine tarihte ve tıp tarihinde yemin memleketimizde, 1843 yıllarına rastlayan ilk mezuniyet törenin de içirilen antdan söz edilmekten başka eski bir and örneği, tahlifname sureti verilmiştir. Ayrıca son yılların ortak koşullarını taşıyan antlardan milletlerarası antdan esinlenerek kimi farklarla hazırlanmış olanlara değinilmiştir. Çeşitli fakültelerle

Dış memleketlere ait çeşitli antlar arasında başlıca: İngiltere. Amerika, Kanada, İran, İsrail... andlarından söz edilip türkçeye çevrilmiş olan metinlerine yer verilmiştir.

Bu defa sadece önceleri poliklinik dergisinde (**) yayınlanmış olan bir (Andı) anlamı ve önemi bakımından sayfalarımıza aktararak Tarihte Tıp Tarihinde Yemin adlı kitabımızda bırakılmış olan bir boşluğu doldurmak istiyoruz.

Söz konusu andı «Revue tunisienne des sciences medicales» den tercüme ederek yayınlayan emekli Gnl, Dr. Esat Eğilmez di-yorki: (Bu İbni Abdullahil Kurtabiyyül-İsrail adındaki hekim tarafından yazılmış ve Cezayir tıbbiyesine takdim edilerek, yapılan müsabakada birincilik kazanmıştır. Aradan âsırlar geçmesine rağmen denotolojiye ait düşüncelerimizin esaslarına uygun görünmektedir.

Hipokratın meşhur yemini, A. Croninin türkçeye de tercüme edilen «Citadel»,i kadar kıymetli fikirleri havi olması itibariyle dilimize çevirdik).

Yeminin. yazarı, değinildiği gibi Arap musevilerinden Ebu Umran bin memun ibni Abdullahil - Kurtbayyül İsrail'dir. Bu and, ortaçağın ünlü hekim ve bilim adamlarından «Meimoiede» yani Memnun Er-reis Ebu Ümran-ül Kutbi'den başka bir kimse olmak gerektir.

Meimonide (1135 - 1234), bilindiği üzere İspanyol yahudilerinden ve büyük ilahiyetçilerindandır. Değerli bir hekim olmaksan başka felsefe alanında geniş bilgi sahibi bir bilgin olduğu'da anlaşılmaktadır.İhtida ettikten sonra islam felsefesi ile uğraştığı rivayet olunmaktadır. Selahhaddin Eyyübinin ve oğlunun doktorluklarını yaparak itibar kazanmıştır.

Ebu ümran ibni memun ibni Abdullahil Kurtabiyyül - İsrail tarafından hazırlanan yemini daha doğrusu yakarışı (Hekimin Duası) adı altında sunuyoruz.

«Yarabbi...

Sanatımıza ve yarattığına karşı duyduğum sevgi, hareketlerime hakim olsun. Ruhumu hırs ve hased düşkünleriyle kirlen-

(*) — Doç. Dr. Zeki Başar. Tarihte - Tıp Tarihinde Yemin. Sevinç Matblası Ankara. 1977

(**) — Poliklinik dergisi. Yıl IX. No: 102. Aralık 1941

mektan korusun. Fazilet ve insanı severlik düşmanları, kolaylıkla kandırıp senin çocuklarına iyilik yapmak yolundan beni ayırabilirler. Ruh ve kalbimi himaye ederek, zengini, fakiri, iyiyi, fenayı, dostu ve düşmanı bir tutmak suretiyle vazifemi yapabileyim.

Zekâmı tabii ve sıhatte tut. Ona halî anlamak, henüz meçhul olan istikbali doğru sezebilmek kabiliyetini ve açık hakikatlar reddeden inatçı bir kötülükten onu koru... Düşüncem, hasta ya tağının başında kendinin amiri olsun... Hiç bir yabancı fikir onu işgal etmesin, tesiri altında mürakabayı bulundurmasın...

Hastalarımı; bana ve sanatıma karşı itimad ve emirlerime inkiyad telkin et. İyilik yapacağız vehmile harab eden doktor mukaliidlerinden hekimlik san'atına muhalif tavsiyelerde bulunan akrabalarından, cehaletleriyle bizim aslı ve Kutsi San'atımızın muvaffakiyetine engel olan ve senin yarattıklarını vaktinde önce ölüme sürükleyen mütetabiblerden uzak tut. Eğer daha malumatlı bir meslektaş bana rehberlik etmek isterse, ona karşı itaat, hürmet ve itimat ver. San'atımın hududları geniştir, herkesin gördüğünü bir kişinin tek başına görebilmesine imkân yoktur. Fakat, eğer cahiller eğlenmek suretiyle beni tezyif ederlerse, san'atımın aşkı kalbimi zırhladırsın, onu yaralanmaz bir hale koysun. Muhatabemin isnadı ne olursa olsun ruhum doğru bildiğinden şaşmasın. San'atımı tatlılık ederken herkesin istediğine uyarak yarattıklarını ölüme götürebilir.

Benden yaşlı bulundukları için eskiliklerine mağrur olarak tenkidlerine uyacağım meslektaşlar ve titiz hastalar karşısında bana sabır ve nezaket var. Müsaade etki, onlara uzun tecrübelerin öğrettiği ve bence henüz meçhul olan faydalı şeylerden istifade edebileyim fakat gururları ruhumun sükunetine hiçbir tesir yapmasın...

San'atı öğrenme arzusundan başka her şeyde mutedil olayım... Bilmek ve öğrenmek ihtirasını benden hiçbir zaman uzaklaştıрма...

Bilgilerimi daima ve çoğaltmak için arzu, vakit, kuvvet ve fırsat ver. İnsan düşüncesi, yeni bilgilerle hududsuz derecede zenginleşmek istidatını haizdir. Ve san'atım sonsuzdur».

Eski Tıp Anıtları ve Yapılan Uygulama :

Bilindiği üzere eski Hintliler, tıp öğrencilerini törenle ve yeminle derse başlatmışlardır. Bunların inançlarına göre belli bir mevsimde (Eşrefi zaman) saptayarak başlattıkları törenin dört gün sürdüğü görülmektedir. Tören hocanın, belli giysileri giyip alametleri takınmış olan öğrencilerinin ellerinden tutarak kutsal ateş etrafından dolaştırıp yemini tekrarlatmalarından ibarettir. Hintlilerin (Agni) adını verdikleri ve insanları koruduğuna inandıkları bir de ateş ilahları bulunduğunu hatırlatmak isteriz.

4000 yıllık eksikliği olan Hamburabi kanununun maddele-ri arasında hekimlik ve hekimlerle ilgili olan hükümlerde değinildiği görülmektedir.. Khammonrabinin yazdırıp Babil mabedine koydurduğu kitabe halen Pariste Luvr müzesindedir. 282 sayısını taşıyan bu maddede aynen şöyle denilmektedir:

«Şayet bir kimse sınıkcıyı aldatırsa, görünmeyecek surette bir kölenin işaretini kazıtırsa o kimseyi öldürmeli ve evinde gömmeli sınıkcı eğer bilerek kazmadım diye yemin ederse serbest bırakılır»

Bu maddenin ifadesinden yalan söylemenin, sanatı hileye araç etmenin ne derece ciddiye alındığını, ölüm cezasından kurtulmak ise, söz ve yemine ne ölçüde yer verildiğini göstermektedir.

Eskülap'tan sonra gelen hekimlerin bir takımının Asklapyon'larda mistik temele dayanan bir anlayışa tababet icra ettikleri bilinmektedir. Diğer bir takım hekimler ise, tıbbın bir sanat olduğunu kabulienerek uygulamalar yapmışlardır. Bu tür uygulama, laik anlayışlı hekimliğin gelişmesine ve bazı okulların kurulmasına yol açmıştır. İstanköy, Rodos. Knides... Bunlardan bir kaç örnektirler. İşte bu tür okulların başında gelen İstanköy'de derslere törenle başlandığı ve törenin günümüze kadar sürüp gelen Hipokrat (M.Ö. 470 - 370) yemini ile son bulduğu görülmektedir.

Ant Türleri ve Deontolojik Kural Farkları :

Pratikte, üstüne ant içilmek için kutsallığına inanılan, saygınlığı ve değeri kabul edilen yaratık ve varlıklar vardır.

Bunun gibi geçerliliği söz götürmeyen kavramlar ve araçlar mevcuttur, demiştik. Bütün bunlar, insanların çeşitli kurallara

bağlanmalarının yol açmıştır. «Kutsal kitaplar, din kurucusu veya ulusal peygamberler, mezhepler, namus, şeref, bayrak, çeşitli silahlar, saygınlıklarına, değerlerine inanılan diğer türden varlık, yaratık ve araçlar,da örnekler arasındadır.

Ant, yukarlarda tarihinin derinliğine değindiğimiz tıp mesleğinin günümüz uygar milletlerince de çoklukla önem verilip uygulanan güzel geleneklerinden biri olarak rağbet görmektedir.

Bu milletlerden klasik Hipokrat yemine bağlı kalanlar, Hipokratinkine benzer yeminlere yer verenler, tamamen farklı iikelere gör hazırlanan özel yeminleri tercih edenler vardır. Amaç benzerlikleri şüphe götürmeyen bütün bu yeminlerin deontolojik kurallar bakımından ne de olsa değişik taraflarının bulunduğu bir gerçektir. Bu değişiklikler birazda zamanın gerçeklerine, toplumların gereksinmelerine uymak, pratikte daha olumlu davranmak ve insanlara çok daha iyi hizmetler sunmak işeğine yönelik çabalar sonucu doğmuşlardır. Ancak her dönemde vicdanlara seslenen tıp yeminlerinin, esoistliğe, materyalizme, ahlaksızlığa, insanlığa ters düşen davranışlara sahip çıkılmaması normaldir.

Aşağı yukarı 2350 yıllık olan Hipokrat yemini bilgi ve yetkiye yer vermiş, insan öldürmek ve çocuk düşürmekten, ahlaki olmayan eylemlerden hasta ve hasta sahiplerinin sırlarını açığa vurmaktan sakınılmasını istemiştir. Öğrencilerin hocalarına karşı saygı ve yardımda kusur etmemeleri tavsiyesinde bulunmuştur.

İlmin ve pratiğin gelişmelerinin izlenmesine ve bulaşıcı hastalıklarda mesleki tehlikelerden kaçınılmamasına değinilmesi bu cümledendir. Ayrıca «Hiçbir hastadan mali kudreti dışında vizite ücreti istenilmemesi para almak maksadıyla hastalığın izam edilmemesi, fakirlere karşı merhametli davranılması» gibi sosyal ve insancıl görüşlere önem verilmiştir. Özellikle (Malthurianisme) cilerle mücadele edilmesi istenilmiştir. Nüfusun artmasının, üretilen besin maddelerine oranla fazla olduğu ileri sürülerek doğumu önlemek isteyen bir ekonomik teori, görüldüğü şekilde Laennec'in yaşadığı tarihlerde de tartışma konusu edilmiştir. Yine görüldüğü şekilde o yıllarda teori aleyhine mücadele edilmiş ve tıp yeminleri metinlerine dahi kayıtlar konulmuştur. Böyle olduğu halde, 150 yıl sonra yani günümüzde ilim adamları ve hekimlerden pek çok taraftar bulmuş ve hatta istenildiği kadar çocuk yapılması için devletin eli işe karıştırılmıştır.

Günümüzün Yabancı Memleketlerinden Örnekler :

Yabancı memleketlere ait yemin metinlerinde değindiklerimizden farklı olarak bazı özel konulara yer verilmek suretiyle değişik kurallar vücuda getirilmiştir. Örneğin: Aberden Tıp Fakültesi yemininde «Üniversitenin şeref ve itibarının devamına ve onun gelişmesine gayret sarfeteleceğine» değinimiştir.

— İsrail andında «Hastalara yabancı vatandaş veya arkadaş ayrımı yapılmadan bakılmasına, kararlarda acele edilmemesine ve birde söylenen yemin sözlerinin kalple tasdik edilmesine işaret edilmiştir.

— İran yemininde «Tıp ilminin insanlığa aykırı yollarda kullanılmayacağına», Kanadanın Quebec andında diğer kuralların yanı sıra «Tıp mesleği çalışmalarının organizasyonu konusunda çıkarılan bütün mevzuata bağlı kalınacağına» söz verilmiştir. Yine Kanadanın Dolhoosie andında «Bilgi ve kabiliyetin artırıp geliştirilmesi için anlayışlı biçimde ve devamlı olarak çalışacağına» yer verilmiştir.

Montreal Mc. Gille adında «Mezun olunulan üniversitenin şerefini korumaya daima çalışacağına», Ottowa andında «Hastaların bakım ve tedavileri hususunda beklenen mesleki hizmetlerin devamlı bir dikkat ve ihtiyatla yerine getirilceğine» «Queen andında» mesleğin örf ve adetleriyle diğer vecibelerine uygulanacağına» ayrıca yer ve önem verildiği görülmektedir.

Amerika'da bilinen klasik Hipokrat yemini uygulandığını hatırlatmak isteriz. Almanya'daki durum hakkında ise biraz açıklamalar yapmamız isabetli olacaktır.

— 1973 yılında Atatürk Üniversitesince bastırılan (Tarihte Tıp tarihinde yemin) adlı kitabımızın hazırlıklarını yaparken, Federal Almanya büyük elçiliğine bir mektup göndererek memleketlerindeki uygulamalar hakkında bilgi rica etmiştik.

Elçiliğin bildirdiği (*) adrese başvurduk. Tıp mesleğine giriş ve Meslek Birliğine giriş andı olmak üzere iki yemin metni bulunduğu bildirilerek örnekler gönderilmişti. Bunlardan birincisi daha çok 1948 de düzenlenen milletlerarası yeminden esin-

(*) — Dokumentations - Und Auskunftsdienst der Ständigen Kongferenz der Kultur Ünisterirun. D. 53 - Bonn - Nassestr - 11.

lenmiş görünüyordu. Aynı zamanda yeminlerin ortak ilkelerine değinip «Mesleğin şeref ve haysiyetle yapılacağına» yer verilmiş oluyordu.

Aynı yıl yani 1973 yazında Almanya'ya gittiğimizde kimi profesörlerle görüşüp yemin konusuna da değindiğimiz olmuştu. Tıp fakültesi mezunlarına and içirilmediğini öğrenmiştik. Bazı kitaplar gibi maalesef resmi makamlarca da gerçeklere biraz ters düştüğü anlaşıyordu.

Alman tıp çevresinde durum böyle olmakla beraber, yürürlükte olan Alman hukuk mahkemeleri usulü kanununun 480.481. maddeleri ve Alman ceza mahkemeleri usulü kanunun 66. maddesi uyarınca yemin yaptırıldığı ve yemini yapanların sağ ellerini yukarı kaldırdıkları saptanmaktadır.

Batılı ve batı uygarlığındaki memleketlerden yalnız Sovyetler Birliği hekimlerinin resmi andının da, örnekleri yukarıda verilen uygar milletlerin andlarına ters düşüldüğü görülmektedir. Sovyetlerde, hekimlik gibi insancıl amaçlara bağlı kalınması gereken bir mesleğin andında; hekimin «Komünist partisinin ve sosyalist devletin önünde, daima hekimlik mesleğine karşı sorumluluğunu hatırlayacağıma sözvermeye» mecbur edilmesinin vicdanları baskı altına almaktan başka bir anlamı olamaz.

Dikkat edilirse, 2350 yılından beri uygulana gelen tıp teminine hekimler. insanların sağlığı yönünden hizmetleri etkili kılmak amacıyla yeni yeni ilkeler, kurallar ve koşullar eklenmiş ve bunlara bağlı kalmasını bilmişlerdir. Fakat Sovyet Rusya da yapıldığı gibi hekimin vicdanı, hiçbir zaman çember içerisine alınmaya zorlanmamıştır.

Sovyet Rusya da 1917 devriminden 44 yıl sonra 1961'de yeni bir tıp andında ihtiyaç duyulmuştur. Bunun hazırlanmasına karar verilirken, geleneklerin tersine parti ideolojisine yer ayrıldığı görülmektedir. Halbuki aynı Rusyanın eski yeminlerinde, örneğin St. Petresburg kadınlar tıp enstitüsünü bitiren bayan doktorların andında «Mesleğin şerefine leke sürülmeyeceğine, tıp ilminin öğrenilmesine devam edileceğine bütün yeni buluşların tıp dünyasına sunulacağına, gizli ilaç hazırlayıp satılmıyacağına ve diğer yeminlerde görülen genel kurallara yer verildiği bilinmektedir.

Gerçekten zamanla farklı ve değişik kurallara yer vermiş olan yeminler pek çoktur. Sözü fazla uzatmış olmamak için bazı milletlerin ve bizim fakülte antlarımızdan, ana çizgilerine değinmek suretiyle örnekler vereceğiz.

Memleketimizden Örnekler :

— Türkiye’de 1843’lerde yapılan ilk mezuniyet töreninde uygulanan yeminde «Genel kurallardan ve sanatta doğruluktan ayrılmamanın yanısıra yalan söylememekten ve benzeri kötülüklerden uzak kalınmasına, devlet ve millete bağlılıkla hizmet edilmesine» yer verilmiştir.

I. meşrutiyet yıllarına, rastladığı anlaşılan diğer bir eski andımızda yine genel kurallara yer vermekten başka kimi yönleriyle Laenne yemininden esinlenircesine yeni görüşler getirmiştir. «Ücret işi gözönüne alınmayarak zenginlerden daha evvel fakirlerin tedavisine gidilmesi, hastaların haline göre ücret alınması, salgın ve bulaşıcı hastalıklardan kaçınılması» bu cümledendir.

Ayrıca bizim gerçeklerimiz gözönüne alınarak yemin metnine «zehirlemeden, çocuk düşürmeden, haksız yere rapor vermekten uzak kalınacağına dair kayıtlar konulup prensipleri getirilmiştir. Aynı zamanda «Kanuni Esasi (anayasa) ve meşrutiyete bağlılıktan ayrılmamalı» devlet malına zararına sebep olmamayı hatırlatan esaslara yer verilmiştir.

— Darül-Fünun tıbbiyesinin «Tahlifname» sinde de yukarıdaki kurallardan birçoklarına değinilmiş ve özellikle millet, vatan, hükümet. hak, adalet, hakimiyet sözcüklerine yer verilmiştir. Yani ayrılmamaya söz verilirken bitirilmiştir.

— Cumhuriyet dönemi tıp fakültelerinin yeminleri benzer biçimde değildir. Her birinde az çok değişik kurallara yer verilmiştir. İlk zamanlarda «Cumhuriyet ilke ve esaslarına yer verilmişken» sonraları bu kavramlar politik sayılarak yeminlerden çıkarılmıştır.

— II. Cihan savaşı yıllarında Nazilerin insancıl olmayan ve hekimliğin yüce amacıyla bağdaştırılmayan uygulamalar yapmalarından duyulan tiksinti ile, 1948’de hazırlanmış bir bakıma milletler üstü sayılmış olan yemin örneğine kısmen uyulması fakül-

te yeminlerinin ortak yanlarını teşkil etmektedir. Buda; «din, milliyet, ırk, parti veya içtimai sınıf kaygularının vazife ile hasta arasına girmesine müsaade etmemekten, tehdit karşısında bile tıp bilgilerini insanlık yasaları tersine kullanmayı kabul etmemekten ibarettir.

Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi yemininde fazla olarak «Fakültenin hizmet idealine bağlı kalınacağına ve ününün yükseltileceğine» yer verilmiştir.

İÇERİKLERİYLE TIP ANDLARI :

Burada bir kısım tıp andlarının örneklerine karşılaştırmalı olarak değinmiş olacağız.

Hemen hepsinde Hipokrat yemininden esinlenmiş görünen bu örneklerin ilke içerisine bakımından farklı görüşlere yansıttıkları göze çarpmaktadır. Bu durum çoklukla dönemlerin ihtiyaç ve icapları veya toplumların görüş ve anlayışlarıyla ilgili görünmektedir.

Hipokrat yemininin bilinen ilkeleri; hocalara saygı, çocuklarına ilgi göstermekten başka hastalara zehir vermek, çocuk düştürmek ve igfal etmekten sakınmak, meslek icrası dolayısıyla bakılan hastaların ve girilip çıkılan evlerin öğrenilen sırlarını açığa vurmamak, her bakımdan temiz kalmak ve içinden çıkarılmayan bir hastalığı olan kimseyi ehil ellere vermekten ibarettir.

Halbuki orta çağın yeminlerinde daha başka ve farklı hususlara yer verilmiştir. Örneğin; Meionide (1135 - 1204) andında; kazanç ve şöhret hırsının mesleğe tesir etmemesi, şarlatanlardan korunulması, ilim aşkından başka herşeyden kanaatkâr olunması, fakir ve zengine, dost ve düşmana, iyi ve kötüye hizmet edilmesi yolunda tazarruda (Yakanış) bulunulduğu görülmektedir.

Öyle anlaşılıyorki o tarihlerde şöhretlerin karşılıklarına şarlatanların çıkmış, kazanç ihtirası artmış, kanaatkârlık azalmış ilim aşkı sönmeye yüz tutmuştur. Bunun gibi tababetin pratiğinde de hastaların sosyal durumlarına zenginlik dereceleri gözönüne alınarak uygulamalar yapılmıştır.

Yine bir Ortaçağ müessesesi olan XII. yüzyıl ve biraz daha sonralarda Fransanın Montpellier şehrinde kurulan Tıp okulu yemininde, genellikle Hipokratın ilkeleriyle yer verilmiştir. Fazla ola-

rak «Yoksullara parasız bakmak ve hak edilenden fazla para almamak» kayıtlarının konmasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu kayıtlardan, fakir kimselere karşı merhamet duyulması istenilmiştir. Ve diğer hastalardan da fazla para alınmamasının önlenmesi öngörülmüş olduğu anlaşıyor.

Daha sonraki yüzyılların andlarında ve mesela bunlardan birisi olan Laennec (1781 - 1826) andında, bilinenlerden fazla olarak ilmin ve pratiğin gelişmelerinin izleneceğine, meslekdaşlık ilişkilerinde dürüst ve nazik olunacağına hastalıklara tutulanlardan kaçınılmayıp hizmetin görev sayılmasına, nüfusun besin maddesine kıyasla fazla arttırdığı iddiasıyla ilkahın önlenmesine manî olan Malthusianisme'cilerin teorilerine karşı çıkmalarına yer verilmiştir.

Öyle anlaşıyorki, Laennec döneminde yani 18. yüzyıl ile 19. yüzyılın ilk çeyreğinde, geçmiş yüzyıllardan daha farklı konular üzerinde durulmuş ve bunlara göre uygulamalar yapılmıştır. Farklı konulardan biri olan bulaşıcı hastalığa yakalanmış olanlara ilgisizlik gösterilmiş ve bunlardan kaçınılmış ve bu durum hekimliğin insancıl olan amacıyla bağdaştırılmamış olmalıdırki yemin metninde yer verilmesine gerek görülmüştür.

Bizim tıp antlarımızın meşrutiyet dönemi andıyla Etıbbaya mahsus Tahlifname, cumhuriyet dönemi faküite antlarında zamana göre bazı farklı hususlara yer verilmek ihtiyacı duyulmuştur. Genel ve ortak hususlardan başka hayatın, tahsil edilen tıbbın icrarına hasr edileceğinden, fakir - zengin gözetilmeyeceğinden, bulaşıcı olan veya olmayan hastalar arasında fark gözetilmeyeceğinden, para almak maksadiyla hastaların abartılmıyacağından, ahlaki ve deontolojik kurallara bağlı kalınacağı belirtilmekten başka fesata alet olunmayacağına kanunu esasi ve meşrutiyete sadakattan ayrılmaya, ya devlet malını ziyana uğratmama ant içilmiştir.

Tahlifnamede tüm deontolojik kurallarla birlikte yine devlet malının korunmasına, fazla olarak millet, vatan ve hükümetçe verilmiş olan hizmetlerde hak ve adaletten ayrılmamaya yer verilmiştir. Özellikle diğer bütün yeminlerden farklı bir şekilde rapor konusu ele alınmış ve bu işin titizlik ve doğrulukla yürütüleceğine söz verilmiştir.

Cumhuriyet dönemi tıp fakültesi antlarında kısaca diplomanın verdiği yetkiilerin kötüye kullanılmıyacağına değinilmiş ve

cumhuriyetin ilkelerine bağlı kalınacağına yer verilmiştir. Sonra-ki yıllarda, cumhuriyet ilkelerine bağlılık kaydı, politik görülerek yeminlerden çıkarılmıştır.

II. Cihan savaşı yıllarında özellikle Almanyada tıp ahlak anlayışıyla bağdaştırılamayan uygulamalar yapıldığı için, bu tür kötü uygulamaların önlenmesi amacıyla birçok memleketlerin bu arada bizim fakülte antlarımızda yer verilmiş olan yeni ve önemli kayıtlar vardır. Bunlarda «Din, milliyet, ırk, parti ve içtimai sınıf kayguları'nın hasta ile hekim arasına girmesine müsaade edilmeyeceği.» Birde Tehdit altında kalınmış olsa dahi tıp bilgilerinin insanlık kanunları aleyhine kullanılmasının kabul edilmeyeceğidir.

Diğer taraftan sayıları çoğa varan fakültelerimizden bazı-
rının, örneğin Hacettepenin andında ayrıca «Hekimlik mesleği şerefinin ve necip ananelerinin idame ettirileceğine» söz verilmiştir. Eğe andında genel prensiplerden başka Hacettepe andındakilere benzeyen bağız ilkelere yer verilmiştir ise yukarıda değindiğimiz gibi bütün bunlara ve fazla olarak «Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesinin hizmet ülküsüne bağlı kalınıp ününün yükseltileceğine» yemin edilmiştir.

~~İstanbul Dışhekimliği Fakültesinininki bir değişiklik görmüş klasik tıp andından ibaretken Atatürk Üniversitesi Dışhekimliği ve Tıp fakültesi antlarında:~~

Diğer memleketlerden Birleşik Amerika Tıp Fakülteleri antlarında. İngilterenin Edin-burg, Aberden, Glasgo, antlarında, İs-rail, İran andlarında ve Kanadanın Quebec, Dolhoousie, Manitoba, Western Ontorio, Montreal Mc. Gill, Ottawa antlarında yukarıda açıkladığımızın benzeri olan kayıtlar ve kuralları vardır.

Bunlardan Queen antında fazla olarak mesleğin gelenek ve adetlerine ve diğer vecibelerine uygulayacağına söz vermiştir. Montreal andında «M. Gilli üniversitesinin şerefinin yükseltilmesine» çalışacağına, Öttowa andında «Yüksek ve şerefli mesleğin itibarını zedeliyerek bütün hareketlerden kaçınılacağına. Monito-ba andında «mesleğin asil nanelerinin yaşaltılacağına» ve diğer hususlara söz verildiği görülmektedir.

Konunun Kısa Tartışması :

Yeminin bireyler ve topluluklar için inançla bağlanılan bir kurum (Müessese) haline geldiği örnekleriyle görülüyor. Müessese-

nin sandığı gibi dinsel temele dayandığını kabul ve iddia etmek gerçeklere yeterince yer vermemek olacaktır.

Gerçekte yeminin insanlar arasında rağbet görüp uygulama alanı bulması evrensel dinlerden, özellikle Hristiyanlık ve Müslümanlıktan önce başladığı saptanılmaktadır.

Bu görüşü doğrulayan tarihi örnekler vardır. Genç şamanın bir dağ tepesinde taze genç kızların ve delikanlı gençlerin arasında halkın huzurunda and içmesi, İsadan 2000 yıl evvel yaşamış olan Hammurabının ünlü yasasının maddeleri arasında yemine değinmesi, Milattan 1293 yıl önce Kadeş antlaşmasını yapan Mısır kralı III. Ramses ile Hitit kralı II. Hattusil'in ilahları adına ant içmişlerdir yine M.Ö. 1200 yıllarında kurulmuş olan Fenike, girilecek savaşı yönetecek komutanın ant içmesinin adet olması bunlardan bir kaç örnektir.

Çağlar boyunca uygulana gelen tıp antlarından söz ederken hemen bir çoklarında farklı koşullara ve deontolojik kurallara yer verildiğine değinmiştik. Farklılığın zamanla değişen yaşam seviye ve tarzından ileri geldiği göze çarpmaktadır. Farklılık tıbbi insancıl amacından saptıracak uygulamaların önlenmesini sağlayacak yeni koşulların doğup çoklukla rağbet göstermelerine yol açmış görülmüyor. Unutulmamalıdır ki savaşların ve yeni yeni savaşlara hazırlanma çabalarının genellikle tıp mensuplarını düşündüren tarafları vardır Ve olması gerektir. II. Cihan savaşında Almanyada görüldüğü gibi bazen tıbbın bilimsel ve deontolojik kuralları dışına çıkan malesef bizzat doktorların olmaları düşündürücü ve üzücüdür.

Almanya'daki uygulama tepkisiyle hazırlanmış ve tıbbın dil, din, inanç, sosyal anlayış, millet ve parti farkı gözetilmeden eşitlik ilkelerine yer veren bir anlayışla uygulanmasına, bunun sağlanması için de tıp yeminlerine kayıtlar konulmasına yol açmıştır.

Geçmişin motor gücüne ve ateşli silahlarına II. Cihan savaşının nükleer silahları eklenmiştir. Amerikanın 6 ve 9 Ağustos 1945 günlerinde Japonyanın Hiroşima ve Nagazaki kentlerine attığı bu tür atom bombalarının acılarının geçmesine rağmen unutulmuş değildir. Bunlar ve daha yenileri şüphesiz askerlik ve stratejik yönleriyle değil fakat insancıl açıdan tıp mensuplarını fazlasıyla ilgilendirmektedirler.

Bilindiği kadariyle savaş araçlarının yeni buluşlardan yararlanmaları, haklı olarak uygar dünyanın moralini bozmaktadır (*).

Bütün bunlar mesleğin insancılığına inanmış ve amacına bağlanmış olan biz tıp mensuplarını derin derin düşündürmektedir. Çareyi; tıp öğreniminde konuya yer vererek ve antlarımızı yeni kayıtlar koyarak genç kuşaklarımızı deontolojik kurallarla donatmakta aramalıyız.

Sonuç olarak;

Tıp tarihinde yemine özel yer vermek gerekiyor. Eîimizde eski ve ortaçağlara, daha sonraki yüzyıllara ve günümüze ait yemin örnekleri vardır. Bildirimizde kısmen değinip açıkladığımız yeminlerin içeriklerinden anlaşılacağı şekilde belli deontolojik kurallara bağlı kalınmakta ortak bir titizlik gösterilmiştir. Hekimin ahlaklı, bilgili olması, kötülüklerden uzak kalması ve hastalarına eşit işlem yapması gibi...

Diğer taraftan yeminlerimiz eski çağlarda ve geçmiş yüzyıllardaki hekimlerin meslek pratiğinde ne gibi kurallara bağlı kalmak gereğini duyduklarını ve nelerden sakınıp yakındıklarını da göstermektedir. Yeminler hekimlerin yaşadıkları dönemlerin ve aralarında bulundukları toplumların durumlarını da bir dereceye kadar belli etmektedir.

Dikkat edilirse Hipokrat yemininde, özgür veya köle olsunlar kadın ve erkeklerle aşikane ilişkiler kurulmamasına, hasta

(*) — Örneğin hava saldırılarına karşı kullanılan «Önceden uyarılı ve kontrol sistemli» yeni tip Amerikan uçakları bunlardandır. Ayrıca şimdiye dek icat edilen ve gereğinde en acımasız biçimde kullanılmış olanlarla kıyaslanamayacak kadar yıkım gücü olduğu bildirilen ve yine Amerikada hazırlanmış olan «Nötron bombası» daha ele alınmadan dehşetliliğinin şiddeti ürküntü yaratmıştır. Birçok memleketlerde sosyalist ülkelerde, Sovyet Rusya, Kanadada bizzat Amerikada (Ağustos 1977 de 125 kentte gösteri düzenlenmiştir). Yapılan protestolar, koparılan çığlıklar bunu göstermektedir. Ayrıca 22 Alman ilim adamı

Günümüzün bilgilerinin çalışmalarıyla şimdiye kadar varlığı bilinmeyen çok önemli bir maddenin saptandığını açıklamış ve bunu Utanç verici bir kullanılmış yolu olarak nitelenmişlerdir.

Atomdan küçük olmakla beraber bir protondan 10 kat daha ağır olduğu bildirilen yani bugüne dek bilinen parçacıkların en ağırı sayılan bu maddeye «Epsilon» adı verilmektedir. Bunun, savaş aracı olarak bulunması insanlığın kaderi bakımından düşünülmeyecek kadar ağır yıkımlara yol açacağı şüphesizdir.

ve ailelerin sırlarının saklanması önemli ve yer verilmekle beraber, kazanç ihtirasından söz edilip şarlatkanlıktan ve şarlatanlardan yakınılmıştır. Halbuki birer ortaçağ hekimi olan «Ebu umran ibni Memun ibni Abdullahil Kurtabiyyül İsrail ile Memnun Erreis Ebu Umranül Kutbî'nin yemin ve tazarrurlarına özellikle:

— Her şeyde kanatkâr olunup ilim aşkında doymak bilinmemesi,

— Kazanç ve şöhret hırsının sanat icrasına tesir etmemesi,

— Tecrübe ve ilimden kuvvet alınması,

— Fakir - Zengin, dost - düşman, İyi - kötü herkese hizmet edilmesi istenilmiştir. Ve Şarlatanların, sanatın iyi niyetini boşa çıkaran, hastaları ölüme sürükleyen bir guruh oloukları belirtilip bildirilmiştir.

Yine ortaçağa ait olan Montpellier yemininde, fazla olarak yoksullara parasız bakılacağına ve hiçbir zaman hak olunmadan fazla para istenilmiyeceğine işaret edilmektedir. Bu durum, bir yandan pratikte haksız kazanç sapanların bulunduğunu, diğer yandan hekimlerin daha XIII. yy. dan berri sosyal anlayışla hizmet gördüklerini göstermektedir.

XVIII. yüzyıl sonlarına ve XIX. yüzyıl başlarına rastlayan (1781 - 1826) Laennec andından. hekimliğin pratiğinde yeni konuların yer aldığı öğrenilmektedir. Bu cümleden olarak hastaların mali güçleri üstünde ücret istenilmiyeceğine yer verilmiştir. Bundan başka şimdiye dek değinilmeyen bir, iki sorun üzerinde durulmuştur. Bunlardan birisi mesleki tehlikeden kaçınmıyarak bulaşıcı hastalıklara tutulanların yanlarına gidilmesi. bu demektirki tedavilerine çalışmasıdır. Diğer ise, nüfusun artmasının besin maddelerinin üretiminden fazla olduğunu söyleyerek ilkahı önlemek isteyenlerle mücadele edilmesidir.

Günümüzün uygar memleketlerinin tıp fakültelerinin pek çoğunda mezunlara and içirilmektedir. Bunların uyguladıkları yeminlerden örnekler verirken farklı tarafları bulunduğunu ayrıca bekleyip açıklamışızdır. Diğer bazı memleketlerle bizdeki yeminlerde bir zamanlar yer verilmiş olan «Politik ilkelere ve rejimlere bağlılık kayıtları» sonraki yılların ve günümüzün andlarından çıkarılmışlardır.

Memleketimizde uygulanmış olan eski antla Osmanlı Tahlifnamesinde günümüzün fakültelerinin biri birine benzeyen antlarında yer verilmeyen bazı hususlar vardır. Bunlarda :

— Para aîmak maksadıyla hastalıkların abartılmayıp tersine olarak hastaların durumlarına göre ayak ücreti alınması,

— Fakir - Zengin, Millet - Mezhep ayrımı yapılmadan hastaların tedavilerine çalışılması ve özellikle;

— Devlet malının ziyan edilmemesi,

— Ulu - orta... rapor verilmemesidir.

Ayrıca değinilmiş olan fakir ve kimsesizlerle bulaşıcı ve salgın hastalık konuları esasen devlet tarafından ele alınmıştır. Kurulmuş olan sağlık kurum ve örgütleri bunlar için çalışmaktadırlar.

II. Cihan savaşından sonra ırk, millet, mezhep... ayrımı yapılmadan hastalara bakılması konusunun ele alındığı bilinmektedir. Memleketimizde bu tarihten çok evvel millet, mezhep ayrımı yapılmamasına Tıp yeminimizde yer verilmesi övünülecek bir husustur. Devet malını ziyan etmemek ve aynı zamanda kişisel amaçla kullanmamak günümüz için de durulacak bir konudur. Asıl önemli olan ve Türk doktorunun kişiliğine gölge düşüren bir uygulama şekli almış bulunan rapor meselesi, herhalde yeniden ele

(*) — Değişik örnekleri ve deontolojik kurallarıyla yemin başlığını taşıyan bildirimiz uluslararası tıp kurultayının «I. Türkiye Tıbbi Deontoloji Kongresi» ne sunulmuştur.

25 — 30 Eylül 1977 tarihinde İstanbulda toplanan kurultay ise sayın Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün himayelerinde İstanbul Tıp Fakültesi tarafından, Türkiye'de Çağdaş Tıp Eğitimi uygulamasının 150. Yıldönümünün kutlanması amacıyla düzenlenmiştir.

Toplantıda, 25. Eylül, 1977 gününde Taksimdeki, (İstanbul Atatürk Kültür Merkezinde açılmıştır. Bilimsel çalışmalar ise Taksimde bulunan Sheraton ve İnter - Countimental otellerinin salonlarında sürdürülmüştür. Uluslararası karakterde olan İstanbul Tıp Kurultayına 26 milletin çok sayıda ünlü uzmanları ve öğretim üyeleri bildirilerle katılmışlardır.

Salonlar genel olarak toplantıya katılanları ve bildiri sahiplerini tatmin ve memnun edecek bir şekilde araç ve gereçleriyle donatılmış ve isteyenlere «Simültan tercüme kulaklıkları» verilmiştir. Bazı salonlarda ise bu kulaklıklardan birer adet her bir koltuğun üzerinde bulundurulmuştur.

Ayrıca İstanbul Üniversitesini tanıtan bir sergi ile çeşitli firmaların yayın, alet ve cihzlara ait sergiler açılmıştır.

alınıp üzerinde titizlikle durulması ve tıp fakülteleri antlarında yer verilmesi gereken önemli bir meselemizdir. (*)

HEKİMLİK ve HEKİMLER ÜSTÜNE

Bu kitabın diğer bölümlerinde yeminin anlamı, amacı ve genel olarak önemi anlatılmıştır. Folklorik ve tarihi nitelikte olan antlardan örnekler verilmiştir. Ayrıca diğer çeşitten antlar üzerinde durulmuştur. Eski, orta, yakın çağlara ait örneklerde tıp mensuplarının niteliklerine ne denli önem verildiği gözler önüne serilmiştir. Aynı zamanda antların metinlerinden yakınma ve yakarışların dilinden eski çağlardan beri mesleğin uygulaması gereken kural ve ahlakına pek çok değer verildiği öğrenilmektedir.

Üzerinde çok durulan hususlardan birisi'de kişilerin sağlığında zararlı olan şarlatanlık ve şarlatanların durumu olmuştur. Bu durum genel olarak tıp öğretiminde nelere yer verilip titizlik gösterileceğinin saptanmasında uyarıcı olmuştur.

Diğer taraftan eski tarihlerde Yahudi, Yunanlı, Arap. Latin soylu dört kişi tarafından kurulup XII. yüzyıllarda ün salan Salerno tıp okulunda (mezhep, milliyet) farkı gözetilmesinin tıp öğreniminin amacının belirmesinde payı büyük olmuştur. Belli öğretim süresinden sonra sınavlardan geçirilmek suretiyle hekimlere ilk defa (doktor) ünvanını verende bu tıp okulu olmuştur.

İmparator II. Frederik tabasındakilerin, hekimlerin bilgisizliği yüzünden tehlikeye maruz kalmamaları için hiç bir kimsenin halk karşısında sınavtan geçirilip salerno hocaları tarafından tastik edilmedikçe hekimlik yapamayacağı hakkında emir çıkartmış olması ilginçtir. (37)

Konumuzu ilgilendiren hususlara ve özellikle hekimlerin meslek ahlakına, diğer türden incelik ve niteliklerine eserlerinde yer veren eskiler, hekimliğin pratiğinde ketumiyetin önemini belirlemekten başka deontolojik konulara da sık sık değinmektedirler. Prof. Dr. Uzluk eski eserlerden «Archimatheus» a ait olan hekim vizitesi (Adventu Medici) den Genel Tıp Tarihi adlı eserine, belli bir fikir vereceğini düşünerek aktarmalar yapmıştır. Bu parçanın bazı kısımlarını, yararlı olacağı kanısı ile aynen alıyoruz. (37)

«... Bir hastaya çağırıldığınız zaman kendinizi Allah'a Thobias'a rehberlik eden Melaikeye emanet ediniz. Yolda giderken

sizi çağırın kimseden mülkünün olduğu kadar malumat alınız, o suretleki eğer hastanın nabzından bir şey anlamıyacak olursanız vak'a hakkındaki malumatınızla onu hayretlere düşürebilirsiniz, onun itimadını kazanırsınız. Vardığınızda hastanın itirafa bulunup bulunmadığını dostlarından sorunuz. Çünkü eğer bunun muayeneden sonra yapılmasını isterseniz onu korkutmuş olursunuz. Sonra oturunuz bir şey içiniz, lüzum görüyorsanız, o evin güzelliğini veyahut ailenin cömertliğini övünüz. Fikrini söylemekte acele etmeyiniz. Çünkü hastanın dostları kararınızı ne kadar geç öğrenirlerse size o kadar müteşekkir kalırlar. Yemeğe davet edildiğiniz vakit size göstermedikce birinci yeri almakta acele etmeyiniz. Hastanız halini sık sık öğreniniz. Yemeğin hatırı için onu ihmal etmeyiniz. Ayrılırken size gösterilen nezaketten dolayı teşekkür ediniz...»

Başka ilginç bir örnekte Ekmelüddin'e aittir. Selçuk sarayının ünlülerinden olan bu hekim 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamıştır. Aslen Nahçıvanlıdır. Melik-ül-Etiba ünvanını almıştır.. Bu unvan Osmanlı döneminin Hekim Başısı, günümüzün sağlık bakanı karşılığındadır. İşte bu değerli ve yetkili tabibte, (Mütetabip) lerin yani şarlatanların icra-i tabebet etmelerini yasaklamıştır. (38)

Hekimlikte bir ahlak kuralı haline getirilen ketumiyeete yasalarda yer verilmiştir. Konuya genel olarak önem verildiği görülmektedir. Durumu belirleyen birçok eserlerin mevcudiyeti bunu göstermektedir. Örneğin, «Nesayih-ül Vüzra V'el-Ümera» veya Kitab-ı Güldeste» yani «Devlet Adamlarına Öğütler» adlı eser gibi, Eserin yazarı defterdar Sarı Mehmet Paşadır. 1671 yılında henüz 15 yaşlarında iken defterdarlığın önemli şubelerinden olan «Ruzname-i Evvel» dairesine kâtip girmiş istidadı ve hizmetleriyle büyük mevkilere yükselmiştir.

18. yüzyıldan sonra imparatorluğumuzun gerilemesi konusuna derinden ilgi duyan, islahat fikirleri ileri süren az bulunur devlet adamlarımızdandır. Değindiğimiz gibi «sır» konusuyla ilgili olarak (S. 12) ve hak sözü söylemekten çekinmemeyi tavsiye ederek

diyoriarki; Padişahlara hizmetin en büyüğü sırrı açığa vurmamaktır. Yakınlarının sırrın mutlaka saklamak güzel ahlak örneklerindendir. Kendinin sırrlarını dahi kimseyi açmamalı, zira «Sırrını gömleğinden sakla » demişlerdir. Yine bir sözün iki dudak arasından çıkması elbetteki herkese yayılması demektir...

Erzurumlu İbrahim Hakkı'da «marifetname» adlı eserinin ikinci cildinde (S. 152, 162) şunları söylemektedir:

Vefalı ol tanınırsın. Ketum ol seviilirsin. Cömertlikle büyüklük, şükretmekle artış olur. İyilik en sert insanları yumuşatır. Acele etmeden dikkatli hareket etmek, sebepleri bulmayı kolaylaştırır. Yine İbrahim Hakkı: Üstadını tayin et zira ki denilmiştir «men allemni harfa kad seyyarani abda» yani hocana saygı göster. Zira bana bir harf öğretenin kölesi olurum denmiştir.

Ziya Gökalp, türkçülüğün esasları adlı eserinde (S. 156) biraz dolaylı olsa'da. konumuzla ilgili olarak diyor ki:

Eski türklerde mesleğe yol derlerdi. «Yolda büyüğü. soyda büyükten ileri sayarlardı.»

Bektaşilerin «Belden gelen seyid değil, elden gelen seyiddir» deyimiyle (Yoğun) yani (Mesleğin) soydan önce geldiğini göstermektedir. Bu sözleri doğrulayan örnekleri uygulamaları toplumumuzda fazlasıyla bulmak kabildir. Yeniden eskiye dönecek olursak;

Eski ve orta çağ hekim, bilgin ve filosoflarının genel olarak konumuzla ilgili güzel öğütler vermişlerdir.

Bilindiği üzere ortaçağın ünlü türk-islam hekimleri vardır. Bunlar eserlerini o dönemlerin ilim dili olan (Arapça) ile yazdıkları için Batılılarca Arap sayılmışlardır. Halbuki bunlardan Farabi, (Farabi Ettürki) demekle, Birunlu Ebu Reyhan'da (Arap ve Acem dillerini sonradan öğrendiğini, bunların ana dili olmadığını) söylemekle türklüklerini açıklayıp anlatmışlardır.

Orta çağın ünlü simalarından muallim-i sani ünvanını almış olan hekim ve filozof Farabi sağlığa, rahatsızlığa, her türden hastalığa delalet eden deliller vardır, diyor ve tıp sanatının yedi şeyi bilmekle olacağını bildiriyor. (38) (S. 84). Farabiden çok

(38) Prof. Dr. A. Süheyl Ünver. Selçuk Tababeti XI - XIV Asırlar

(38) Ord. Prof. Dr. Süheyl Ünver. Tıp Tarihi I, II S. 84 İstanbul 1943

daha evvelde hekimler ve tüm insanlar için söylenmiş özlü sözler vardır. Örneğin Hipokrat (M.Ö. 460 - 370), Aristo (M.Ö. 384 - 322) bunlardandır. (39)

Bilimsel tıbbın kurucusu Hippocrate'in Özlü sözlerinden örnekler :

- İnsanın yaradılışı yurd sevgisi ile yoğrulmuştur.
- Kötü kişiler, insanların kötülüklerini anarak devlet başkanlarına yaklaşırlar. iyi kişilerse onlara yakın oldukları zaman insanların iyiliklerinden bahsederler.
- İnsan yalnız ekmekle değil, iyi sözler ve iyi nasihatlarla da beslenir.
- Ölçsüz olan her işten kaçının
- Susan cahil cahillerin filozofudur.
- Bir hastaya ondan daha ağır hasta iken iyileşenlerden bahsedin. Onun gibi iken ölenlerden söz açmayın.
- Ölçülü, yeter nisbette yemek yiyinki sonra o sizi yemesin.
- Korku içinde olan zenginden, emniyet içindeki fakir daha hayırlıdır.
- Tokluk ve açık tabii hududları aşarsa iyi değildir.
- Yemekten mahrum olanlar asla yorulmamalıdır.
- Aletlerde son hadde vardırılmış sağlamlık hali tehlikelidir.
- Söylediklerin beğenilir şeyler değildir. Bunları halk kabul etmez, denince; sözün özümüze mutabık olması yerinde olur. Yoksa kabülü için halkla zorlanmaz, cevabını vererek sözüne devam eder.
- Bokrattan insaniyet nedir? diye soruldu Dedi ki:
- Yüksek mevki sahibi olduğu vakit tevazu göstermek, kudretli bulunduğu zaman affetmek, kendisi muhtaç olduğu zaman başkasına cömert davranmak ve yaptığı iyilikleri başa kakmamaktır.
- Her hastayı kendi yaşadığı yerden çıkan ilaçlarla tedavi edin.

... Ayağı sürüp düşen yine kalkabilir. Ama gönül kırarak sözünden ve hareketinden dönen kalkamaz.

Hipokratın günümüzde geçerli olan 24 vasiyeti:

1 — Tıp öğrenimine genç yaşta başlamalı.

2 — Hekim orta boylu ve vücut temizliğine dikkatli olmalıdır.

3 — Güzel ahlâk sahibi olmalı

4 — Sözü doğru olmalı.

5 — Yalancı olmadığı yetmez, yalancılarla da ilişkisi olmalıdır.

6 — Hekim rezillerle düşüp kalkmaz, aksi halde hastalar ona güvenip. açılmazlar, sırlarını vermezler.

7 — Hekim hastanın yanında lüzumu kadar kalmalı ve fazla kalmamağa dikkat etmelidir. Ayrıca lüzumsuz merhamet göstermek, acı ilâç vermek veya hastanın canını yakmak gibi endişeler ona gerekli müdahalelerden alakoymamalıdır.

8 — Hekim tatlı sözlü olmalıdır.

9 — Kazanç ve paraya çok düşkün olmamalıdır.

10 — Sarhoş olmak gibi halkın hoş görmediği davranışlarından kaçınmalıdır.

11 — Çağrıldığı hastaya söz verdiği zamanda gitmelidir.

12 — Hasta yanında otururken muaşeret kaidelerine uymalıdır.

13 — Kendisine açıklanan sırları saklamak konusunda özen göstermelidir.

14 — Verdiği ilâcı kendisi hazırlamamalıdır.

15 — Hastaya çağrılmadan bir daha gitmemelidir.

16 — Yeni eserleri ve ameliyat tekniğini yakından takip etmelidir.

17 — İyi fikir sahibi olmadan yeni çıkmış ilâçları yazmamalıdır.

18 — Kendi geçim ve idaresinde kimseye muhtaç olmamalıdır.

- 19 — Çocuk düşürtmemeli ve kimseye zehir vermemelidir.
- 20 — Kimseye aşağılayıcı gözle bakmamalıdır.
- 21 — Konsüitrastyonda dürüst davranmalıdır.
- 22 — Fena insanlarla düşüp kalkmamalıdır.
- 23 — Bencil davranmamalıdır.
- 24 — Yapacağı işleri ve kararlarını sonuç almadan önce açıklamamalıdır.

Hekim ve Filozof Aristo'nun (M.Ö. 384 - 322)
Tavsiyelerinden Örnekler:

- Sırrını sakla,
- Az söyle.
- Önce düşün, sonra söyle,
- Kimseyi çekiştirme,
- Fakirlere hakaret etme,
- Büyüklere saygı göster,
- Kavgalı yerden nefret eyle,
- Düşmanlığı geçmiş olana itimad eyleme,
- Bilmediğin insana yakın olma.
 - Olmayan bir şey için huzurunu kaçırma.
- Allahın musibetine sevinme,
- Musibete sabreyle,
 - Mütevazi ol,
- Talihin el vermekle mağrur olma,
- Sırrını çocuğa, kadına ve divaneye açıklama,

Ortaçağın büyük değeri İbni Sina'dan
Özlü Sözler :

Meşhur islam hekim ve filozofu Buharalı İbni Sina'dan tıbbi olsun veya olmasın yazma kitaplarımızın ekseriya başlarındaki boş yerlerine alınmış olan anlamlı sözleri vardır. Bunlar genellikle A-

rapçadır. Sayın Ünver hocamız bunarı buldukça toplayıp tercüme ettirmiştir. Birkaç örnek sunuyoruz.

— Hey uyuyanlar. Kıyamet koptu. Uykudan uyanın, kendinizi haramdan çekin,

— Saçların süt gibi beyaz olunca şarabı iki elden bırak. çünkü bir kimse bardakta süt ile şarabı beraber bulundurmaz.

— Sözün iyisi kısalığındadır.

— Yemekten sonra nefisle yapılan, azapların en şiddetlisidir.

— Yiyince az ye, yemekten sonra biraz yürü, çünkü şifa huzurdur.

— Benim gibi birisinin küfrü saçma kabilinden ve kolay olmaz Benim imanımdan daha kuvvetli bir iman yoktur. Zamanede benim gibi bir adam olur da, o kâfir bulunursa bütün kâinatta tek bir müslüman bile yoktur.

İBNİ SİNA (M. 980 - 1030)

Buharalı (Belh) dır. Abdullahın yıldızdan doğma oğludur.

Yalnız tıp ilminde değil felsefe, mantık, tabiiye, heyet, riaziye, de söz sahibi olan çok yönlü bir bilgidir.

Basılmış ve basılmamış eserlerinin sayısının 223'ü bulunduğu ve (El-kanun) adlı eserin bunları en önemlisi olduğu bildirilmektedir. Bu eser çeşitli tarihlerde Latince, İbranice, İngilizce, Fransızca, Almanca dillerine çevrilmiş ve uzun yıllar batı tıp okullarının programlarında yer almıştır.

İbni Sinanın Ruh Kasidesinin Tercümesi :

— Sırrını herkesten sakın ve daima kuşkulu ol. Çünkü akıllı olmak demek kuşkulu olmak demektir. Eğer sen sırrını saklarsan senin esirin olur, onu farşedersen onun esiri olursun.

— İnsanın ruhu kandil, ilim onun aydınlığı ve ilahi hikmette ondaki zeytin yağı gibidir.

— Her kim olaylardan ibret alırsın, başı sert ata benzeyen felek ona ram olur.

— Her insanın sevinmeye ve mahzun olmağa kudreti vardır. Fakat insanların bazısı feraha, bazısı da halnız hüzne müsteittir. (*)

Yine İbni Sina'dan: (40)

— Dünyanın haracını kendisi alan padişah benden daha bah-tiyar ve hiç bir kişi benden mesud değildir. Fakat siz bu zevki bilemezsiniz. Dünya hırsı peşinde olanların gözleri bunu seçemez. Onlar tek gözlüdür.

— Ruhunun yüzünü kendisinin mensup olduğu kudsi âleme çe-vir.

— Zaman bir ağızsa ben onun diliyim.

— İhtiyarlığın rengi benim sakallarımın yanında bir beyaz ihti-yar alametidir ki bana yolsuz hareketler ve kötü işler yapmağa meydan kalmadığını bildirir.

— Her işte ihtiyatı elden bırakıp, düşünüp taşınmadan bir işe başlayan kimselerin pişman olmaları tabiidir.

— Tababet hem bir ilim, hem de bir sanattır. Bir tabibi hazık hem alim ve hem de mümaris olmalıdır. Bu ikisi olmayınca her daim müşkülata rastlanır. Tıp sanatı bir tetabbubdan ibaret kalır. Gerek tababet olsun ve gerek ilim ve fen şubelerinden herhangi biri olsun ilmi, ameli, nazari ve tecrübi olarak müştereken te-rakki etmeli... Malumatı umumiye nisbetinde mütalaatı fikriye sahibi olunmalı. Bir hastalığın mahiyeti hakkında ariz amik dü-şünmeli Ondan sonra tedavisine bakmalı ki semere bahsolsun.

— Çok defa batıdan seratan (Kanser) olup hafi (gizli) olur ve ana salih oldurki ol seratan tahrik olunmaya. Zira tahrik olunur-sa helaki müeddi olur ve eğer mualece olunmayıp terko!ursa müd-detü afet tavile olur.

— Cüzam iletü saridir. Teaddi eder ve hem irs ile dahi intikal eder. Bazı kerre mizacı nutfe hasebile olan veled meczum olur.

— Hoş koku ruhu daha çok besler. Tatlı ise bedeni daha çok gı-dalandırır deva eğer daha tatlı daha güzel kokulu ise daha faydeli

(40) Ord. Prof. Dr. Süeyl Ünver. Tıp Tarihi, I, II S, 93 Ahmet İhsan Ba-sımevi İstanbul, 1943

(*) Ord. Prof. Dr. A. Sümmer Tıp Tarihi Yıllığı S. 114-115

olur. Çünkü karacierdeki ve sair azadaki kuvvei cazibe onları da-
ha ziyade kabul eder.

— Bukrat hekim ne güzel demiştir. İlaç hem temizler, hem fena-
lık yapar.

— Her hastalığı yapan bir kurttur. Ne yazıkki anı görecektir eli-
mizde alet yoktur. Temizlik bu gibi kurtlardan ileri gelen hastalık-
ların önüne alır.

— Günde bir defa kuvvetli yemek ye. Yemek hazmolmazdan ev-
vel yemek yemekten sakın.

— Meniyi vücudunda iyi hıfzet. Zira o hayat suyudur.

— Bütün hastalıkların aslı yenilen ve içilen şeylerdir. Bunlardan
neşet eden hastalıkların teşhisinde ve hastalıkların nevilerini
tayinde ilk elde edilecek delil bu yenilen ve içilen şeylerin kendi-
leridir.

— Cinsi münasebetde ileri gitmeyesin. Bu hususta ileri gitmemek
sıhhat binasının temelidir.

— Yemek ile tamamilen karnını doyurmadan önce yemekten elini
çek. İştaha ile yenilen az yemek ve iştahsız yenilen çok yemekten
seni müstagni kılar.

— Oğulcuğum benim tavsiyemi dinle. onunla amel et. Çünkü tıbb
benim kati sözümle kuvvet almıştır.

— Eğer tozlar ve dumanlar olmasaydı, beni adem bin sene yaşardı.

— Eğer malını muhafaza edip saklarsan o başkalarınınındır.
Ondan sarfettiğin senindir.

— Benim gibi bir adamı tekfir etmek kolay değildir. Çünkü benim
imanım gibi bir iman kimsede yoktur. Bu asırda benim gibi tek
bir insan bulunsun, o da kâfir olsun; o halde dünya yüzünde bir
mümün yok demektir.

— Dişlerin çiğnemekten aciz kaldığı yemeği sakın yeme. Çünkü
bu yemeklerin en muzurudur.

— Perhiz hastalığının defî hususunda tabiatın muini ve alamu
emrazdan insanı kurtaran bir halaskârdır.

Ebu Bekir Zekeriya Razi (M. 854 - 932)

Horasan (Rey)lıdır. İslam tıbbının en büyük üstadlarındandır. Önce aklı ilimlere heves etmiş sonra Edebiyat, Kimya ve Kozmografiya, filozofi ile uğraşmıştır. Daha sonrada tıp tahsil etmiştir.

Bağdattaki ünlü Adudi hastahanesinde sayılır bir hekim olarak çalışmıştır. Leiden kütüphanesinde bulunan bir risalesinden eserlerinin sayısının 184 olduğu ve bunlardan 50 sinin tıbbıa ait bulunduğu görülüyor. Tıbbıa ait eserlerinin en ünlüsude (Çiçek ve Kızamık) hastalıklarına ait olanıdır. Bu eser M. 1049'da İngilizceye çevrilmiş ve tıp klasikleri arasında yer almıştır. Önemini 18. yüzyıla kadar sürdürmüştür.

Samanoğulları hükümdarı Emir Mansur'a itaaf ettiği (Kitab-ül-Tıb-ül Mansuri) adlı olanı ile 36 ciltten oluşan El havi adlı olanı diğer önemli eserlerindendir.

Ebubekir Zekeriye Razi (854-932) den Örnekler :

- Tecrübe hekimden daha kıymetlidir.
- Gıdalarla mualeceye muktedir olduğun müddetçe devalarla mualece etme. Müfred bir deva ile mualeceye muktedir olduğun müddetçe mürekkeb deva kullanma.
- İletin ibtidasında kuvveti iskat etmiyecek şeyle mualece et.
- Hamur mayanın girmesi ile ekşidiği gibi hastalık tohumları da insanın gövdesine girmekle insan hastalanır. (Çiçek ve kızamık eserinde söylemiştir.)
- Hekim âlim ,hasta hekimine muti, yani söz tutar olunca hastalık az müddet devam eder.
- Hasta marazını hissedince hemen hekime koşmalıdır ki zamanla kuvvetinden kaybetmesin.
- Birçok hekimlere baş vuranlar birçok hata yaparlar.
- Kitablarda yazılı bütün malumat, aklı başında bir hekimin tecrübesi kadar değerli değildir.
- Zehirler üçdür: Mağmun et, bozulmuş süt, kokmuş balık.

Ebu Nasr Farabi (870-950) :

Ortaçağın ünlülerindendir. Razi için, Prof Dr. A. Süheyl Ünver tıp tarihi, I, II eserinde (S. 82 — 85) bu büyük bilginin şarla-

tanlıktan nefret ettiğini bildiriyor. Aynı zamanda tıbbi deontolojiye önem verdiğinden ötürü «İslam Tıbbının hipokratı» gibi telakki edilmesi gerektiğini söylüyor. Ayrıca kıymetli eserlerinde tababetin ahlaki yanlarına çok değer vermesinden dolayı dikkate şayan bir hekim olduğunu bildiriyor. Tababetin ahlaki prensipleri üzerinde durduğuna ve bunların gereğini yaptığina değiniyor. Razinin çok anlamı sözlerinden derlenmiş olan bir kısmını vermek isteriz.

— Tababet, hakikate mutabık ve vakıaya muvafık doğru ve sahih esaslara istinad eden ameli bir sanattır ki bu sanatla ve bu sınaata ait işler ile insanın bütün bedeninin ve birer birer uzuvlarının sıhhati elde edilir... Tababet sınaatında maksud: Mevzu' da mevcut olmıyan bir takım keyfiyetler ve arazları elde etmek için mevzu üzerinde böyle faaliyeti muktazidir... Tıbbın ve ameli sınaatdan pekçoğunun işleri aletler ile olur. Tıbbın aletleri ilaçlar, gıdalar, hacamat vesaire gibi kanalmağa mahsus aletleer ve bunların maadası şeylerdir. Tıp sıhate ve maraza ve her bir nevi hastalığa delalet eden delillere muhtaç olur. Tıp sınaatı yedi şeyi bilmekle olur:

1 — İnsan azasını uzuv uzuv bilmekle,

2 — Sıhhatin nevilerini nev'en nev'a bilmekle,

3 — Hastalığın nevilerini nev'en neva'a bilmekle ve her bir nev'e tabi olan arazı ve her bir bedende o arazların izale edilmesini bilmekle,

4 — Sıhhatin ve hastalığın nevileri arazlar ve sebeblerinden sıhhat ve maraz üzerinde delalet eden deliller bulmak veyahud bir hastalıkla diğer hastalığın arazını ayıran deliller veyahud o hastalığın batını uzuvlardan hangisinde olduğunu ayıran delilleri ve delillerin hangi bedenlerde kullanılabileceğini bulmakla.

5 — Gıdaları, müfred ve mürekkeb devaları tıbbi işler kendileri ile husule gelen aletler ve her bir yerinde kullanılması mümkün olan aletlerin kullanılmasını bilmekle,

6 — Yapılan işlenilen ol bir (kavanini e'fal) bilmelidir ki onunla, o konuları her bir beden ve her bir uzuvdan istimal ile uzuvların sıhhatli olduğu gibi muhafaza olunsun.

7 — Yapılan ve işlenilen ol bir (kavanini ef'al) bilinmelidir ki o kanunarı kullanmakla hastalanan beden ve uzuvların sıhhati istirdad ve iade edebilsin.

Ord. Prof. Dr. A. Sünver ilave ediyor:

Görülüyor ki bu bizim âlim ve yüksek bir filozof ve mantıkça olan Farabimiz aynı zaman tabipdir. (Uyun-ul enbi fî tabakat-ul etibba) eserinde İbni Ebi Usaybia Farabiden ve eserlerinden ve filozofi yolundan esaslı bir suretde bahseder. (41)

Birunlu Ebu Reyhan (M. 979 - 1048)

Harzemin yetiştirdiği ünlü hekim ve bilginlerdendir. Sadece hekim değil aynı zamanda filozof, matematikçi, astronom, coğrafyacı, tarihçi ansiklopedist olan bir bilginidir. İbni Sinanın çağdaşısıdır. Kitabı Saydale, kitabı camii muhtasar, kanunu Sagir fi tıbbı adlı ve daha başka eserleri vardır.

Kitab-ı seydale fittıp adlı eserinde günümüzün anlayışına benzer şekilde farmakölojinin esaslarına değinmiş ve çok isabetli bilgiler vermiştir. Günümüzden 900 yıl evvel verilmiş olan bu bilgiler ve yapılan tasnifler gerçekten dikkate şayandır. Prof. Dr. A. Süheyl Ünverin tıp tarihi I, II adlı eserinde yer verilmiş olan Ebu reyhana ait sözlerden örnekler. (S. 86).

— Yanında delil ve burhanları bulunan sözler devamlı suretde insanın hafızasında kalırlar ve bunlar çarçabuk hafızaya geçerler.

— Devaların tesirleri görülmek için bunların hazakautile beraber dikkat ve teenni ile hareket eden bir tabib tarafından tertib ve ihzar edilmeleri şartdır. Çünkü bunların gıdalarla zehirler arası muhtelif dereceleri vardır.

— Saydile sanatı eczacılardan ziyade tabibin mesaisini beklemektedir. Bu dalda çalışacak eczacılar değil, tabiblerdir. İlim ve tecrübe kanaatları ile onları bu sanatları yükseltmeli ve yüksettikten sonra eczacıların emin ve muktedir olanlarına bunu teslim etmeleri gerektir.

(41) Prof. Dr. A. S. Ünver Tıp Tarihi I, II S 84 - 85 Ahmet ihsan basımevi İst. 1943

Semerkantda doğmuştur. Büyük Selçuklu imparatorluğu zamanında yaşamıştır. Tıp ilmi ve meşhur hekimlerin mahareti (Çahar makale) adlı eserin sahibi olan Nizami Aruzî'nin aynı zamanda astronom, tarihçi ve şair bir hekim olduğu bildirilmektedir.

XII. Yüzyıl'ın Ünlü Hekimlerinden Nizam-i Aruzî Tıp İlmi ve Meşhur Hekimler Mahareti adlı eserinde (S. 11) şunlar okunuyor:

— Tabib'in huyu yumuşak, nefse hakim. hadsı (sezişi) cey-yit olması lâzımdır. Ve hads, doğru reylerde nefse mahsus bir harekettir. Yani malumdan meçhula sür'atî intikaldır.

— Eğer bir tabib, kanunun mücelledi evvelini bilir ve yaşı da kırkı geçerse ehli itimâd olur.

— İnsanın şerefini tanımayan tabib, yumuşak huylu olmaz.

— Bu dereceyi hasıl ederse bile tecrübe sahibi üstadların tasnif ettikleri Mehmûd Bin Zekerîyanın (Tuhmetül Mülûkî) ve İbnî Mendüeyî İsfahânî'nin (Kifayesi), Ebu Ali (Sina)'nın (Tedarik'i) (Envaül Hataî Fittedbiril Tıbbî) ve Seyid İsmail Cürcanî'nin (Yadigârî) gibi küçük kitaplardan birini daima beraberinde bulundurması lazımdır.

— Kitabın 41. sayfasında yer alan Deontolojik Esaslar başlıklı yazının bir paragrafının sonunda şu kanı ileri sürülmektedir:

«Deontoloji yalnız ahlâk noktasından değil ciddi malumata sahip olunması ve fennin bütün yeniliklerine vakıf olunmasının vicdanı esaslardan madut olduğunu bize gösteriyor.»

— Bu sözler bize. Prof. Dr. Uzluğ'un Genel Tıp Tarihi adlı eserinin XVI. sayfasında yer alan Mevlâna'nın şu beyitini hatırlatmaktadır:

Çün kaza ayed tabib ebleh şevd
Van deva der nefhem gumreh şevd

Yapılan tercümesiyle; bu mısralarıyla Mevlâna; (Aksilik olunca, hekime ahmaklık gelir, ilâçtan yapacağı tesirin zıddını hasıl eder) demektedir.

Doğunun yetiştirdiği büyük düşünür ve şair Mevlananın söyledikleri vardır. (Yeni Meclis Vaazları) adlı eserinde Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk'un günümüzün diline çevirdiği kıymetli sözler (42) ö Prof. Dr. A. Süheyl Ünver eserine alınmıştır. Aynen aktarıyoruz :

— Hekim hastanın inlemesinde gördüğü, o gönül hastasıdır. Vücudu afiyettedir, ama o gönüle tutulmuştur.

— Yüz binlerce «Calinos»un yüz binlerce hekimlik hüneri vardır. İsanın ve nefesinin yanında batıl oldu.

— Her cinsin zevki kendi cinsiyledir. Bak cüz'ün zevki kendi küllünden olur.

— Su ve ekmek bizim cinsimiz değil iken, bizim cinsimizden oluverdi ve vücudumuzu besledi. Kuvvetimizi arttırdı.

— Su ve ekmeğin sureta bizimle cinsiyeti yoktur, ama sonucu bakımından onu cinsimiz bil.

— Peygamber «Şakacıktan hastalanış» gerçekten hastalık getirir ve o adam nihayet mum gibi söner gider, dedi.

— Cebir ne demektir? Kırık sarmak yakuh kopmuş damarı bağlamak.

— Şu halde gizli olan şeyleri zıddı ile meydana çıkar. Hakkın zıddı olmadığından gizlidir.

— Ekmek sofrada durduğu müddetçe cansız, fakat insan vücudunda neşeli ruh kesilir.

— Sofranın ortasında duran o ekmeğin can olması imkânsızdır. Fakat can, selsebil suyu ile o olmayacak şeyi yapar, ekmeği ruh haline getirir.

— Sirke ciğere girmek için yol arıyorsa «Şekerle karışta Serküncebin ol'de,

— Sürme taşı «döğülüp» gözlere çekilince iyi görmeye sebep oldu. gözü kesildi.

— Biz arı gibiyiz. Tanrı bedenleri balmumu gibi, ev ev yapmıştır.

— Koku göze ilaçtır. Nurunu artırır. Yakub'un gözü, bir kokudan açıldı. Kötü koku. gözü karartır. Yusuf'un kokusu ise göze nur verir.

— Perhizler ilaçların başıdır. Düşüncelerden perhiz et de can kuvvetini gör. «Mesneviden»

— Sabır sevincin anahtarıdır.

— İçinden gelmeyenlere dışarıdan verilen nasihatın faydası yoktur.

Canı para ile satın almadığın için kıymetini bilmiyorsun. Çünkü Hindli ucuz şeyin kıymetini anlamaz

— Hekimin kimse tabibin kıymetini bilemez.

— İlaç derdi olana verilir.

— Hasta olmayan kimse, yalnız duymakla ilacın kadrini bilemez.

— Ağırmayan gözün ilaca ihtiyacı yoktur.

— Haris olanlar olmayanlardan az yaşar ve fani hayat suyundan fazla alıp yeşeren dallarda acele sararıp solar.

KISA BAHİSLER :

Prof. Dr. Süheyl Ünverin «Tıbbi deondoloji dersleri kısa bahisler» adlı kitabında (S II) yer verdikleri ve Abbas vesim efendinin Düsturu Vesim Fıttıb-ül Cedid ve hekim Hayrullah efendinin (Makalatı tıbbiye) tezi sonunda şerh ettikleri bildirilen özlü sözlerden örnekler :

- 1 --- Genç yaşta tıp tahsiline başlamak,
- 2 — Ortaboyda olmak ve vücut temizliğine itina etmek ,
- 3 --- Güzel ahlak sahibi olmak,
- 4 --- Sözüne doğru olmak,
- 5 --- Yalancı olmayıp yalancılarla temas etmemek,
- 6 — Rezillerle düşüp kalkmamak.
- 7 — Hastanın yanında çok kalmamak ve hastaya merhametle acı ilaç vermekten çekinmemek,
- 8 — Sözünde tatlılık ve istişâresinde doğruluktan ayrılmamak,
- 9 — Haris olmamak ve parayı çok sevmemek,
- 10 — Halk nazarında fena işlerden çekinmek ve sarhoş olmamak,
- 11 — Hastaya çağrıldığında zamanında gitmek,
- 12 — Hastanın yanına girerken ve otururken edebe riayetkâr olmak,
- 13 — Sır saklamakta sıkı olmak,
- 14 — Yazdığı ilacı kendi hazırlamamak,
- 15 — Hastanın yanına tekrar çağrılınca kadar gitmemek.

- 16 — Ameliyat ve yeni eserleri takip etmek,
- 17 — Yeni ilaçları kendi kanaatı olmayınca vermemek.
- 18 — Hekim kendi umurunda kimseye muhtaç olmamak,
- 19 — Çocuk düşürme ve zehirlenme yapmamak,
- 20 — Aşağı gözüyle daima nasihatlarda bulunmak,
- 21 — Müşaverei tıbbiyede insaniyet ve hakkaniyet üzerine olmak,
- 22 — Fena insanlarla beraber bulunmamak,
- 23 — Hodpesend ve hodbin olmamak,
- 24 — Arkadaşlarıyla münasebetinde kendi eserini yapmadan önce söylememek,

Paracelsus (1490 - 1541) :

Para Celsus için tıbbın (Lutherie)'i diyenler ve Garrison gibi XVI. yüzyılın orijinal düşünürü diye övenler vardır. A. Vesalus ve Harvey'den aşağı görenler'de mevcuttur.

Para Celsusa terakki için geçmiş ile alakanın kökünden kesilmesini söylemiş ve bunun için de dersine Cations ile İbni Sina'nın kitaplarını yakarak yani eskiyi boykot ederek başlamıştır. İşte bu hekim;

— İyi ettiğim hastalar müstesna kimseye yaranamadım diyor. Tababetin dört direğe dayandığını ileri sürüyor ve bunların:

- 1 — Felsefe
- 2 — Astronomi
- 3 — Alchimie
- 4 — Fazilet olduğunu bildiriyor. (10)

Paracelsus'e göre bunlardan:

Felsefe, tababetin kapısı idi. Başka yollardan girenler hırsız yahut cânî idiler. Astonomi esasdı, hakiki tedavinin yolu göklerde idi. Hastalıklar için gerekli ilaçları hazırlamak hususunda Alşimiye büyük ihtiyaç vardır. Fazilet ise bunlar arasında her şeyden daha mühim, ilahi gidişin, oluşun anlaşılmasında lüzumlu olmasına rağmen o pek az hekime nasip oluyordu.

— Paracelsus, teorilerin aksine olan görgü üzerinde ısrar göstermesi itibariyle Hippocrat'ın gerçek terviç edicisi olduğunu anlatıyor, felsefe direğiyle tab'i olayları kastediyordu.

(10) Prof. Dr. F. N. Uzluk, Genel Tıp Tarihi, S 130 Güzel Set Matbaası 1958

- 4.cü direk olan fazilete gelince, bu hepsinden kudretli bir tedavi faktörü idi. Hekimde Alah korkusu olmalıdır, çünkü hekimlik olayların toplanmasından daha başka bir şeydi. Tedavinin manevi bir tarafı vardı ve Leylek nasıl görünmez korkusunu husule getiriyorsa, göze görünmez cisimde öylece kurtarıcı tesiri gönderir.» O böyle bir etkinin şerden saklı kalmasını ancak Tanrıya olan imanla kabildir diyordu.

İşte bu İsviçreli kimyacı hekim Paracelsus'e göre tababın kesin olarak, uzun bir tecrübeden ibarettir. Bunun için tabibin bütün çalışmaları tecrübeye dayanmalıdır. İyi, yararlı ve gerçek olan herşeyi tecrübe buldurur.

İlim tecrübedir. İlim, tecrübenin doğurucusudur. İlmsiz hiçbirşey sağlam olamaz. Bunları söyleyen Paracelsus «tabibin kütüphanesi cihandır» demektedir.

Şu hallerde tabiplerin günah işlemiş sayılacaklarına yani tıp kurallarına aykırı bir davranışta bulunmuş olacaklarına değiniyor.

- Çok söylemek,
- Gerçeği söylemeleri istenildiği vakit onu söylemekten çekinmemek,
- Pronosdığı şüpheli hallerde, hastanın durumunu meslektaşları ile iftışareden çekinmemek.
- Aldandığını göstermemek için görüşünü değiştirmemek.
- Hafif hastalıkları hastaya tehlikeli göstermek.
- Hiç görmediği hastaları mektupla tedavi etmek,
- Hasta, hekimin tavsiyelerini takip etmese bile hastayı bırakmamak
- Hastalığı uzatmak,
- En yararlı ilacı vermemek,
- Sanatın kurallarına uymamak,
- Bilgisini arttırmaya çalışmamak.
- Hastalarını ihmal etmek.
- Yanlış bir doktrin izlemek.
- Hastalığı anlamadan evvel ilaç vermek.
- Henüz denenmemiş yeni ilaçları vermek.
- Etkili olmayan bir ilacı değiştirmemek.
- Çocuk düşürmek yahut batıl itikatlara göre ilaç vermek.
- Kendi kendisini tedavi etmek.

Ambroise Paré (1510-1590) (*)

Fıtık ameliyatı sırasında kastrasyonu yasak etmiş, frenginin anevrizma yaptığı görüşünü ortaya atmış ve pensler icat etmiş, dört krala hekimlik yapmış ünlü bir simadır. Cerrahlar için diyor ki:

— Para için cerrah olan bir kimse hiçbir şey yapamaz,

— Tecrübe olmadıkça sadece bilgi, cerraha itimat teltik etmez

— Belirtiler, kötü akibeti gösterebilir bile, hastaya daima ümit vermek akıllıca bir iştir.

Hernan Boerhaawe (1668-1738) (*)

Tıpta klinik usulünü kuran, otopsisiz hekimlik olamayacağını söyleyen bu Leydenli hekim bütün dünyaca meşhur olmuştur.

— Rus Çarı Deli Petro'yu kabul etmek için bir gece bekletmiştir,

— Calinos tıbbına hücum etmiştir.

— Anatomi, fizyolojik, patoloji ve kimya'nın tıpta uygulanmasını baş iş saymıştır. Aforizmaları vardır.

Philippe Ricord (1880-1889) (**)

Bu ünlü Fransız hekiminin bel soğukluğu hakkında iki aforizması pek ilginçtir.

— Dünyada tedavi edemediğim bilenorajiklerin azabı ahırette beni rahatsız edecektir,

— Bel soğukluğu olmasa idi kadın hastalığı % 50 azalırdı.

Claude Bernarde (1813-1878)

Bu büyük Fransız hekimi sistemler ile doktrinlere yer olmadığını söyleyerek diyor ki:

— Sistemler tabiatla değil, insanların zihninde bulunur.

(*) Doktor Galip Ata, Tıp Tarihi S. 180 - 183, 196

(*) Prof. Dr. Feridun Nafiz Uzluk, Genel Tıp Tarihi Sayfa 119,

(**) A.ek. Sayfa 300 — 307,

(***) A.ek. Sayfa 265

Bildiğimiz şeyler, bilmediklerimizi öğrenmemize engel olabilir.

Tecrübe konusunda diyor ki:

— Tecrübeden evvel ve sonra lüzumlu olan muhayyilenin bizzat tecrübede yeri yoktur. İnsan laboratuvara girerken, parde-süsü gibi muhayyilesini de vestiyere bırakmalı ve çıkarken tekrar almalıdır.

— Teknik mahareti büyük idi. Herhalde bu durumdan esinlenerek demektedir ki:

— Elsiz kafa hiç bir işe yaramaz.

Lister (**) (1827-1912)

Antisepsi sisteminin büyük simalarındandır. Bu sistemi 1865 te ilk defa kullanan Lister olmuştur. Çocuklukla kullandığı iki aforizması şunlardır:

— Başarı, teferruat üzerinde sarfedilen dikkata bağlıdır,

— Hekimlikte yalnız bir kaide vardır: Kendinisini hastanın yerine koymak

William Ozler (1874 -) (***)

Kanada'da doğmuş Philadelphia, Baltimure, Oxford'da hocalık yapmıştır. 25 yaşında hoca olarak Mc. Cill'da kürsüye çıktığı zaman kendisine bebek profesör diye ad takılmıştır. Bu ünlü hekimin yazılarında bazı aforizmalara rastlanılmaktadır:

— Bir hekimin ilim kadar kültüre de ihtiyacı vardır,

— Hekim, Harvey'in ilmini Sydenham'ın sanatını kazanabilir.

Fakat böyle olmasına rağmen hayatta o kadar çok ince vasıflarından mahrum olabilir.

— O hekimin bütün çağlar boyunca Priest, philosophe, hekim olduğuna işaret ediyor.

(**) A.e.k. Sayfa 265.

(***) A.e.k. S 329 — 330

(****) A.e.k. S 203

Bizzat Ozler'in de üç sıfatı kendisinde topladığı bildiriliyor:

İyimserlik taşımak,

— İtidal sahibi olup, her ahvelde soğuk kanlılığı muhafaza etmek,

— Hoşgörü sahibi olmak.

Diğerleri Diyorlar ki :

«XVIII. yüzyılda Voltarie, Diderot. J.J. Rousseau gibi edebiyat ve felsefede şöhret almış kişi altında, ilmi de ihmal etmeyerek. Diderot ve L'Alembert'in başkanlığı altında yayınlanan «Encyclopedie, Dictionnaire raisonne des Sciences, des Arts et des Metiers'e katılmış ve yardım etmişlerdir. Bu büyük eser, gerçi ilimde bir birlik kurmaya doğru atılmış ilk büyük adım olarak nitelendirilmişse de eserin ilmi ve felsefi bir birliğe doğru gitmekte tamamiyle başarı kazandığı iddia olunamaz. Mesela bazı makalelerde açıktan açığa dindarca bir eda görülürken, ötekilerde ya deiste ve büsbütün Tanrı inkârcısı, etheiste bir ifade vardır. Fakat her ne olursa olsun hepsi şu noktada birleşiyorlardı ki, düşüncenin, vicdanının ve kâlemin bağımsız olması ilmin ilerlemesi için elzemdir ve sosyal ilerlemeyi sağlayacak tek vasıta ilimdir». (****)

İBNİ ŞERİF'TEN;

XV. yüzyılda İbni Şerif, yadigâr adlı eserinde diyor ki : (*)

«Tabip kim hasta katına (yanına) gele, ondan sonra kim diyane ve emanet şartlarını ve insaniyet şartını, şefkati yerine getirmiş ola ve gözünü ve kulağını ve elini, dilini cemi' (tüm) yaramazlıklardan saklamış olan. Evvel gerekir kim hastalığın nev'ini ve anın hakikatını bile ve ol günün ve geçmiş günün ahvalini sora ve bilekin hastanın kuvveti dünkü gün gibi midir. Veya: eksik midir veya artıkmıdır? Ve ertesi gün hasta halini sora, göre eğer üç gün bir düziye olursa tabip sonra nitekim hastalık nihayetine erişmiş» ve eğer her gün artacak olursa tabip idekim maraz tazayüddedir (artıyor) ve eğer her gün eksilirse hastalık inhitatta (azalmakta) olur. Pâyane (sona) yetmiş ola.»

HEKİMHACI PAŞA'YA GÖRE TABİP ;

Bunun gibi Anadolunun İbni Sina'sı denmeğe layık bilgin hekimimiz Hacı Paşa (1334 - 1424) de Şifâ al-Eskam eserinin sonunda diyor ki:

(*) — Tıbbi Deontoloji Dersleri. Cilt: I Kitabevi 32 sayfa.

«Her hekim dinine saygılı olmalı. Sözü doğru, gönlü cömert ahlâkı güzel, kalbi merhametli olmalı. Sevap ve iyilik kazanmak istemeli. Hür insanların, cariyeye ve kölelerin özel hayatlarına girmemeli. Ruhu sakin olmalı. Ne verilirse kanaat etmeli. Yiyecek ve içecekte ifrata varmamalı. Gördüğü ayıpları kendi sırları gibi saklamalı. İyi kokulu, temiz elbiseli, güler yüzlü, tatlı dilli olmalı. İçki içerse bile içtiğini belli etmemeli. Sıkıntı ve ızdırab zamanında hastasından fazla para istememeli. Hekim malının azlığı ve ailesinin kalabalıklığı sebebiyle zarurette ve bir ücret istemek zorunda ise en güzel kelime ve en hoş sözlerle bunu dolaylı yoldan istemeli dir.

Hastaya çağırın ister esir, ister fakir, ister zengin, ister yoksul olsun istediğini yerine getirmelidir.

Eğer hastanın yanına gidip gözü ile görmesi mümkün olmazsa çağırının suallerine cevap vermekle gönlünü hoş etmeğe çalışmalıdır.

Cahil ve adi insanlarla düşüp kalkmamalı, söz ve davranışlarıyla din adamlarıyla çatışmamağa çalışmalıdır. Kesin olarak fahlan yaşar veya ölür dememeli.

Hastalığın süresi için de kesin bir zaman tayin etmemeli.

Bir hastanın bakımında kusuru ile hastanın ölümüne sebep olmamalı kendi şahsı ve hayatı için nasıl özen isterse başkalarına da öyle özen göstermelidir.

Halktan halini soran herkese iyi şeyler söylemelidir. Söylediği ve yazdığı şeylerde şüphe ve karşıliktan sakınmalıdır. Başarı Allah'tandır.

Sakın bu kitabı ehlinde esirgeme ve yersiz olarak kullanma Zira cahillere bir bilgi veren onu zayı eder, hak sahiplerine vermeyende, zulüm yapmış olur. Doğruluğa yol gösteren Tanrı'dır. Başlangıç ondandır, dönülmeyecek son da gene odur.»

Hekim Hacıpaşanın tıbbıa dair eserlerinin başında Aydın Beyi Aydınoglu Fahrettin İsa Bey adına 1381 de yazdığı (Şifa-ül-eskam ve Deva'ül alem) adındaki arapça eserinin geldiği bildiriliyor. Diğer bir eserinin de (Kitab ül tâlim) olduğu hatırlatılıyor. Bunun başında İbni Sina, Hipokrat, Collinos'un adlarını verdiği gibi zamanın diğer bir çok hekimlerinden de yararlandığını söylüyor.

Kitabı «Vasiyye» başlıklı bir bahis ilave olunmuştur. Burada hekimin kıyafetinin intizamından ve hastaya muamelerinden, sanat icrası esasında riayet edilmeleri lazım gelen bazı ahlâkî hususlardan bahsedilmektedir. (*)

Tabip Şerafettin Sabuncuoğlu (XV. yy) (*)**

Tabip Sabuncuoğlu'nun deontolojik öğütleri arasında şunları okuyor:

«Ey tabip, benden sana vasiyet olsun kim sana çok türlü işler vaki olur. Bu sanat içinde çok türlü mizaçlara tuş olursun. Bir işi hor görüp adını hor etmeyesin ve dahi müşkil marazlara müttali olursun akibeti mahmut olmayan hastaya el urmayasın.

Kim dünyasına tamah edip kendinizi halk arasında âziz iken hor etmeyesin. Elbette rağbetten düşmemek ve insafın artırmak gerekir. ve her hastanın kim üzerine varırsan gerektir kim, te-kaddümetül marife ve enzar bilesin.»

Emir Çelebi :

XVII. yüzyılın değerli Hekimbaşlarından Emir Çelebi ise Emmüzec al-Tıp eserinde diyor ki : (**)

« — Tabip olan, herkesin ayıplarını örtmeğe çalışsa gerektir. Zira nice ayıp ona açıklanacaktır.

— Ve hem tabip olana lazım olan odur ki her ilâcın etkisini ve dozunu ezbere bile.

— Anatomiye bir hoş ehlinden öğrenmek lazımdır.»

Emir Çelebi tarafından yazılan Emmüzec-üt-tıb kitabında:

Havanın toprağın ve iklimin nitelikleri üzerine bir sağlık bilgisi bölümle başlar, anatomiden kısaca bahsettikten sonra hastalıkların ve ilaçların teker teker açıklanmasına geçer.

(*) A. Adnan Adıvar. Osmanlı Türklerinde İlim. S. 23. 112 Yükselen Matbaacılık. İstanbul 1970.

(**) — A.Ö.K., S. 53 — 54

(***) — Şerafettin Sabuncuoğlu, Cerrahiye-i İlhamiyye, S. 10.

Emir Çelebi hekimlerin mutlaka anatomi öğrenmelerinin pek gerekli olduğunu ve hele savaşta bulunan hekimlerin, ölen askerlerin ölümleri üzerinde anatomi bilgilerini genişletmelerini ve eğer bu mümkün olmazsa, maymunlar, domuzlar, üzerinde teşhir yapılmalarını kuvvetle tavsiye eder.

Tabip Şifai (Ölm. 1704) : ()**

Bir musevi hekiminin ilaçlara ait risaline tabip Şifai imzasıyla yazılan bir haşiyede (resalede ilaçların dostla faydalı düşmana zararlı olarak taksim edilmesine karşılık) deniliyordu :

— Dost ve düşman mualecesi diye tefrikin yani ayırma yapmanın tıp kanununda yeri yoktur. Bunları söylemekten başka risale sahibinin görüşü ağır bir dille eleştirmiştir.

Prof. Dr. Adnan Adıvar :

Prof. Dr. Adnan Adıvar Osmanlı Türklerinde ilim adlı eserinde (*) dolaylı olarak konumuzu ilgilendiren bilgiler vermektedir. «amma tabip dahi gerektir ki üstad-ı akıl ve zeyrek-i dana ola çok okuyup bimerhanelerde çok duruşmuş ola... Nasih-i rastgöy ve pakize-huy ve sahih-ül-mizaç ve dadık-ul-kavi ola» dedikten sonra, hekimin önce kendisini illetten salim kılmasını ve kendini beğenmiş ve dünya malına tamahkâr olmamasını ihtar ve zamanının cahil hekimlerinin çokluğundan şikayet ediyor.

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam :

Ord. Prof. Dr. Tevfik Sağlam'ın 18 ve 25 Aralık 1946 tarihinde İstanbul Tıp Tarihi Enstitüsünde öğrencilere yaptığı seminerde söylediklerinden:

— Hekim gayet kuvvetli ve yüksek şahsiyetli olmalıdır. Düşünmelidir ki gereğinde en büyük adama ve onun hayatı hakkında hüküm verecektir.

— Hayat ile ölüm arasındaki vaziyet hekimin sözüyle kabul edecektir Bu büyük bir nüfuzdur. Şahsiyeti küçük ve bilgisiz hekimler bunu yapamaz.

(*) — Osmanlı Türklerinde İlim. S. 147. Yükselen Matbaacılık şirketi. İstanbul, 1970

— Hekimler hasta başında çok nazik olacak ve hastayı hoş tutmak için her şeyi yapacaklardır. Ancak meslek kuralları ve görev kanunları ile bağlı olduklarını unutmayacaklar ve yetkilerini aşmayacaklardır.

HEKİMLERİN SINAVDAN GEÇİRİLMELERİ HAKKINDA :

Selim II. (1566—1574), Ahmet III. (1703—1730). Mustafa III (1757—1774) dönemlerinde hekimlerin denetimlerine önem verilmiş ve sınavdan geçirilmeleri düşünülmüştür. Hekimlere adeta bir tür diploma olan temassük verilmedikçe hekimlik yapmalarına müsaade verilmedikçe hekimlik yapmaları müsaade verilmek istenilmemiştir

Bu konu ile ilgili olarak Selim II. ve Ahmet III. zamanlarına ait hükümlerden birer örnek vermek suretiyle konuya açıklık getirmek isteriz.

Reis-ül-etiba Garras Zade mühyiddin bin tahrir (önerge vererek hekimlerin sınavdan geçirilmelerini istemiştir. Padişah Selim II. aşağıdaki hükmü çıkararak adeta bir tür sınav kurmuştur. (*)

«İstanbul kadısına hüküm ki dergâh-i muallamda hekimbaşı Garaseddin-Zâde Muhiddin dergâh-i muallama mektup gönderip İstanbul'da vesair memâlik-i mahmiyede bâzı kimesneler cerrah ve tabib ve kehhâl adına gezüb hengâme kurub ve dükkanlârda oturub mücerret celb ve ahz için müslümanlara tıbbâ mugayir ve ilimlerin kendü bizzat gidib san'atlerinde imtihan edüb hallerine göre kadir oldukların kimesneler ilâc edeler deyü icazet vermeyince anın gibiler sergide ve dükkânda oturub hengâmegirlik etmeyüb ve müslümanlara muhalif otlar vermeyüb zarar erıştirmeyeler deyü tenbih olunmak lâzım olduğun bildirilmiş imdi ilimlerinde câhil olanlar müslümanlara ol vecihle muhalif nesne verüb zarar erıştirmek münasib değildir. Buyurdum ki vardukta zikrolunan tâifeye muhkem tenbih eylesin ki min ba'dın müşarunileyh hekim başına varıb ilimlerinde ne mertebe kudret ve mârifetieri olduğun müşarunileyh bizzat edüb ilimlerine kadir olduklarına göre ilâc etmeğe ruhsat vermeyince çarşılarda ve mecmalarda fuzûlî esvabların serüb ve hengâme ilecemiyetler edüb mücerret kendülere

(**) A. Adnan Adıvar Osmanlı Türklerinde İlim. S. 112.

celb-i mal için müslümanlar buldukların vermesinler ve yaraya ve göze nesne koyub müşavere etmedin fuzûlî kendü kendüne tebiblenüb hangâmegir olanları ve tıbbâ muhalif müslümanlara nesne verenleri tebid edüp inat ve muhalefet üzre olanları isim ve resimleriyle arz eylesin ki haklarında emri şerifim ne vecb ile sadır olursa mucibi ile amel oluna min ba'din emr-i şerifimle amel olunmak için sicilli-i mahfuza kayd ettigünden sonra aynı ile emr-i şerefimi müşarunileyh elinde ibka edersin. 8 c. 931» (Ahmed Refik. Onuncu asr-ı hicrîde İstanbul hayatı, s. 89)

III. Ahmet'in Son Yıllarında Cahil Hekimler Hakkında Yazılmış Bir Hüküm de Şöyledir .

Edirne payesile ser etibba-i hassa olan mevlânaya hüküm ki

Etıbbadan olanlar kanun-i tıbbâ riayet ve iktisab-i mümâre-set ile merzay-i ibadullahâ müdvat ve muktazay-i tıb üzre mualecat itmek lazım ve lâbüd iken biraz müddetden beru mahmiye-i İstanbul'da dükkân nişin olub tababet iddiasında olanların ekseri fenn-i tıbın ilmî ve amelesinden bihaber ve tahsiline adem-i say ile zatlerinde isti'daddan eser olmayub bazı kimselerin reca ve şefaathleriyle murad eyledikleri mahallerde birer dükkân açub merzay-i ibadullahın illetlerine mugayir mualecat ile nice kimesneleri helâk ve fütade-i mehak-ı hâk eyled iklerinden meada ehil ile naechil olanlar temyüz-ü tefrik olunmayub ehil olunmayub ehil olanlar dahi naehile kıyas ile nazarı itibardan sakıt olduğundan anlar dahi fenn-i tıbbâ kemal tahsiline iştigal eylemeyüb bin-i iktizada müdavata kadir tabib tedariki müteassir olmağla bundan böyle bir müddet dahi bu tavur üzre ider ise âb-ı rûy-i bilad ü emsar ve aktar-ü diyar olan İstanbul gibi bir sevdi-i a'zamda tıbbâ inkizar tatarruku zahir ve aşikar olmağâ fennî meharet ve iktisab-ı hazakat idenleri mümtaz ve beynel akran serfiraz olmaları yevmen feyevmen ragbet ve itibar ve kemal-i iştiharına bais ve ve bâdi olub fenn-i tıb erbabının dahi sü'yü ikdamlarına medar-i akvayı vesaili müstahsenetül âsar olacağı vazıh olduğu cihetden nizam-i hallerine intizam ile hüsnü hitam virilmek âmmei ibadullahâ mahzı menfaat olmagın İstanbul ve Haslar ve Galata ve Üsküdar ve muzafatında zümre-i etıbbadan dükkân-nişin olan müslim ve mevazı' ve mahallatı ile tahrir ve defter ve ferdi-i vahide gadir ve himayeden hazer olunmak üzre imtihan eylüye bilmi-tıbbden bibahre olup illet-i redi'e misillû ifsad-i mizac i ibad eden

hodfûrûş ve neehi olanlar dem-i fasid ecsamı halâyikden izale ve red dükkânları sedd-ü bend olunub mademki fenni tıbbı gereğ¹ gibi tahsil ile kesb-i istihkak idüb ilmâfın ie yedlerine mülâzemet rüusu verilüb tarıkı le gediğe dühûl eylemedikçe merzay-i ibadulahdan bir ferde mualece kaydında olacak olur ise ahz ve tertib-i ceza olunmak üzere meniierçün başka defter ve tertibde nûmareset ve kesbi hazarat eyleyüb zâhir olanların dükkânları gedik itibar olunub ziyade ve noksan kabul etmemek için had tâyin ve kemakân iktiza iden mahallerde ibka ve bunlardan biri bihikmetillâhi tealâ vefat ider ise gedik ecnebiye verilmek üzere mastur olanlardan beş nefer mülâzım tahrir ve mahlûk gedik vukuunda elakdem felekdem fehvâsı üzere mülâzım-i evvele verilüb anındahi mülâzemeti fenn-i tıbbâ sâi müstehkâmına verilmek ve rica ve şefaât ile ne ehil olanlara mülâzemet verilmekten begayet tevakkî ve mücanebet olunmak ve fimabaad gediklu ve mülâzımlerden biri vefat eyledikde arzın ile tevcih ve yerine rüus-i humayun verilmek üzere başka tertib ve defter ve bundan böyle hekim başı olanlar işbu şurötu düstûrül amel tutub hilâfına hareketden ittika ve bîn-i iktizada verilmek üzere arz eylemen babında fermân-ı âlîşâ nım sâdır olmuştur. Buyurdumki fi evahiri 1142 emr i şerifim mucibince amel olunub hilâfından begayet hazer oluna Hicri onikinci asırda İstanbullu hayatı s. 106; bu hüküm suretinin yeni harflerle basılmış bir kitaptan alındığı ve bundan dolayı, tashihe râğmen bâzı yanlışlar, kalmış olabileceğini hatırlatmak isteriz).

olunmuyor; fakat bu defa artık» tıbb-ı cedit'ten bahsedilmemek tedir.

Bundan başka, hüküm dikkatle okunursa, XVIII. yüzyıl başlarında. tıbbın genellikle, muntazam bir medrese veya hastane tahsiline bağlı olmadığı, tersine usta-çırak usulüyle ve dükkânlarda parasız çalışma yoluyla, öğrenildiği anlaşıyor. Ama, bu ustalar ve çıraklar arasında Arapçayı öğrenmiş olanlardan yetişmiş yazarlar ve çeviriciler hiçde az değildir. (*)

(***) Şerafettin Sabuncuoğlu, Cerrahiye-i İlhamiyye, S. 10.

(*) Abdullah Adnan - Adıvar. Osman Türklerinde İlim, S. 93 - 94. Maarif Matbaası. İstanbul. 1943.

Prof. Dr. Zeki Başar'ın BASILMIŞ ESERLERİ

- 1 — Hükümet Tabibinin Ödevleri ve Yapılış Yolları (1945)
- 2 — Hükümet Tabibliğinin Genel Yazı İşleri (1946)
- 3 — Mektuplarım-Konuşmalarım Cilt : 1 (1948)
- 4 — Erzurum Verem Hastanesinin Kuruluşu ve Beş Yıllık Çalışmaları (1957)
- 5 — Kurtuluş Yazımlarımla Erzurum (1967)
- 6 — Mektuplarım-Konuşmalarım Cilt : II (1970)
- 7 — Erzurum'da Tıbbî ve Mistik Folklor Araştırmaları. ... (1972)
- 8 — İctimai Adetlerimiz, İnançlarımız ve Erzurum İndeki Ziyaret Yerlerimiz. (1972)
- 9 — Tarihte-Tıp tarihinde Yemin (1973)
- 10 — Erzurum İlinde ŞİFALI SULAR (Yerleri, Genel Durumları, Nitelikleri) (1973)
- 11 — Erzurum'da Eski Mezarlıklar ve Resimli Mezar Taşları. (1973)
- 12 — Ermenilerden Gördüklerimiz (1976)
- 13 — Tarih Boyunca Çeşitli Hizmetleriyle Camilerimiz (1977)
- 14 — Halk Hekimliğinde ve Tıp Tarihinde YILAN (1978)

BASKI SIRASI BEKLEYENLER

- 1 — Şehitlerimiz - Anıtlarımız
- 2 — Alman Tıp Çevresinde Gördüklerim
- 3 -- Mektuplarım - Konuşmalarım. Cilt : III
- 4 — Erzurum İlinde Besin Kaynakları
ve
Halk Yemekleri

